RYGIŠKIŲ JONO

LINKSNIAI IR PRIELINKSNIAI

JŲ VARTOJIMAS MŪSŲ KALBOJE

„SAKALO“ B-VĖS LEIDINYS
KAUNAS 1928

RYGIŠKIŲ JONO

LINKSNIAI IR PRIELINKSNIAI

Jų vartojimas mūsų kalboje.

RADVILIŠKIO
VIEŠOJI BIBLIOTEKA

2KA-08/19760

„Sakalo" B-vės leidinys

Kaunas Valstybės spaustuvė 1928

Rašydamas šį kalbos dalykų rašinį, turiu galvoj pirmiausia, kad mes daug kas savo raštuos ir šiaip kalboj klystam ypačiai sakinių linksnius ir prielinksnius vartodami. Šį savo rašinį skiriu pirmiausia mūsų laikraštininkams, rašytojams ir šiaip mūsų rašto žmonėms, įvairiems mūsų žodžio skelbėjams (dėstantiems lietuviškai savo dalykus mokytojams...), mūsų kalbos mokytojams ir jų mokiniams arba bent daliai tų mokinių.

Žmonės, kuriems skiriu šį rašinį, gali, žinoma, kiek kitaip žiūrėti į vieną kitą jo iškeliamąjį dalyką, gali dėl vieno kito iškeliamojo kalbos dalyko nesutikti su šiuo rašiniu; bet visai nieku laikyti jį savo darbui ar mokslui, skelbiamam mūsų kalba Lietuvos visuomenei arba atskiriems jos būreliams, tie žmonės, vis dėlto, neturėtų. Kituos kraštuos darbo žmonės, į kuriuos čia kreipiuos, daug geriau moka ir rūpinas mokėti savo visuomenės kalbą. Man rūpi šiuo tarpu, kad ir mes kiek kultūringesni būtume toliau šituo atžvilgiu.

R. J.

Paaiškinimas prakalbos vietoje.

Į šį savo rašinį suimu daugiausia tuos linksnių ir prielinksnių kalbos dalykus, apie kuriuos kiek kalbu jau pirmojoje savo gramatikos dalyje **(Etimologijoje)**, tik juos čia žymiai papildau, kiek kitaip suskirstau ir naujai aiškinu.

Turėdamas galvoje daugiausia rašomosios kalbos dalyką, einantį mūsų žmonių kalbos ir jų tautosakos taisyklėmis, savo kalbos pavyzdžiams imuos čia beveik visus sakinius iš tos kalbos, kurią paprastajame savo gyvenime vartoja mūsų rašomosios kalbos žmonės. Kalbos pavyzdžiai, kuriuos čia ras skaitytojas, nėr, vadinas, iš mano paties piršto išlaužti: jie paimti čion iš mūsų žmonių kalbos ir iš skiriamų mūsų žmonėms raštų. Jei kur po pavyzdžio nėr pasakyta, iš kur jis yra kilęs šiame rašinyje, tad skaitytojui reik suprasti, jog jis, tas pavyzdys, šio rašinio rašytojo yra paimtas iš gyvosios panemuniečių kalbos arba iš gerokai jam žinomų mūsų pietų krašto žmonių. Jei kuriuos pavyzdžius paimu iš gerai žinomų man to krašto žmonių (Pr. Mašioto, Aišbės, V. Kudirkos...) kalbos, tad dažniausiai nė nesisakau iš kur juos ėmęs: žymėdamas tą dalyką šitam rašiny, turėčiau jame susakyti daug lyg ne visai reikalingų čia, mano nuomone, mažmožių. Jei kame prie pavyzdžio nieko nėr pažymėta, iš kur jis kilęs, tad skaitytojui turi būt aišku, jog tas pavyzdys ir šio rašinėlio rašytojo tarmėj (panaumiesčiuos, paprūsėje, Griškabūdžio Rỹgiškiuos, panemunėse...) yra plačiai pačių to krašto žmonių vartojamas.

Kalbos pavyzdžiai, kurie man yra, šiaip ar taip, labai artimi, bet į šį rašinį patenka iš įvairių mūsų raštų, čia yra mano skyrium pažymimi *(Raš.)*.

Imdamas pavyzdžius iš lietuviškųjų Prūsų (ir Klaipėdos) krašto raštų, turėjau šiuo tarpu prieš akis Duonelaičio raštus *(Duon.)* ir tuos lietuviškuosius tautosakos dalykus, kurie buvo tam tikru laiku surinkti Aug. Schleicher'io ir Aug. Leskien'o *(Pr.)*. Šios rūšies pavyzdžiams šį tą ėmiaus ir iš lietuviškųjų Prūsų ir Klaipėdos krašto laikraščių. Keli pavyzdžiai *(Pr.)* paimti yra ir iš kitų to krašto raštelių.

Gana daug kalbos pavyzdžių imuos čia ir iš žemaičių kalbos tarmių *(Žem.)*, iš gyvosios jų kalbos, mano girdėtos arba rastõs jų žymiųjų žmonių (M. Valančiaus, S. Daukanto...) raštuose arba jų pasakų ir šiaip tautosakos rinkiniuose *(Žem., Val., Dauk.)*. Žemaičių kalbos pavyzdžiams iškelti aikštėn daug naudojuos ir Žemaitės raštais *(Že-tė)*. Žemaičių kalbai imu ką-ne-ką ir iš Kvėdarnos *(Kvėd.)*, Kretingos *(Kret.)*, Alsėdžių *(Als.)*, Palangos *(Pal.)*... Iš pietų Lietuvos šį tą čia suimu skyrium iš Garliavos *(Garl.)*...

Daugoka kalbos dalykų šiam rašiniui imuos ir iš to mūsų krašto ruožto, kurs sudaro vidurį tarp žemaičių ir mūsų rytų aukštaičių kalbų (tarmių). Čia turiu galvoj tą mūsų krašto ruožtą, kuriame yra Žagarė, Joniškis, Gruzdžiai, Šiauliai, geroka dalis Panevėžio apskrities, šiáurės pakaunės... Šitos rūšies pavyzdžius imuos iš M. Slančiausko pasakų rinkinių, iš J. Balčikonio rinkinėlių ir iš kitų arba mano paties pastebėtųjų tame viduryje kalbos dalykų. Žymiu juos savo rašinyje ne visada vienaip *(Sl., Vid., Pan.)*.

Iš rytų aukštaičių tarmių imu pirmiausia savo paties nugirdėtuosius kalbos pavyzdžius; šiam reikalui man yra tekę naudotis ir pačių rytų aukštaičių pastebėtaisiais ir surašytaisiais kalbos dalykais *(Ryt.)*. Duodamas rytų aukštaičių kalbos pavyzdį, kartais pažymiu ir tą vietą, iš kurios jis yra paimtas į šį rašinį. Tos rūšies kalbos pavyzdžius imuos iš Lazūnų *(Laz.)*, Dusetų *(Dus.)**), Kamajų *(Kam.)*, Rokiškio *(Rok.)*, Salų *(Sal.)*, Skapiškio *(Skap.)*, Kupiškio *(Kup.)*, Salamiesčio *(Slm.)* ir Užùlėnio *(Užul.)* apylinkių. Kur nepažymėta rytų pavyzdžio kilmės vieta, ten mano norėta pasakyti, kad toji kilmė man yra dabar tiksliai nebežinoma arba kad tos rūšies kalbos pavyzdžių lengva išgirsti įvairiose rytų aukštaičių vietose.

Iš rytų aukštaičių rašytojų savo reikalui naudojuos šiuo tarpu anykštėno Ant. Baranausko „Anykščių Šileliu“ ir šiaip raštais *(Bar.)*, Merkinės dzūko Krėvės Mickevičiaus ir anykštėnų J. Biliūno ir A. Vienuolio *(Kr., Bil., Vien.)* raštais. Rytų aukštaičių senovinės kalbos pavyzdžiams suimu čia ką-ne-ką ir iš kelių jų senovės rašytojų *(Sen.)*.

---

*) Tos vietos pavyzdžių turiu tiktai iš Kaz. Būgos *(Kaz. B.)*.

Kalbėdamas savo rašinyje apie linksnių dalyką, duodu kiek ir savų paaiškinimų, išreikštų įprasta man sintaksės mokykline kalba. Kalbėdamas apie prielinksnius, beveik visur čia tenkinuos pažymėjęs jų vartojimą tam tikrais kalbos pavyzdžiais, tik vietomis ką-ne-ką ir skyrium pažymiu saviškai, lyg aiškindamas labiau turintį įkristi skaitytojui prielinksnio dalyką.

Kalbos pavyzdžio pradžioj ar kame pačiame pavyzdyje įrašau vieną kitą žodį skliaustuose. Tais skliaustais ir įrašytais juose žodžiais pats duodu savo paaiškinimą skaitytojui, turinčiam reikalo pavyzdyje ne su ištisu paties rašto tekstu, tik su ištrauktu iš to teksto kalbos pavyzdžiu. Tokių kalbos pavyzdžių mano duodamuose tekstuose yra nemaža. Tie pavyzdžio skliaustai ir jų žodžiai yra, vadinas, mano paties įterpti šio rašinio skaitytojui.

R. J.

I. Vardininkas.

§ 1. 1. *Diena* dieną moko. *Ryt.* 2. *Aklas* aklą netoli tenuves. 3. *Laikas* moka (kaštuoja), ne prekė. Kiek moka (kaip brangus) *šitas arklys?* Čia visai *kas kìta.* 4. Ir *trobos* buvo matyti. 5. *Kas* čia girdėti?

Vardininką, apskritai imant, vartojame daugiausia sakinio veiksniui išreikšti sakinyje (1—5). To mūsų veiksnio vardininkas, žinoma, ne visada sutampa su kitų kalbų veiksnio vardininkais; šito mūsų vardininko reikšmė kartais gali būti ne visai įmanoma žmogui, pratusiam dažniau kitomis kalbomis reikšti savo mintis.

Kiti šio vardininko pavyzdžiai. 6. *Aušra* aušo, *tamsa* temo, *lietus (lytus)* lijo. 7. *Vargai* šakojo, *vargai* lapojo, *vargai* vartus kilnojo. 8. *Kas* bus, *šienas* (kupetose) lyja? 9. *Kelias* bėga, reik greičiau į girią važiuoti. 10. Jau ir *šv. Petras* (šv. Petro diena) ateina. 11. Ateis *rudenėlis*, *šaltasis laikelis*, tada graudžiai verks mūsų *brolelis. Vid.* 12. Rytoj *tėvas* veizės (veizdės) bites, bus *bičiuliai. Že-tė.* 13. *Jie nė vienas* to nežinojo. 14. *Mes* tiktai *kelintas* galime naudotis žmonių pažangos dovanomis (vaisiais). *Raš.* 15. Iš ko *pìkta* gimsta pasaulyje? *Raš.* (*Ryt.*). 16. *Jaunas buvęs* tur pasenti. 17. Jo *sprandas* nusisukta. 18. Ar *šitas kumelys* jau važiuojamas? 19. Čia visai *kas kìta. Raš. Ryt.* 20. *Kas* reik, atlikt pamokindams, sveikino *Pričkus.* (Kukoriai, virėjai) jau vislab, *kas* ant stalo reik, sunešioję, virtus ir keptus valgius tuojaus (tuojau) sugabeno. Jaugi gana, kaimynai, *kas* krivūlei reik, išmanomai pasisakėm. Bet *kas* žiemai dar reikės, trumpai pasakysim. Mūs *viešpatys maloningi* būrą, vis pinigų daugiaus norėdami, lupa. Juk be Dievo sviete *nieks* negal nusiduoti (atsitikti). *Duon.* 21. Miels karaliau, kad išeis *metai* ir *viena diena,* tai *jūs* apjeksit (apaksit). *Pr.* 22. Žiūrėjau, bene *Jonas* pasirodys. *Darbininkai kiekvienas* žino savo darbą. Ne tavo *nagai* (ne tau nagus) per vasarą po žoles peršėjo! Tuomet ne *viena koja* ne vieną koją) teskaudės. Gaišau, kasiau, *rankos* (rankas) visą

nedėlią gėlė. Kieno jam duota *tokia valia* (tėisė)? Prisklido plačiai *visas pušynas* žmonių. (Taip) prilijo *laidariai* — reikia ligi kelių po srutas braidyti. Tekorienės *priėmėja, „bobutė“, ramesnė*, greičiau sumanė, *kas* čia *dalykas* (kas čia kliūva, kuris čia yra dalykas...)? *Že-tė*. 23. Priėjo *kiemas* didžių svetelių. *Jūoda* bálta ėda. Kaip nusidavė (nusisekė) tau *audeklas? Ryt.* 24. Še (te) tau *peilis, grieblys. Ryt. Rok.*

§ 2. 1. Kad būtum anuomet čia gyvenęs, ir mane b ū t ų *kas pamókąs* b u v ę s. B u s *kas išrenkąs* (bus tam žmonių). *Žem.* 2. N ė r *kas padedąs,* negut Tu, Viešpatie Dieve. *Val.* 3. Ar y r a tenai *kas* darbą d i r b a (ar yra tam žmogus? ar yra žmonių darbui dirbti)? *Ryt.* 4. A t s i r a s *kas* p a d ã r a i (atsiras tam ž m o g u s). *Ryt.* 5. N ė r a *kas* p i a u n ą (nėra ko piauti — nėra žolės, javų), n ė r a *kas* dãrą. *Ryt.*

Ir čia turim v e i k s n i o v a r d i n i n k ą, pavartojamą raštuose k a r t a i s i š t a r m i ų. Čia pavadinsim jį v e i k s n i o v a r d i n i n k u n e b u v ė l i u, labai retu rašomosios mūsų kalbos sveteliu. Šitam vardininkui sakomas čia įvardis *kas* a) su esamuoju dalyviu (1, 2) ir b) su t i e s i o g i n ė s nuosakos t r e č i u o j u asmeniu (3), su a n t r u o j u g e i d ž i a m o s i o s nuosakos asmeniu (4) ir b e v a r d e esamojo d a l y v i o gimine (5). Abu tuodu posakiu (a—b) yra šiam reikalui vartojamu beveiksniuose (beasmeniuose) sakiniuose su veiksmažodžiais *yra, nėra (yr, nėr), atsiranda*...

K i t i š i o n e b u v ė l i o p a v y z d ž i a i. 6. N ė r a *kas padedąs* (nėra žmogaus padėti). *Žem.* 7. Ar n ė r a kame jo *brolis sergąs?* Žiūrėjau, (ar neatsiras *kas*) ar jau *nė vienas* n e a t s i r a s p a ž į s t ą s mane. *Dauk. (Žem.).* 8. N ė r a *kas* k u l i a (nėra žmogaus kulti, *Žem.* „n ė r k a s k u l i ą s“). N ė r *kas* p a l i e k a prie to vaikelio. Virk virk, bet ar b u s *kas* v a l g o? *Ryt. Rok.* 9. N ė r a *kas* v a l g a i (nėr tam žmogaus, nėr valgytojo, v-jų). *Ryt.* 10. Mirga žiba vaško žvakelės, tiktai n ė r a *kas* m e l d ž i a s i. *Raš. Ryt.*

§ 3. 1. Jis b u v o *daržininkas* (turėjo daržą, daržo darbą dirbo, buvo to darbo specialistas, apie jį gerai nusimanė), *agronomas*... 2. Jis b u s *sukčius, vagis.* 3. B ū d a m a s dienos *paukštis*, žmogus naktį

nerimsta. *Raš.* 4. Sėsk, b ū s i *svečias.* 5. Rytoj vaidinsią „Ameriką pirtyje". Ar nežinai, kas b u s *Bekampis, Vincas...*? 6. Šitas medis v a d i n a s i *ąžuolas.* 7. Arklys (buvęs juo pavirtęs žmogus) vėl *žmogus* a t v i r t o. *Ryt. Užul.* 8. Jis man *geras* b u v o. 9. Bėk iš čia, jei n o r i *sveikas* i š l i k t i. 10. Ji s a k o s i daug *žinanti.* 11. Jis r o d ė s tikrą teisybę *sąkąs. Val.* 12. B ū k *koks* nori rodytis, ir *geras* b ū s i *žmogus. Vid.*

Čia turime mūsų įprastinį t a r i n i o v-ką. Jis vartojamas kalboje v a r d i n e i, arba l i n k s n i u o j a m a j a i, sudurtinio tarinio daliai, reiškiamai daiktavardžiu (1—7, 12), įvardžiu (12), būdvardžiu arba dalyviu (8—11).

A. Jei toji tarinio dalis reiškiama d a i k t a v a r d ž i u, tad vardininku su žodžio *būti* lytimis pasakome įprastinį sakinio veiksnio darbą arba įprastinę to veiksnio būtį. Tuo vardininku lyg pažymime, kas iš tikrųjų y r a (yra buvęs, bus...) vienas kitas kalbamasis asmuo arba daiktas (1—3).

B. Tarinio vardininku su žodžio *būti* lytimis pasakome ir v á i z d o a s m e n į arba d a i k t ą (4, 5) — pažymim, kuo ką įsivaizduojam, kuo ką tuo tarpu patys laikom (turim laikyti) arba kitiems vaidiname (scenoje).

C. Vardininką tos pat rūšies reikalui (tariniui) pasakom ir su keliais kitais veiksmažodžiais (6, 7).

D. Jei vardinė tarinio dalis reiškiama d e r i n a m u o j u ž o d ž i u (būdvardžiu, dalyviu...), tad imamas jai paprastai v a r d i n i n k a s, ne kitas kuris linksnis (8—12)*). Jungiamaisiais žodžiais (veiksniui jungti su vardine tarinio dalim) vartojami tada labai įvairūs, dažnai sangrąžiniai, veiksmažodžiai.

K i t i š i o t a r i n i o v a r d i n i n k ų p a v y z d ž i a i. *A.* 13. Aš b ū s i u *kunigas* (žemės nedirbsiu, kunigo darbą tedirbsiu gyvendamas). 14. Aš b ū s i u *artojas, vežėjas...* 15. Taip, jos y r a *moteriškės* (móters), bet vyrų neturi. Sakė „b u s *kunigas*", o dabar, žiūrėk, — *vagis.* Jeigu neatneši man trijų velnio plaukų, tai n e b ū s i mano *žentas.* Kai ašen b ū s i u žmonių *martelė,* nemokėsiu darbelio dirbti. *Ryt.* 16. Jis b u v o mūsų draugijos *narys. Raš.*

---

*) Paskutiniame sakinyje (12) žodis *geras* yra, žinoma, to sakinio derinamasis pažyminys prie vardinės tarinio dalies *žmogus.* *R. J.*

17. Šių dienų pasakos kitą kartą b u v o *didžiausia teisybė*. Kad būtų gimęs (vaikelis dabar, šią valandėlę), b ū t ų *galvažudys buvęs*. *Sl. Vid.* 18. Petras b u v o *geras darbininkas, geras žmogus*. 19. Jis, dar *vaikas* b ū d a m a s, pamokslus piemenims sakydavo. 20. Vogdams, atimdams, klastuodams *šelmis* vis b ū s i. Juk ir mes visi, *glūpi* (kvaili) dar b ū d a m i *snaĩgliai*, daug visokių niekniekių glūpų prasimanėm. *Duon.* 21. (Tada) žinos nelepinti vaikų (žinos, jog nereik l. v.), b u s *pamokslas* (iš to) ir kitiems. (Jis) *toks tvirtas žaliūkas vyras* b u v o. *Že-tė*. 22. Ji labai troško, kad ir jos nors vienas sūnus b ū t ų *kunigas*. *Vien.*

B. 23. Kam jis ilgais apsitaisęs? — N o r i *kunigas* b ū t i (nori, kad kiti jį kunigu laikytų, nori kitiems rodytis kunigas esąs). 24. Tu tik scenoje g a l i *kunigas* b ū t i: šiaip gyvenime tau kunigo darbas visai netiktų. 25. Senasis ponas mūsų *tėvas* b u v o, amžiną atilsį (su mumis kaip tikras tėvas elgdavos). *Že-tė*.

C. 26. Prastai ją gydė: *gydytojas* b u v o jai p a r v e ž t a s vietinis šunkarys, *bobutė* (priėmėja) b u v o p a r v e ž t a toji pat ragana. *Vid.* 27. Stalas jo néi (kaip) *švents altorius* tau p a s i r o d y s. *Duon.* 28. Jie visi p a s t o j o *žalnieriai* (kareiviai). *Pr.* 29. Nors tu vaiskavas (karys, karo žmogus), r o k u o j i e s (vadinies, esi) karaliaus *žmogus*, bet ir jis maskolius (kareivis). *Že-tė*. 30. Jis ne tik išmokėjo, bet p a s i d a r ė ir *turtiĩgiausias* visoj apylinkėj *žmogus*. *Vien.*

D. 31. Jie visada b ū d a v o *teisingi*. 32. Jis t u r ė t ų e i t i *pirmutinis*. Tu e i k *pirmas, antras*... Mano draugas u ž s i r a š ę s *pirmutinis* (pirm. kalbėti). *Raš.* 33. Ir jis n o r i r o d y t i s *teisingas*. Kam tu, Jonai, r o d a i s visiems mano *pažįstamas*? *Žem.* 34. Tie keliaĩ jam r o d y d a v ę s i *pavĩrkūs* (patogūs...) ir *tinkami*. *Raš.* (*J. Šlap.*). 35. Tu dar *nesenas* a t r o d a i. 36. Jis ir vėl r a d o s (pasidarė, tapo) *sunkus*. *Žem.* 37. Sausroje (sausmety) molis d a r o s i *kietas* (sukietėja). *Ryt.* 38. Žmogelis ė j o *keliãklūpsčias* aplink bažnyčią. Petro arklys vis *atatupsčias* e i n a. *Ryt. Rok.* 39. Brolis t a p o (rados) *lobingas*. Ar rūpinsies manim, kai užaugsi ir t a p s i *stiprus*? *Raš.* 40. Puolęs į klaną, *sausas* n e k e l s i (nesikelsi, nepakilsi iš jo). 41. Ko jis b ė g a *tekinas*? 42. S t o k *didutis*, á u k *gražutis* (pasakoma imančiam jau stiebtis, jau kiek pastovinčiam, imančiam žengti vaikeliui). *Ryt.* 43. Ir jis u ž a u g o, rodosi, *sveikas*. 44. Jis b u v o *laimingas: sveikas* a u g o, *turtin-*

gas káršo (senėjo, savo dienas senėdamas gražiai baigė)... *Žem.* 45. *Laukas* gimęs *laukas* ir dvės. Jau kas *koks* gimė, tas *toks* ir sprogs. 46. Mėšlai vakar liko *nekapstyti.* Tas dalykas ir toliau paliktas *atviras* (neišspręstas, dar spręstinas). Pats aš ir toliau pasiliksiu *koks buvęs. Raš.* 47. Draugas puolė žemėn ir apsimetė *negyvas.* Brolis atsigulė ir apsimetė *miegąs. Raš.* 48. Katė šlaistos — nori *paglostoma. Žem.* 49. Šuo ir *kariamas* papranta. Aš (mot.), žinoma, ir *baramà* paprasiu. 50. Jis tarėsi gerai *dãrąs.* Tu pats nesižinai ką *daràs.* 51. Jis dėjosi *nemãtąs.* Dėkis (būkis) nieko *nenusimãnąs.* Ir sesuo dėjosi *nuliūdusi.* Tu, Onele, būkis *nejuntanti.* Ir jis jautėsi (vylėsi) *gyvas išliksiąs. Žem.*

52. Valgyk *sveiks* dešras iš kruopų sau pasidaręs. Valgyk sau *sveikà,* kad nori, vabalą margą. Mes *nuoginteliai* gemam. Gandras su kitais kaimynais parlėkė *linksmas.* Namai visi paskiaus *nuogi* pasidaro. Šulmistras (mokytojas) kitiems per *sens* ir *blogs* pasirodo. Ogi troba visa visur *iškrypusi* rodės. *Duon.* 53. Kad ji *didelė* pastojo (tapo, rados...), tai ji rado skrỹnio (skrỹnioj) tą žiedą. *Pr.* 54. Iš pradžios Batutis pasirodė jam *baisus,* labai *negražus.* Sek paskuo manęs (paskui mane) atstu, dabar negali rodytiės mano *pažįstama.* Oras rados *drėgnas miglotas...* Rodos, galėtų (g. žmonės) neklausyti... bet nė vienas nenorim būti *pirmasis.* Vieną sykį Jonas, pasilikęs *paskutinis* su pietumis, baigdamas valgyti rūsčiai tarė Zosei. Mūsų klebonas sustojęs *pirmasis* prakalbėjo į kunigą. (Ten tu) į marginį nė *skersa* nebeveizėtumei. Pãtalynę mūsų Onikei paliko (p. ji), ligi *gyva* paskyrė. *Že-tė.* 55. Aš (motina) Ryman *keliaklupsta* eisiu. *Vien.*

§ 4. 1. *Jonas* ar jau prausei? 2. Padėk *Dievs* (Dievas), mergele, linų rovėja! 3. *Ponas* direktoriau, ar galiu už tamstą rytoj patingėti...? *Ponas* Vilti, ką čia dabar prasimanai?! *Raš.* 4. *Pelė, pelė,* duok man dantį geležinį! *Žem.* 5. *Žirgelis* mano, taisyk kojas int (į) panelę joti. *Ryt. Pan.*

Kartais vardininku ir kryptį, kaip čia (1—5), išreiškiame sakinyje. Čia turim, vadinas, krypties vardininką.

Vardininku kreipiamės dažniausiai tiktai į labai paprastą mums asmenį, į visų dienų žmogų arba šiaip daiktą.

Vard-ku žmogus kreipias į ką nors tiktai tada, kada jis, tikrai sakant, ką kita tuo tarpu turi galvoje, ne patį tą asmenį arba daiktą, į kurį „kreipiasi“ vardininko lytimi (plg. 1, 2). To vardininko krypties (*Jonas, Dievs*) mes čia nė kableliu dažnai neišskiriame sakinyje: laikome ją kaip ir sakinio veiksniu arba šiaip mažute jo dalim (ne pačia kryptim). Žodis *ponas* šio skyrelio sakiniuos (3) sakytojo pasakomas lyg būdvardiškai arba eina šiokiu tokiu tikrojo šauksmininko priedėliu. Žemaičių kalboje vardininku pasakoma dažnai tam tikrais atsitikimais ir paprastoji kryptis (4). Taip išreiškia tą savo kryptį tam tikrais tarpais ir kurie-ne-kurie aukštaičiai (5).

Keli kiti šios rūšies vard-ko pavyzdžiai. 6. Keliauk dabar tu, *žmogus,* pėsčias tokį kelią! Grūdus visus *ponas* (tamsta) pardavei... Prašom *pons* dar pašnekėti dėl grūdų (= prašom, ponai, arba prašau dar pašnekėti d. gr.). Tuomet klausėm: „Kaip, *pons,* bus su ganykla?“ *Že-tė.*

§ 5. 1. *Šie metai* (šiemet, šįmet, šiais metais) mãža tebus šieno. *Ryt.* 2. *Dažni metai* ir kitaip atsitinka. *Ryt. Rok.* 3. Tas svečias (pavasaris) lankosi *kas metai,* ir vis tuo pačiu metu (t. p. laiku). *Raš.* 4. Juodu *kas vieni metai* augindavos du paršiuku. *Kas viena* (kas miela) *vasara* Lapinas ganė gyvulius. *Kr.* 5. Kad aš būčiau karvelėlis arba balandėlis, skrisčiau pas (int) panelę *rytas vakarėlis. Ryt.* 6. Jau *keli* (keleri) *metai* jis paną (mergą) lankáuja... Jau *kelinti metai* ją lankáuja (jis). *Raš. Ryt.* 7. Brolis jau *visi metai* serga. 8. Jau *trečia diena* lyja. Kosulys jau *kelinta naktis* mane vargina. Brolis jau *visas mėnuo* serga. 9. Tu, rodos, gyvenai čia *treji metai* atgal (prieš trejus metus). 10. Nutarimas sušaudyti buvęs padarytas (nutarta buvę) dar *trys savaitės* prieš caro nužudymą. Antrasis veiksmas įvyksta tik *kelios dienos* po pirmojo veiksmo. *Raš.* 11. Kelias buvo neilgas, ėjo per mišką, *keli varstai. Kr.* 12. Augau Kubiliuosė, *trys varstai* nuo Naumiesčio. Jis ir dabar gyvena ne toliau kaip *penki varstai* (kilometrai) nuo miesto. Garliava yra netoli, tiktai *aštuoni varstai* nuo Kauno. 13. O ant atjoja šimtas brolelių, *keturi šimtai* žirgų kojelių! 14. *Kas šakytėlė,* tai gegutėlė kukavo rytą ir vakarėlį. *Ryt.* 15. Jis, *kažin kas,* ir šiandie negaluoja.

Čia turim eilę vardininkų, pasakomų antrininkėms sakinio dalims reikšti. Jie pasakomi kalboje dažniausiai į klausimus: *kaip seniai? kuomet* (kada)? *kiek jau laiko? kaip dažnai? kiek laiko atgal, pirmiau* (prieš kiek laiko)? *kiek laiko po ko? kiek tolumo* (kaip toli)?...

Keli kiti šios rūšies vard-kai. 16. Tam Dieve duok sulaukt *kas mets* (kas metai) pavasarį sveiką. Juk *ne pirmas mets* (ne pirmi metai), kaip mes gyvendami vargstam, irgi *ne pirmas sykis* jau, kaip šiupinį verdam. Jis *kas ryts* tėvemūs pasiskaito. *Duon.* 17. Lig daktaro daugiau ne (nekaip) *dvi mylios.* Karūna, sako, *trys šimtai* (kaštavusi). Taigi tas Cinokas žmogus, kaip prisikabino prie manęs — *rytas vakaras* kaip beateinąs, taip beateinąs prašyti. — *Kelinta naktis* kaip jus varginal — tarė Baltrušis sėsdamosi. Kumelė dyka *kelinta savaitė.* Saulelė, kildama *kas kartas* aukštyn, plėšės per miglą ir *kas kartas* karščiau kaitino. Jie tų apierų *kas metai* daug suneša. *Šešiolikti metai* kaip Šidlavą (Šiluvą) pažįstu. *Že-tė.* 18. Ir *kas metai* Anykščius miško kuoptų varė (valdžia). *Bar.* 19. Tėvelis *retas šventadienis* neparvažiuodavo namõ neišsigėręs. *Vien.*

Vardininkas kitoms (antrininkėms) sakinio dalims, ypač aplinkybėms, reikšti yra ne visai paprastas mūsų gramatikoms dalykas. Toji vardininko aplinkybė arba šiaipjau antrininkė sakinio dalis bus atsiradusi kalboje daugiausia trumpinimo ar išleidimo keliu — iš viso tam tikro sakinio, kuriame tas vardininkas galėjo eiti veiksniu, arba iš įterptinio sakinėlio: iš „šie metai negeri, maža tebus šieno...; brolis, bus jau visi metai, serga (kaip serga)...; jis, jau kelinti metai baigiasi, kai ją lankáuja...; atjoja šimtas brolelių, jų žirgų yra keturi šimtai kojelių (atj. š. br. keturiais šimtais žirgų kojelių)...“

§ 6. Veiksnio vardininką (žr. § 1, sak. 4, 5) vartojame savo kalboje dažnai ir ne visai paprastą: sudedame jį sakinyje su tam tikromis bendratimis ir, rečiau, padalyviais. Čia turiu šios rūšies kalbos pavyzdžius:

1. Ir *darbas dirbti* nusibosta. 2. Ir tau, žiūrėk, teks *kiaulės ganyti.* 3. Reikia *šienas piauti.* 4. *Kas* čia *girdėti, girdėtis, matyti?* 5. Ar nežinai, Jonai, kur čia *pinigingas žmogus apėjus?* 6. Kad dabar *kiškis* kur *gavus pirkti,* tai būtų gerai! *Ryt.* 7. *Namai statant* daug príedėlio reik. *Dus.*

Kad nekyšėtų taip aiškiai pabrauktieji šitų sakinių vardininkai su bendratimis (1—4) ir padalyviais (5—7), tad nereikėtų čia skyrium nė kalbėti apie jų vardininkus, einančius sakinyje veiksniais arba didžiosiomis tų veiksnių dalimis. Šito skyrelio vardininkai (1—7), rodos, ne visur visi vartojami žmonių kalboje: vakarų aukštaičiai (Prūsuose ir Klaipėdos krašte) ir žemaičiai savo kalboje juos, rodos, daug rečiau vartoja. Šitų vardininkų dalykui kiek paaiškinti dar duodame eilę pavyzdžių:

A. 8. Man teko ir mergauti ir *tinginys vyras gauti. Raš. Ryt.* 9. Man *visi darbai* tenka *dirbti. Že-tė.* 10 Man atsitiko vakar *geras arklys pirkti. Žem.* 11. Man liko *mėšlas kapstyti.* Tau, žinoma, *ropės* beliks *graužti.* 12. Tik tie *gyvolėliai* (gyvulėliai) nulieka *parduoti.* Jau *mokesniai* prieina *mokėti. Že-tė.* 13. Bene jam *darbas* rūpi *dirbti?* 14. Reikėtų jau ir *linai pradėt rauti.* Reikia *šienas piauti.* Reik jau ir *rugiai kirsti.* Kažin *kas* čia dabar reik *atlikti* *)? 15. *Miežiai* jau metas *piauti. Ryt.* 16. Jau *stogas matyti.* Ir mūsų *troba* buvo *matyti.* Jų *namai* jau *matyti.* Keno (kano, kieno) čia *žiburys matyti? Stambūs (rupūs) daiktai* ir iš tolo *matyti.* 17. Ar *kas naūja girdėti?* 18. *Darbas* jo mokėta *dirbti.* 19. „Bepigu kiaulei: nei *burna prausti,* nei *kojos auti,* nei *darbas dirbti,* nei *mokslas eiti,* nei *tėvas motina mylėti,* nei *poteriai kalbėti...*“ (taip buvę pasakyta viename tinginių pančio, kváišos, vėplos ir žióplos sprendime). *Vid.* 20. Rytoj bus *mušti sviestas. Že-tė.* 21. *Toks arklys* čia rẽta *rasti. Ryt.* 22. Ir *pienas* sveĩka *gerti. Šulinys kasti* neleñgva.

23. *Klumpės* lietuvninkams *nešiot* nepritinka. *Duon.* 24. Man pirmam kliuvo *šeškas gaudyti. Val.* 25. Giedokime greitai, man dar *mazginys* bus *mazgoti.* Iš laidario kol ištraukia (ištr. arkliai), kiek arklius plaka (žmonys) — *gailesiai žiūrėti. Že-tė.* 26. Atėjusi špitolninkė (ligoninkė) nuvedė jas į kapines ir parodė, kur *kasti duobė. Vien.* 27. Reiks tau *senis girtas vest* ir jo *pypkė* rankoj *nešt. Ryt.* 28. Šiandien reikia man

*) Kad tam tikrame Duonelaičio pavyzdyje (§ 1, sak. 20) skirtukas (kablelis) būtų Schleicher'io leidimo redakcijoj padėtas po bendraties *atlikt,* ne po žodžio *reik*, tad ir jo tam tikrą sakinį būčiau šitoj, ne anoj vietoj įsirašęs. Man pačiam lyg geriau tiktų tas kablelis ten po žodžio *atlikt.*

R. J.

dalgė plakt. Rytoj reiks *rugiai piauti, šienas vežti, daržas arti.* Sunku *rugiai krauti.* Gẽra iš ryto su rasa *šienas piauti. Ryt. Rok.* 29. Netrukus ir tau teks *kelios dienos pasitraukti* iš tarnybos. *Raš.*

B. Žemaičiuose, kiek matyti iš turimų žinių, vardininkas su bendratim prie „reikia" (3, 14, 27, 28) yra nevartojamas. Jis labai retas yra dalykas, tur būt, ir pačiuose mūsų vakaruose. Ten sakoma, rodos, paprastai:

1. Reik jau *šieną grėbti.* 2. Reikėjo ir *kiaules prižiūrėti.* 3. Ar jam reikėjo taip *vaikus barti?*

§ 7. Vardininko vartojimas su bendratimi ne visose tarmėse yra vienodas, ne visi ir savo raštuos jį vienodai vartojam. To vardininko su bendratim ir palydovai yra labai įvairūs sakinyje. Šitame skyrelyje duosiu tik pluoštą pavyzdžių, suimtų iš įvairių šio laiko raštų. Tų pavyzdžių kilmę savo šios vietos sakiniuos tik kur-ne-kur žymėsiu.

1. Ten, kur maža tepalyja, tenka *augmens* žmogui *laistyti. Raš. Ryt.* Visiems mums tenka *akmens skaldyti* mūsų gyvenimo kely. Teko pagaliau arkliui griežtas *žodis tarti.* Mums teks *ištisi metai* drauge gyventi. Jam teks dabar *vaikščiot kelios dienos* su ramentu. 2. Atsitiko jam *numesti plunksna* ar *knygos* po suolu. 3. Nuo to laiko nebepatiko ožkelei *sodri žolelė pešti* nei *skaidrus vanduo,* kurio jai atnešdavo Jonienė, *gerti. Že-tė.* 4. Naujai *kvaršinti* sau šituo reikalu *galva* jiems lyg nepritiktų. 5. *Kas* jam dabar lieka *daryti?* Švarkas pàbaigtas, belieka tik *sagos įsiūti. Raš. Ryt.* 6. Mums šiaip taip pasisekė *ištraukti tėvas* iš po akmenų. Gal pasiseks ir jai *apgalėti vilkas.* 7. *Keisti vienas svetimas* žodis antru, irgi svetimu, neišsimoka. *Kaz. B.* 8. Nerūpėjo jiems visiškai *lietuviai krikštyti,* tik rūpėjo kaip čia *didesnis lobis* iš jų *išplėšti* ir *Lietuva pavergti.* 9. Man ir jums įgriso jau ir *šitos klaidelės beknebinėti.* Įgriso ir man *toksai vienodas darbas dirbti.* 10. Įbodo *senis kàršinti. Raš. Ryt.* 11. *Tas* jo *pavydas* jau per daug buvo *matyti.* Jau *matyti* ir miesto *bokštai* *). Jau iš tolo buvo *matyti stiebas.* 12. Reik *lenkti medis,* kol jaunas: kai užaugs, nebeprilenksi. Jo straipsnis gali būti pavyzdžiu ir mūsiškiems mokytojams, kaip reikia savo *gimtoji šnekta tirti* ir tyrimo *rezultatai surašyti. Kaz. B.* Ir ilgai motinos pasa-

*) Žodis „yra" čia, kaip daugelyje kitų vietų, savaime yra suprantamas. *R. J.*

kodavo apie Živilę, kad žinotų (kad visi žinotų), kaip r e i k i a *tėvynė mylėti.* R e i k i a *viskas* laiku ir vyriškai *daryti.* Tokie straipsniai... yra tikrai geri dalykai, bet *jie skirti* r e i k ė t ų vadovėliuose ne pirmai mokslo pradžiai. Šelmi bernyti, tu meluoji, *sunkiausi darbeliai* r e i k s man *dirbti*; kalne *rugeliai* r e i k s man *rišti*, žalioj lankelėj *šienelis grėbti.* Mažiau kaip viena vãlanda jis įsidėjo galvon pažodžiui tris puslapius, *kurie* r e i k ė s jam *pasakyti* atmintinai. Vėlus metas, r e i k i a *vaikai guldyti. Raš. Ryt.* Kaip čia r e i k ė t ų *kas daryti,* tesprendie kiti. Ką bedarys, r e i k i a *duoti žodis*! Ne *visi* šių knygų *raštai* r e i k i a klasėje *skaityti.* Tik n e r e i k i a *stengtis* rašant pažodžiui *versti* kitõs kalbõs *žodžiai.*

13. Čia *viskas* jo d r a u d ž i a m a (g i n a m a) *imti.* 14. Jo b u v o l e i d ž i a m a čia, rodos, ir *žuvys gaudyti.* 15. Jau g ã l i m a ir *rugiai piauti.* Iš didžiojo kibìro g a l i m a *padaryti trys mažesni kibìrai* vandens. *Taisyklės* g a l i m a *mokėti* atmintinai ir visai nemokėti iš jų rašyti. 16. B e p i g u *nenutūrėti* (lengva nutūrėti) replėmis *karšta geležis. Žem.* 17. Jam ligi šiol t e b e g r a u d u (tebėr graudu) *atsiminti tas kabinetas.* 18. Dabar į d o m u b u s *palyginti tas milžiniškas plotas* su Lietuvos plotu. 19. Čia l e ñ g v a *suprasti* ir mano *džiaugsmas...* Šnekamąja liáudies kalba n ė r a l e n g v a *užrašyti pasaka, daina* ir *kitas* vadinamosios tautosakos *dalykėlis. Kaz. B.* 20. *Beturčiai šelpti* jiems tiesiog y r a m a l o n u. Man m a l o n u b u v o vėl *pamatyti salė...* 21. Kalbininkai išranda, kad lietuviams, kurių kalbos fonetika yra tokia turtinga, n e p a d o r u *rašyti tie žodžiai* būtinai kažin kokiomis svetimybėmis. 22. *Ropės graužti* n e s u n k u. *Šiupinys šutinti* ir tinginiui n e s u n k u. S u n k u *atkąsti didelis kąsnis.* Vietomis jų (akmenų) yra tiek daug, jog net *žemė dirbti* s u n k u. Vietomis *klaidingieji* teksto *dalykai* s u n k u ir *suprasti.* Man s u n k u ir apie šitą rinkinį *kas griežta pasakyti.* Į žodyną s u n k u *surinkti visi* kalbos *žodžiai.* Šiandie s u n k u *rasti toks kalbininkas,* kuris savo raštuose praleistų nėgirdomis lietuvių kalbos faktus. *Kaz. B.* Apie patį vadovėlį man s u n k u čia *kas spręsti.* Čia y r a s u n k u *kas suprasti.* S u n k i a u*) *nukęsti įžeidimas,* kaip atkeršyti. 23. *Jis (tas žodynas)* p r a v a r t u *tu-*

*) Lytis „s u n k i a u“ čia pavartota bevardei aukštesniojo būdvardžio laipsnio giminei atstoti. *R. J.*

rėti kiekvienam, kuriam rūpi lietuvių kalba. Špechto *išleistos* Baranausko *pasakos* p r a v a r t u *turėti* mūsų kalbos mokytojams. *Kaz. B.* 24. Dabar visi suprato, kaip r e i k a l i n g a jiems *turėti koks ginklas*. Vis dėlto *ši byla* dar r e i k a l i n g a *tárdyti* ir *tárdyti*. 25. *Toks arklys* ir čia n e r ẽ t a *rasti*. *Ryt.* 26. S m a g u (malonu...) po kito stalu ir *kojos pakišti*. 27. Žmogui yra be galo s v a r b u *žinoti* iš anksto *būsimas oras*. *Raš. Ryt.* S v a r b u ne tik rašyti, bet ir prideramai *žodžiai tarti*. 28. G e r i a u *šuo erzinti* nekaip *piktas žmogus*. 29. Tas vaikas persikėlė į mus iš kitos mokyklos dėl patogumo, nes jam a r č i a u b u v o mūsų *mokykla pasiekti*.

30. Visi nusigando, nežino nė *kas* (kas reikia, kas lieka...) *pradėti*. Ne marčiai *austi plonos drobelės*, ne marčiai *rašyti gražūs raštelіai*, tik marčiai snausti užu staklelių, tik marčiai miegoti aukštam svirnely. Ne tau *peršokti toji tvora*. *Ryt.* *). 31. Ir jam n e p r o š a l į b ū t ų (gẽra b., tiktų) dabar *geras bernas gauti*.

32. N e m e t a s *kurtai lakinti*, kada reik medžioti. N e l a i k a s (n e m e t a s) *šunes* (šunys) *lakinti*, kad vilkas bandoje. M e t a s jau ir *bulbės (bulvės, roputės) kasti*. Jau seniai m e t a s b ū t ų *pradėti* kaip reikiant *tirti* mūsų *kraštas*. 33. N o r a s *rasti* beveik visiems naujųjų kalbų žodžiams *atstõvai* (vok. Vertreter) senovės kalbose taip apjakina (apakina, apžabaldo) kalbininką, kad paprastuosius kalbos faktus ima aiškinti atbulai. *Kaz. B.* 34. Paidagoginių (pedagoginių) chronologijų rašymo r e i k š m ė (r. y r a) *mokytis* sąžiningai *darbas dirbti*. 35. Jo s i l p n y b ė (silpnumas) — *kišti* visur, kur tinka ir netinka, kur reikia ir nereikia, *svetimi posakiai* ir *žodžiai*. 36. Gimtosios kalbos mokymo u ž d a v i n y s y r a *išmokyti vaikai* teisingai suprasti ir ryškiai teisingai paskaityti tai, kas..., taip pat *supažindinti jie* (vaikai) su literatūra... ir kartu *žadinti* ir *auklėti* vaiko kalbos *jausmas* ir *parodyti* jam gimtosios kalbos *reikšmė* ir *vertė*. *A. Vir.* 37. Šiandien *tóbulas žodynas išleisti* n ė r a dar g a l i m a s d a i k t a s, nes tam permaža (per mãža) turime susirinkę mẽdžiagos. *Kaz. B.* 38. *Kiti kaltinti* ar *vainoti* y r a l e n g v i a u s i a s d a l y k a s. *Visos* vadovėlio *klaidos iškelti* aikštėn ir čia pat *pataisyti* y r a tiesiog n e g a l i m a s d a i k-

---

*) Čia kaip ir saváime suprantami yra dar žodžiai: l e ñ g v a, g ã l i m a, t i ñ k a, r e i k i a... Į šiuos sakinius kiek panašus ir sakinys § 6, 19.

R. J.

tas laikraštyje. 39. Švedų vyriausybė dabar turi pasidarius visą mokslo planą, kuriame matyti aiškiausia tendencija *pritaikyti* pradžios *mokslas* liaudžiai. 40. *Tokia žmona gauti* juk tat retas tėr atsitikimas (juk tat retai teatsitinka). 41. Kiekvieno piliečio pareiga yra *teisybė* doram žmogui *sakyti*. 42. *Palaikyti* Lietuvos *nepriklausomybę, tvirtinti* jos *sąmonė* žmonėse ir *jauginti ta sąmonė* Lietuvos piliečiams iš mažens — pirmutinis turi būti lietuvio mokytojo tikslas mokyklos ir visuomenės darbe.

§ 8. Vardininką su bendratim ar padalyviu (§§ 6 ir 7) mūsų rašytojai vartoja kartais ir taip, kaip nepataria jo vartoti jokia gramatikos taisyklė. Taip antai „Mūsų kalbos ugdyme“ (1925 m.) randam ir šiokių sakinių:

> 1. Ir pati orujė kalbos pusė (turint galvoj *tariamoji kalba)* tėra nesuprantamų įvairiausių garsų sutapimai (13). 2. *Tiesa* pasakius, nė nežinome, kiek jų turį (35). 3. Norintiems *jis* (žodis) suprasti, tėra du keliu (40). 4. Taip pat visai netikęs pavyzdys sekti ir *romaniškosios tautos* (40).

„Gudragalviai“ gramatininkai arba visokių kalbos svetimybių mėgėjai kartais ir šiaip pasako spaudoj: „Jonas parvažiavo (J. turėjo parvažiuot, J-ui reikėjo sugrįžti) jau *rugiai* vežant. Čia buvo ir *kitoki žmonės*“.

Kuo čia tie raštų žmonės pasiteisina savo gramatikos taisyklėms — nieku gyvu negaliu suprasti. Šiaip ar taip, ir vieną kitą linksnį vartodami, turim žmoniškai elgtis su žmonių kalba ir jos taisyklėmis. Šitam 5 sakinių reikalui (jiems taisyti) skaitytojui patariu turėti galvoje šiuos žmonių kalbos pavyzdžius:

1. Orujė kalbos pusė (turint galvoj jos *žodžių tarimą*) tėra įvairių jos garsų sutapimai (sutaptys). 2. *Teisybę* sakant, nė nesižinom kiek jų turį (nė nežinom, kiek jų turim). 3. Norinčiam *arklį* pirkti vienas tėra kelias — gauti kur pinigų ir į prekymetį nuvykti. 4. *Šituo žmogum (šitais žmonėmis)* sekti tau nereikėtų. Ir sūnus, rodos, *tėvu* paseks. Šeimininkė, *vištą* seka — žiūri, kur ji nuslinks kiaušinio dėti. Jai reiks *višta* (vištą) sekti*). 5. Jonas parvažiavo... jau *rugius* vežant, *mėšlą* mėžiant... 6. Čia buvo ir *kitokių žmonių...*, buvo ir *naujų svečių*.

*) Griežtesnį žodį čia pasakys, rodos, tolesnieji *(galin., įnag.)* kalbos pavyzdžiai. *R. J.*

RADVILIŠKIO VIEŠOJI BIBLIOTEKA

ŽKM-08/19760

Šauksmininkas ir vardininkas.

§ 9. 1. Oi Tu, *Dieve, Dievulėli!* Ką aš padariau!... 2. Oi tu, *žirge žirge, žirge juodbėrėli!* Ar atkelsi galvele vartelius, ar mindžiosi kojelėms žemelę? 3. Dovanok, *tėvel!* 4. *Vagie*, kepurė dega! 5. *Broliukai,* ginkitės nuo bado! *Bar.* 6. Ko tu čia dabar drybsai, *tinginių panti?* 7. *Pele, pele,* te tau líepinį, duok man káulinį. *Ryt.*

Šauksmininko lytį vartojame paprastai k r e i p d a m i e s į k ą — šaukdamies, šaukdami, prašydami, melste melsdami, paragindami, klausdami, atsiprašydami, kviesdami, pabardami, įspėdami, sudrausdami, padejuodami, keikdamies... Daiktavardžio lytis, kuria, kreipdamies į ką, k r y p t i e s v a r d ą (k r. d a i k t ą) pasakome, gramatikoje kaip tik vadinasi š a u k s m i n i n k a s, arba š a u k i a m o j i l y t i s: šauksmininku neatsakom į k u r į n o r s l i n k s n i o klausimą, l i n k s n i u jo beveik vadinti nepriderėtų. Čia duoti yra septyni šauksmininko pavyzdžiai.

K i t i š a u k s m-k o p a v y z d ž i a i. 8. *Močiute* m a n o, *močiute širdužėle,* katrą man duosi šitų margų skrynelių? 9. Oi *tėve tėve, tėveli* m a n o! ką aš darysiu, kad man patinka jauna mergelė! *Vid.* 10. Oi *sūne sūne, sūneli* m a n o! nepulk į vargus jaunas būdamas! Oi *sese sese, sesaite* m a n o! nepulk į vargus jauna būdama! Oi *broli broli, broleli* m a n o! kur aš nepulsiu jauna būdama, kad man patinka jaunas bernelis! *Berneli* m a n o, *širdele* m a n o! aš tave įsimylėjau. *Vid.* 11. *Die*padėk, *Die*padėk (= *Dieve* padėk, *Dieve* padėk), *mergyte* m a n o! *Pr.* 12. Padėk, *Dieve,* piovėjėliams! — Dėkui, *Dieve, mergaičiute. Dus.* 13. Po kelių dienų jis, atsiminęs savo žiedą, sako: „*Žiede, žiede*, gelbėk mane iš bėdos!“ 14. *Jurgiuk! Jurgiuk! Jurgiuk!* kinkyk, kinkyk, kinkyk! paplak, p., p.! važiuok, v., v!... *Vid., Ryt...* 15. Volungė Jievą trótina (erzina): „*Jieva, Jieva!* neganyk po pievą!“ *Bar.* 16. Tu, *tėve,* būk ir supūk! Aš eisiu sauláitės pasižiūrėt ir našlaičių papenėt (r u g i o d i e g o pasakymas g r ū d u i, — mįslė). *Vid.* 17. Tik nužmiršk, *gaidaũ*, per daug giedodama, valgyt. Sakyk, *gaidel,* dėl ko tu vis pasislėpus? Ak, m a n o *gaidūs,* juk ir mums taip jau (taip pat) pasidaro, kad mes kartais dėl vargų vos sausą trupinį kramtom. *Vaikai,* kam vis vėpsot taip! Tu, *nenáudėli,* dėl ko

taip iškeli nosį (niekini Dievą, spardai kumelio šonus)? Jūs, *išputėliai pilvoti,* jūs gi, *bedieviai,* ar jau gėda jums šventai rankas susiimti ir aukštyn pažiūrėt, kad riebius imate kąsnius?! *Duon.* 18. Kur tu bėgi, *patekuõle?* — Kas tau darbo, *skùtena* (u p ė pasikalba su p i e v a)! Eik tu, *liūly! Ryt. Kup. Sal.* 19. *Vėjai,* ar nematei vilko? *Seserie* m a n o, ar tu matai tą žiburį? *Širdie* m a n o, renkis į vestuves. Kur buvai, *dukrele (dūkrele)?* 20. Ė kur buvai, *dùkra? Dus.* 21. Ar žinai ką, *brolaũ:* imk ir padirbėk už mane! *Petrai,* ką čia prasimanai! 22. Ar žinai ką, *tėvai,* vieną vaiką teturiva, neleiskiva jo kiaulių ganyti. *Val.* 23. *Vargali,* nieko nepeši. *Žem.* 24. *Sesute,* per menki man šitie tavo šilkų siūlai. 25. Taigi matai, *gaidaũ,* kaip kartais vaids pasidaro. *Duon.* 26. *Tėvai motna* (t. motina), ko teip (taip) gailiai verkiat? Tu, *tėvai,* neišmintingas. *Garl.* 27. Eik tu, *velne,* nuo mano galvos. *Dus.* 28. Ko tu čia lendi, *biaurybe!* Eik, *žioply.* Tylėk, *snařgliau (Ryt. smurgliau, sniurgliau).* 29. Tylėk, *varle,* klausyk, ką dėdė sako. *Kup.* 30. Eik tu, *tešmeny;* eik tu, *akmeny* (į žmogų pasakoma). Ką tu čia, *piemeni,* išmanai (k. t. č., *p.,* niekus kalbi)! *Ryt. Sal. Pan.* 31. Palauki tu, *ugnie,* aš atsiųsiu vandenį; palauki tu, *vándeni,* aš atsiųsiu jautį; palauki tu, *jáuti,* aš atsiųsiu lazdą. *Garl.* 32. *Pele, pele,* te tau kaulinį, duok man geležinį (dantį). Tu negirdėsi, m a n o *mergele,* močiutės gailiai verkiant, seselių dainuojančių...

33. Tikt, *mináu,* saugokis. Tu *išpliekts vagie,* girdėk, ką pasaka sako. Eikš, m a n o *miels gentie,* m a n o *išrinktasis broleli,* eikš eikš, mylėkivos taip, kaipo mylėdavos broliai. *Duon.* 34. Taigi tu *miná* (= tu, mináu), dabok... Jis sako: *„Viešpatie karaliau,* aš Jums (Tau) noriu didelę naujieną apsakyt". *Pr.* 35. Kaip tik nueisi, drožk stačiai prie t á r p i n i n k o ir sakyk: „Kam, *pone**), mus taip tolie (toli) varinėji dėl menko nieko?" *Že-tė.*

Šitų šauksmininkų (1—35) žymė ne visų vienoda. Tarp duotųjų šito skyrelio pavyzdžių rasim ir tokių pasakymų, kur šauksmininkas kaip ir visiškai nustoja didžiulio savo ypatumo, kur jis sakinyje kaip ir kokiu priedėliu ima virsti. Tokį šauksmininką turime keliuose čia pavyzdžiuose. 32-ajame sakinyje žodžiai „mano mer-

---

*) Taip žmogaus, vieno žemaičio, čia pasakyta į t a r p i n i n k ą, į labai ž y m ų j a m v a l d o v ą. Mažesniesiems ponams (poneliams) ir žemaičiai čia vartoja paprastai v a r d i n i n k ą (plg. § 4, sak. 6). *R. J.*

gele“, ištarýti bedejuojant, lyg veiksnio „tu“ príedėlis tėra: jais n e s i k r e ĩ p i a sakytojas į m e r g e l ę... Taigi šauksmininkas susiduria čia kalboje (32) su v a r d i n i n k u — ima su juo giminiuotis. Antra vertus, v a r d i n i n k a s (§ 4) vartojamas kartais ir k r y p č i a i ž y m ė t i.

§ 10. Š a u k s m i n i n k a s a r v a r d i n i n k a s? V a r d i n i n k ą, šiaip ar taip, vartojame kalboje ir ten (§ 4), kur esame papratę š-k ą dėti (§ 9). Šit dar keli tos rūšies pavyzdžiai:

1. Man degtuką nùsukei (= nusukaĩ) *sukmà. Ryt. Sal.* 2. Gerai šoki, m a n o *vaikas*... Melsk nuo manęs ko tinkama (d u k t e r i a i taip pasakyta)... dievaži duosiu. *Val.* 3. *Sesuo,* man per menki šitie siūlai. Eik šẽ, *sesuo* m a n o, čia mudu gyvensim (gyvensiva). Brolis sako: „*Sesuo* m a n o, per Dievo valią tai vis ateini“. *Garl.* 4. Veda s e s u o ristą žirgą ir vesdama gailiai verkia. Nevesk, *sesuo,* neraudok: trečiuos metuos pasmatysma (pasimatysim, pasimatysiva). *Dus.* 5. Tėvas sako: „*Duktė* m a n o, renkis — važiuosim (važiuosiva).“ Padėk *Dieus,* mergele, linų rovėja. *Garl.* 6. Tu nesirūpink, m a n o *bernelis,* manim, jauna mergele, mano sparčiais darbeliais. 7. Padėk, *Dievas!... Vaikas,* pašerk arklius! 8. Palauki gi tu, *vilke,* palauki gi tu, *strielčiau* (šauly); palauki gi tu, *ugnis;* palauki gi tu, *vánduo;* palauki gi tu, *jauti. Vid.*

K r e i p d a m i e s į ką, v a r d i n i n k u naudojamės tik kada-nė-kada (A—E).

A. Pasigaudami šauksmininko vietoje vardininko lytimi savo mintį reiškiame dažniausiai š i u r k š t o k a i arba rūsčiai („*Vaikas,* pašerk arklį!“), arba tiktai ne visai mandagiai kalbėdami, neatsargiai, nelipšniai: padorus, širdingas vaikas, priėjęs bedirbant gerbiamą žmogų, jo nepasveikins žodžiais: „Padėk, *Dievas!*“, nei pasakys, kreipdamasis į kunigą, savo dvasios tėvą: „*Kunigas,* pasigailėk manęs meldžiamasis!“ Mergelė, sakydama į ėmusį ją barti savo bernelį: „Tu nesirūpink, m a n o *bernelis,* manim, jauna mergele, mano sparčiais darbeliais“ (6), lyg norėtų ir tiesiai jam drožti: „Eik tu sau, pasikark nuo mano galvos, nesikišk į mano darbus! Kas tau galvoj, ką ir kaip aš dirbu!“ Berneliui, kurs prijojęs mergelę sako: „Padėk *Dieus,* mergele, linų rovėja“, — rūpi tuo tarpu ne „Dieus“, ne D i e v a s, bet „m e r g e l ė, linų rovėja“, ir jis čia kreipias, tikrai sakant, minėtaisiais dainos žodžiais į t ą m e r g e l ę (čia ir turime dainoj šauksmininką), ne į Dangaus Tėvą: sakydamas „padėk Dieus“ arba „padėk Dievas“, jis, tiesą pasakius, apie Dievą...

nė kiek negalvoja. Sakydamas vaikui ar kam kitam: „Tu man degtuką nusukai, *sukmà!*“, žmogus, rodos, lyg bardamasis pasako: „Tu man degtuką nusukai, *sukmà* (sukčius) esi!“

B. Vardininku, šauksmininko vietoje, pasivaduojam kartais, kalbėdami ir su tokiu žmogum, kurį nuolat matom, su kuriuo nuolat drauge dirbam ir labai dažnai širdingai pasišnekam. Tokiu vardininku kalbėtojas nė kiek nenori bartis, nenori savo bendrakalbiui nė atšiauraus žodžio pasakyti, bet juo, tuo vardininku, tarytum nė nesikreipia į tą paprastąjį, dažnai branginamąjį žmogų, tik jį paprastuoju jo „vardu“ pavadina *(Jonas, mano vaikas, vaikas, mano sesuo, sesuo, duktė mano).* Bet kreipte kreipdamasis į ką,—į Dievą, į savo bendrakalbį, ką ko prašydamas arba steigdamasis gražiai, maloniai į ką prašnekėti,—kalbėtojas ir čia šauksmininką teturi visada vartoti: *„Dieve, Dievulėli* Tu mano! Nepyk, *sesele, broleli, močiute, tėveli!* Pašerk, *brolaũ (bróliau),* arklius! Pašerk, *vaikeli, Petrai...,* arklį! *Jonai,* ar jau prauseis?“ Vardininkas šitoje vietoje, vis dėlto, yra lyg kalbėtojo atšiaurumo ar šiaip jo būdo ydingumo pažymys...

C. Sakiniuose: „Palauki gi tu, *ugnis;* palauki gi tu, *vanduo* (8)“ abu vardininku *(ugnis, vanduo)* yra pasakytu šauksmininko vietoje dėl kitos priežasties. Čia jų privalo kaip ir pats dainavimo dalykas: dainos priegaidė turi čia kristi dainuotojui ant pirmojo skiemens, ir jam dainoje dviskiemėnio žodžio *(vanduo, ugnis)* čia reikia. *).

D. Žemaičių kalboje moteriškosios giminės daiktavardžiai vienãskaitos vardininkui ir šauksmininkui vieną teturi galūnę. Žemaičiai sako: *„Pelẽ pelẽ!* tė tau kaulo, duok man gelžies (plg. § 4)“. *Kvėd.* Ir todėl dainose, surinktose žemaičiuose (ir arti žemaičių), tos rūšies daiktavardžiai šauksmininkui vardininko teturi galūnę. Taip antai, jų dainose, aukštaitiškai surašytose, randame: *„Močiutė* mano, *senoji* mano, ar leisi ar duosi savo jauną dukrelę? *Mergytė* mano, tekėk už manęs...“ Toki, kaip šitie, „dainų vardininkai“ yra ne kas kita, kaip „žemaičių šauksmininkai“.

---

*) Tiktai rytų aukštaičių, kad ir ne visur, vard-kui yra sakoma: *vánduo, ãkmuo (Dus...), ùgnis (Dus., Sal...), ùgnė (Pan...);* Lietuvos viduryje ir pietuse sakoma paprastai vard. *ugnìs*, šauksm. *ugniẽ*. Be to, reikia minėti, jog čia turime dainuojamą kalbą (geram daininin kui daug kas leidžiama). *R. J.*

Ir kitose tarmėse vienõs kitõs rūšies daiktavardžiai šauksmininkui vartoja visą vardininko lytį. Tokį šauksmininką turim, pavyzdžiui, šioje rytų „maldelėje", nukreiptoje į mėnesį (mėnulį): *„Jaunas mėnuo, kunigaikšti!* Tau pilną ratą, ė man sveikatą, tau jaunam sudilti, ė man ilgai gyventi!" *Dus.* Čia „jaunas mėnuo", vardininko lytis, yra toks pat šauksmininkas, kaip ir jo priedelis „kunigaikšti".

Remtis tokiais „vardininkais", kalbant aplamai apie to linksnio vartojimą rašomojoje kalboje, būtų, šiaip ar taip, labai apdairu.

Šiam tikslui *(D)* pavojù yra naudotis ir tokiais žmonių pasakymais, kaip antai: „Kur *ponas* eini? Ką dabar *ponas* darysi? Ataduok *ponas* mano kepurę." Jais naudotis, kalbos dėsniui nustatyti, taipo pat nedera: jie toki tėra mūsų šnekamosios kalbos „turtai", kaip ir pasakymas — „ką dabar *ponas sūdas, ponas vaitas pasakysit?* tas *lietuvys* nematė vakar *tamstos (tamistos)* Petraičio *). Be to, reikia minėti, kad šauksmininko lytį „pone" (Viešpatie) mūsų žmonės ilgą laiką buvo pratę sakyti vien maldoje šalia žodžio „Dieve".

Dėl tos pačios priežasties, aiškinant, kur vartoti vardininkas, kur šauksmininkas, nepriderėtų remtis nė tokiais senoviniais V i e š p a t i e s m a l d o s ž o d ž i a i s, kaip antai „Švęskis vardas Tavo": juk nė apie kaimyno „piemenį" kalbėdami negalime pasakyti tam kaimynui: „A t e i k t a v o p i e m u o l p r a u s k i s t a v o p i e m u o l" Čia maldos vardininkas „vardas" su jo žodžiu „švęskis" buvo atkeliavę tam tikru laiku tiesiai iš „swięć się imię Twoje" ir pamokyti mus mūsų tėvų kalbos, žinoma, negalėjo: jų imtis kokiu paveikslu savo kalbos taisyklėms, man rodos, negalime.

E. Kalboje vardininką kiek panašiam reikalui randame dar tokiuose pasakymuose:

1. Ką tu čia, *žmogus,* padarysi! 2. Ką tu čia, *vargšas,* prieš juos stengsies! Jie tai, *velniai,* laksto (važiuoti važiuoja) mūsų pinigais, o tu, *žmogus,* brisk tokį kelią pėsčias! *Že-tė.*

P a b r a u k t i e j i v a r d i n i n k a i, būdami sakinio dalys, jo tam tikri priedėliai tėra ir kryptimis sakinyje neina. Jie toki tėra priedėliai, kaip žodžiai „vargšas, žmogaus, velniams, žmogelis, biaurybės, žmogui" — sakiniuose:

---

*) Taip buvę „Suvalkijoj" sakoma šio amžiaus pradžioje prieš didįjį Europos karą. Žodžiai *tamstos, tamistos* čia pavartoti visai be reikalo tik *pono* ar kito tos rūšies *(viešpaties...)* žodžio vietoje. *R. J.*

1. Kur aš, *vargšas,* tenai lįsiu! Jo, *žmogaus,* nekaltink. Jiems, *velniams,* duok, duok pinigus, o paskum...! *Raš.* 2. Kur jis, *žmogelis,* drįs taip sakyti, — nei sakė nei ką. *Že-tė.* 3. Jie čia, *biaurybės,* skeryčiója, smárkauja, o tau, *žmogui,* nugarą paskui už tą skeryčiojimą taiso!

Pabrauktieji šitų sakinių priedėliai kad ir neina patys sakinyje k r y p t i m i s, — jais sakytojas į nieką nesikreipia, — mūsų esti kartais šauksmininko pavaduojami (§ 9, sak. 32...). Tam víena, rodos, tėra reikalinga — kad tos rūšies priedėliai stovėtų prie veiksnio. Tokį šauksmininką priedėlį turime kad ir šitokiame pasakyme: „Ir tu dabar, *žmogeliau (žmogeli),* padaryk ką jam!" *(Dus.).* Čia šauksmininko lytis tėra gramatikos veiksnio *tu* priedėlis — toks priedėlis, kokių turime nemaža čia pat įrašytuose sakiniuose (v a r g š a s, ž m o g a u s, v e l n i a m s, ž m o g e l i s, b i a u r y b ė s, ž m o g u i, v e l n i a i...).

§ 11. Sutraukus į krūvą visa, kas čia buvo pasakyta apie vardininko ir šauksmininko vartojimą mūsų raštuose (§ § 4, 9, 10), reikėtų, man rodos, šit kas nuspręsti (a—b):

a). Kad į ką kreipiamės ko melsdami, prašydami, ką sudrausdami, kad taip kreipdamies norime patys savo kreipimąsi tam tikra gramatikos lytimi pažymėti, tad šauksmininką teturime tam savo reikalui vartoti. Maloniai prašant (m a l d o j e...) vardininkas čia netinka.

b). Kad į ką kreipdamies norim pasirodyti šiurkštoki ar rūstoki, kad kreipdamies į ką ne tiek prašome, kiek liepiame, ir liepiame sakome jam stačiai ar ne visai padoriai, lyg mažmožiu telaikydami tuo tarpu liepiamąjį žmogų, — kad kalbėdami esam patys apypikčiai arba rūstoki, — drąsiai galim naudotis vardininku. Tačiau nei rūsčiam būti be reikalo nei taip į ką kreiptis, žinoma, niekam negali patarti padorus, kultūringas mūsų krašto žmogus.

c). Kada, kreipdamies į ką, ne tiek pažymime patį kreipimąsi, kiek pavadiname patį krypties daiktą jo paprastuoju ar bendriniu vardu, tad naudojamės dažnai ir vardininku.

d). Kur šauksmininkas esti sakinio priedėlis, ne šauksnys, ne kryptis, jį gali atstoti ir labai dažnai atstoja — v a r d i n i n k a s.

§ 12. Tam tikrų mókytinių ir visuomenės įstaigų raštuos ir šauksmininko linksnis vartojamas kartais labai nepaprastai. Tam tikrų raštų kalboj randam ir šiokių posakių:

G e r b i a m a s i s *Tamsta!* Pranešu, *papildymui* šių metų apyskaitos, dar vieną svarbią žinią...

Šiam kalbos dalykui pasitaisyti, duodu čia skaitytojui kelis žmonių kalbos sakinius:

1. Pasakyk, *meldžiamasis (gerbiamasis, brangusis...)*, ką rytoj turėsim čia dirbti. 2. *Gerbiamasis!* Kada čia atsilankysi? 3. *Gerbiamasis,* ar negalėtum kada ir pats čia pasirodyti? 4. Ėmęs ir čia pasirodyk dabar, *meldžiamasis (gerbiamasis...)*. 5. *Gerbiamasis Mokytojau (Direktoriau, Tautieti...)*! Dabar gerai Tamsta padarytum, kad ėmęs kuomet ir pats įsakytum... 6. Taip toliau *Jūs, Mokytojau,* nebedarykit...

Žodis „tamsta“ yra, šiaip ar taip, tik tam tikras dabar įvardis: tose tarmėse, kur tas įvardis yra plačiai vartojamas, jo vartojimas daiktavardžio (= *pono,* viešpaties...) šauksmininkui nėr žinomas, kaip nėr sakomas jose ir posakis: „Pašnekėk dabar su *tamsta* Balčiūnu, su tais *tamstomis* kitą kartą nesusidėk“.

Šiaip ar taip, neprakalbėdami į vieną žmogų žodžiais: „Gerbiamieji *Jūs!*“, nesakykim kreipdamies į jį nė „Gerbiamasis *Tamsta!*“

Kilmininkas.

§ 13. 1. Vedžiau *tėvo močiutės* dukrelę. 2. *Keno* (kano, *Žem. Pr.* kieno) tu sūnus? *Jo tėvo* šitas vaikas. 3. Šitas arklys — *mano, mano sūnaus*. 4. *Vyresniojo brolio* buvo didelė šeima *jaunesniojo* žmona ir vaikai jau buvo mirę. *Raš.* 5. Ar jūs žiūrit ar nežiūrit, aš *jūsų* nebūsiu. 6. *Vilkaičių* dar neskuba rugių piauti. *Vilko* buvo jau su žiburiu. 7. *Jų* gimė aną dieną sūnus. Tą naktį namų *šeimininkės* gimęs vaikelis.

Kilmės ir savybės kilmininkas. Jis vartojamas, nederinamajam daiktavardžio arba jo įkaito pažyminiui ir tariniui. Tuo pažyminiu arba tariniu pasakome daiktą, iš kurio yra kilęs jo pažymimasis daiktavardis (1, 2), arba daiktą, kurio jis yra savybė*) (3). Sakinyje, kur nėr pažymimojo daikto

*) Savybe, šventybe, biaurybe vadinam čia, kaip ir kitur, sāvą dalyką, šventą daiktą, biaurų dalyką, skirdami juos nuo „savumo, šventumo, biaurumo“. *R. J.*

(kur nėr tam žodžio), tas kilm-kas eina jau, žinoma, papildiniu arba tam tikra vardine tarinio dalimi (4, 5). Prie kelių kilm-kų čia lyg saváime pasisako tam tikras daiktavardis — „ūkyje, troboj, namuos“ (6). Čia yra ir kilmininkų, kurie gali eiti tam tikrais kilmės ir savybės linksniais (7).

Kiti šios rūšies kilm-ko pavyzdžiai. 8. Penki yra aviliai, *kiekvieno* vis kiti bičiuliai. *Že-tė*. 9. Kiaule, kiaule, kam tu *šeimininkės* tešlą surijai? 10. Laimingi tėvai, *kurių* auga toki geri vaikai. 11. *Jo* buvo tuomet ir šitas daržas. *Jo* gera atmintis, galva (jis geros *atminties, galvõs*). *Lazdos* du galu. *Kieno* burna karti, tam ir medus nesaldus. 12. Mergele *mano*, ar būsi tu *mano?* 13. Ar eis namõ... — Tai eisiu namõ, tai būsiu aš *jo* (artojo). 14. Jau rugius piovė *mūsų kaimynų*. 15. Jis tauráuja ir viskas (gyvuliai, javai) *jo* tauráuja. *Užul.*

16. Susivaidyjęs ant lauko (susivaidijęs lauke) *juma* (judviejų) sūnelis barės rūstaudams. Pons *didžios giminės*, tarp būrų vis pasipūtęs, néi lašinių taukai ant šilto vandenio plaukia. *Duon.* 17. Kame daugiau vežimų? Ar *Antano* (A-no žmonių kas) neatvažiavo? Dar *niekieno* neišginė, nors, rodos, nebeankstie. *Cinoko* dar neišvirė pusryčio, o *Baltaragio* jau susėdo valgyti. *Že-tė*. 18. *Senio* drebėjo ranka, laistėsi degtinė. *Vien.*

Toliau eis gana daug kilmininkų, jau kitais vardais pažymimų, bet jie giminiuosis, bent daugelyj atsítikimų, ir su šios vietos pažymėtaisiais pavyzdžiais arba toliau tik kitais atžvilgiais bus nagrinėjami.

§ 14. Veikėjo ir veikiamojo dalyko kilm-kas (genit. subiectivus et obiectivus). Abu juodu su kitu daiktavardžiu arba jo atstovu (įvardžiu...) tėra sakomu. Jų susidarymą ir reikšmę sakiniui parodys ir šie pavyzdžiai:

1. Vaikai ypačiai motiną myli. *Šitų vaikų* meilė (m. motinai) buvo neapsakomai didelė. 2. Jie važinėjo. Baigės ir *jų* važinėjimas. 3. Vyrai rėčiuos šienauja. *Vyrų* šienavimas rečiuose... 4. Vaikas susirgo. *Vaiko* susirgimas... 5. Jis nesirūpina tavim. *Jo* nesirūpinimas tavim ir mums krito į akį.

6. Ji marškinius (siuvinį) siuva. *Marškinių* siuvimas ją ir namie sulaikė. 7. Tėvas rugius

sėja. Jis dabar *rugių* sėjimu susirūpinęs. 8. Ji gerai drobes audžia. Ji yra gera *drobių* audėja. 9. Tėvas vaikus moko. *Vaikų* mokymas nėr laikomas visai lengvu darbu. 10. Jis tada kelią keliavo. Jis lipo tada per tvorą, į miestą ėjo. Tas *kelio* keliavimas nebuvo kitų pastebėtas. Jam dar ilgai atsilieps tas *tvoros* lipimas, *miesto* ėjimas (l-mas per tvorą, ėjimas į miestą). 11. Aš ir tave bariau. Čia atsiliepė ir mano barimas *tavęs* (m. *t.* b.). 12. Aš jam akis išbadysiu už nepašaukimą *jūsų* prie pono. Piemenys ir kiti varovai *bandos* taip pat šūkavo, klegėjo. Dar už *gyvolių* blaškymą ponas atsakysi. Dar už blaškymą *mūsų gyvolių* jis atsakys! *Že-tė.*

Abu tuodu kilmininku dedam čia tikrajam veikėjui (vaikai, jie...) ir veikiamajam (marškinius, rugius...) dalykui žymėti prie naujai susidariusio daiktavardžio (meilė, važinėjimas, siuvimas, sėjimas...). Pirmuoju pasakom daiktą, iš kurio eina toliau daiktavardžio veiksmas (1—5), antruoju — tą daiktą, kuriam kalbamojo daiktavardžio veiksmas (įtaka) tenka (6—12). Šituodu kilmininku vadinam paprastai ir subjekto (1—5) ar objekto (6—12) kilmininkais.

§ 15. 1. Ką beveikia *Raseinių* Magdė su *Telšių* Pliumpiu? 2. Čia dorais ir mokytais *darbo* žmonėmis turime tapti (pavirsti). 3. Ir prilygau *vargo* bernelį. 4. Eik nestovėjęs, *tinginių* pantil! 5. *Akmens* kojos, *medžio* liemuo, *stiklo* akys, *šiaudų* kepurė; *kaulo* burna, *mėsos* barzda...; *lino* širdis, *taukų* drabužis, *sidabro* galva; *kiáunės* (= kiaunenos) kepurėlė, *gaidžio* sruba, *pieno* sruba, *kraujo* puta... 6. Gramatika yra *kalbos* mokslas, teologija yra *Dievo* mokslas.

Šituo nederinamojo pažyminio kilmininku pasakome, iš kur yra kilęs jo pažymimasis daiktas, kur jis gyvena (1), kuo jis išsiskiria, ką dirba, kuo verčiasi ir t. t. Juo atsakome paprastai, pažymėdami kurį daiktą, į klausimus: *kuris? koks? ko?*

Šitie k-kai daug kuo skiriasi tarp savęs, bet jiems visiems vienas dalykas ir bendras yra: jie yra nederinamieji daiktavardžio pažyminiai (jų linksnis nesuderintas su tuo daiktavardžiu).

Kiti šios rūšies k-ko pavyzdžiai. 7. *Būgnų* Antaną dabar Aišbė kartais pavaduoja. 8. *Miesto* žmogus, *kiemo* berneliai, *oro* paukščiai... 9. Ką *mokslo* žmonės sako? Jis buvo žinomas *darbo, mokslo* žmogus. 10. Rytoj, nepamiršk, *melų* diena (balandžio mėn. 1-ji d.). 11. *Širdies* meilė yra geriausia mókytoja. *Raš.* 12. Pasakyk man, *širdies* berneli (mergele)... 13. Jis mano *krikštų* sūnus, mano *širdies* bernelis... 14. Jie *mokslo* draugai. 15. Vedė *vargo* mergelę. 16. Oi, Dievuli, ką aš padariau, kad aš parvedžiau *vãlios* mergelę! *Valios* mergelė darbo nedirbo. 17. Jiems ir *mokslo (kalbõs...)* dalykai rūpi...

18. Tėvas nukals *vario* tiltelį. 19. Pirko *aukso* žiedelį, pynė *rūtų* vainikėlį. Jai *aukso* obuolį rodė. 20. Pynė (segė) vainikėlį *žaliųjų rūtelių*. 21. Kamšàs kimšo mūsų *baltųjų brolelių* (daugybė jų žuvo, priešai kamšas jų kimšo). 22. Dabar jam gyvai reikalinga ir *pinigų* pašalpa. 23. Tavo *šakelių,* tavo *tankiųjų*, bus mums jauniems irklelis, *to liemenėlio, to lygiojo,* bus mums jauniems laivelis. *Ryt. d.* 24. Jie *linų* prekybą varo, *linų* prekyba verčiasi...

25. Tas *linų* mynimas ilgai neišėjo jam iš galvos. 26. Yr svirnely trys dukrelės, *plonų drobių* audėjėlės, *žalių šilkų* sukėjėlės, *našlaitėlių* dengėjėlės. 27. Ir jis pats rado čia sau mókytoją — tik ne *dvasios*, bet *kūno*. *Raš.* 28. Bus ir *dantų* griežimo tenai. 29. Verkdama ėmė pasakoti *šios dienos* atsitikimą. 30. Kuo baigėsi tas *Kauno* važiavimas (važiavimas į Kauną)? 31. Aną dieną jis lipo per tvorą; nuo *to tvoros* lipimo jo kelnės nukentėjo. 32. Pagiedok man *Šv. Jono* giesmę (apie Šv. Joną). 33. *Dvylikos brolių* pasaka (p. apie dv. brolių) visiems, matyti, patiko. 34. Ar tebemoki *gaidžio* mįslę?*) 35. Ar turi kiek *Dievo* baimės, *Dievo* meilės (= ar pribijai Dievo, ar myli Dievą)?

36. Kai juodu *dviejų dienų* kelionę buvo keliavę, prikeliavo juodu labai gražų miestą, vardu Grožybė. Įėjęs (princas) rado

*) „Kaulo burna, mėsos barzda, du kartu gimsta...“

ant lango plėčką (butelį) su *akių* ž o l ė m i s (su žolėmis akims). (Princas) jojo *vidurio* k e l i u (kelio viduriu). *Pr.* 37. Mergaitės neša a l t o r i u k ą baltą, tam tikslui ištaisytą, vien *vainikų*. (Ponas) taip pat p a v e i k s l u *pono Dievo* sutvertas, kaip ir kiekvienas žmogus. *Kieno* g a l i a, *to* ir v a l i a. Bepigu, kad *mūsų prastųjų* būtų v i e n y b ė! Nepajus nė šeimyna, kur dingo *aukos* (aukótiniai) k i a u š i a i. Gali ir savo atiduoti... čia *valios* d a r b a s. *Šeštadienio* r y t ą, saulei tekant, kunigai su žmonėmis apėjo aplink bažnyčią ir pastatė monstranciją: prasidėjo *valandų* a t l a i d a i. Petronė gyrė *miesto* t a r n a v i m ą (t a r n a v i m ą m i e s t e), g y v e n i m ą ir u ž d a r b į. Žodžiu sakant, visa knygutė yra *žydų* b i a u r o j i m a i, š m e i ž i m a i (joj žydai biaurojami, šm-mi). *Že-tė.*

Tarp š i t o s r ū š i e s kilmininkų skaitytojas ras čia nemaža ir tokių, kurie ir kitais kil-ko vardais gali būt pažymimi. Čia viskas, ar beveik viskas, pareina nuo to, kuriuo atžvilgiu yra žiūrimi tie kilm-kai.

§ 16. 1. J i labai *geros širdies.* J i s *geros galvos, geros atminties, mažos sveikatos...* 2. V i s i j i e *vieno galo* (vienodi). *Ryt.* 3. *Kelintų (kelerių)* j i *metų?* 4. O ž k e l i s *trijų dienų* žilas. *Žem.*

Daikto y p a t u m o, arba daikto k o k y b ė s, k i l m - k a s. Tas daikto ypatumas (savumas) reiškiamas čia daiktavardžio kilmku, sudėtu su kitu, dažniausiai derinamuoju, kilmininku; jam, tam daikto ypatumui, turime čia, vadinas, n e v i e n o ž o d ž i o k i l m -ką (gen. qualitatis).

K i t i š i o s r ū š i e s k i l m - k o p a v y z d ž i a i. 5. Jis buvo *didelio darbo* ž m o g u s. 6. Š i t a s ž m o g e l i s pats *mažo turto.* 7. Jų a r k l i a i *ilgų gáršvų* (ilgų kojų, greiti). *Ryt.* 8. T a s buvo *skaistaus veido, plačių pečių* ir *krūtinės. Raš.* 9. T a s a r k l y s buvo *kietų nasrų.* 10. J i s labai *sunkios galvos, žemų akių* (žemažiūris). 11. Petras buvo *visų galų* ž m o g u s. 12. Matau, *kokio* t u didelio mokslo. Man patinka *tvirto būdo* ž m o n ė s. *Raš.* 13. Ui, ui, ui, Dievulėliau, (ji yra) ne tikra motinėlė, kad ji skyrė man d a l e l ę *prasčiausių gyvulėlių.* 14. A š esu *Švėkšnos kilimo* (kilęs esu iš Švėkšnos). *Žem.* 15. Iš milijono žemės rutulių susidarytų vos vienas *saulės meto* r u t u l y s. *Raš. Ryt. Ko meto* l i g o n i s (ką beveikia, ar eina geryn)? *Ryt.* 16. Lietuvoje yra ir *lénkų kilmės* ž m o n i ų. *Raš.* 17. Tuoj nusileidęs pirmasis brolis ir

vedąsis *trejų metų* sūnelį, nusileidęs antrasis ir nešąsis sūnelį, *antrų metų. Sl.*

18. — Negal vežti, nevalia judinti iš vietos, — šaukė *medžio kojos* (medžkõjis, medkõjis) žmogus: — tur čia pat gulėti. *Že-tė.* 19. Iliada mums piešia *karo būties* paveikslus. *Raš.*

§ 17. 1. Pūrą *rugių* gavau. 2. Iš milijono *žemės rutulių* susidarytų vos vienas saulės meto rutulys. *Raš.* 3. Krūva *žmonių* stovėjo. 4. Kiek *žmogaus,* tiek ir *proto.* 5. Priėjo pilnas kiemas *žmonių.*

Kiekybės (kiekio) kilm-kas. Po tam tikrų kiekio žodžių tuo kilmininku pasakome, *ko (kurių dalykų, k. daiktų)* yra pati ta kiekybė.

Kiti š. r. kilm-ko pavyzdžiai. 6. Kas pripenės tokią áibę *svečių! Ryt.* 7. Buvo daug *žmonių,* mãža *maisto,* gilu *sniego... Darbininkų* turėjom tik Joną su Petru (tik du vyruku). 8. Čia *vaikų* nebrangu (yra kiek reikiant). 9. Aš nebijau pono urėdėlio (ūkvaizdžio): aš atbuvau darbus ir *viršaũs* nedėlią (savaitę). *Raš. Ryt.* 10. Kas tau *darbo,* ko čia lendi?! 11. Bus jau visą puodynę priverkus (pr. ji) *ašarų!* 12. Tenai buvo *aukso, sidabro* ir *kitų daiktų* apstaś. *Sen.* 13. Tiek čia *to* mūsų *šieno!* Visõs dienõs *piovimo* vos vieną vežimą parsivežėm žiemos pašarui į daržinę. Tai tu man tiek jam turėk *drąsos!* Ką (kiek) duosi *priedų (priedo)?* Ir *lauktuvių,* tur būt, ką laimėjai?

14. Štai, tuo (tuoj) bažmas *sukviestų svečių* susirinko. *Duon.* 15. (Jis rado ir) kitą plėčką tikrai *čysto* (tyraus) *vandens.* Jis rado aukštai būdamas *pelų* ir kiaušių *kevalų* krūvą. Viens jam siūlė šimtą dolerių *priedų. Pr.* 16. Iki atlaidų pabaigos dar daugumo *atsitikimų* galėtumei žmogus prisistebėti, bet namai irgi laukia. Nemaža esam *šeimynos.* Tarpininkas priteisė man tris dienas *kalėjimo. Že-tė.* 17. Jis rado ir krūvą kiaušinių *kiautų. Ryt. Rok.*

§ 18. 1. Raganėlė kasė duobę, pylė pilną *žarijėlių.* Čia visur pilna *vaikų.* Raganėlė pylė duobę *žarijėlių.* 2. Maišą pripylė *rugių* ir atidavė. Kibirą pripylė (pripildė) *vandens.* Tą ąsotį *vandens* prisipylė. 3. Troba priėjo *žmonių, dūmų* prismilko.

Pilnio arba daugio kilm-kas. Sakom jį po tam tikrų žodžių *ko nors* pilniui arba daugiui reikšti sakinyje: pilam (pildom) ką *ko*, pilnas esti kas *ko*, ką *ko* pilna darom, prilenda kas *ko*...

Kiti šio kilm-ko pavyzdžiai. 4. *Ko* čia pili tą maišą? 5. Prisikimšęs ją (pypkę, pypkį) *tabako* išėjo (senis) laukan. Lapinas ėmė kimšti pypkę *tabako*. *Kr.* 6. Tą maišą paskum *šiaudų* prikimšo. *Ryt.* 7. *Žalių žievelių* prisilupom, *skanių šaknelių* prisilaužėm, *gardžių lapelių* prisiskabėm (pietums, pokyliui, puotai). 8. Pro urvą prilindo *pelių*. 9. Neik, *vievesų* (vievasų) prilįsi. 10. Duobė pribėgo *vandeñs*. 11. Tuomet ir tu buvai jų *dvasios* prisigėręs (prigėręs), jų *ráugo* prirūgęs, primirkęs. 12. Prisprogo (privalgė, priėdė, pririjo) *lašinių* ir išėjo.

13. Taigi dabar *dešrų visokių* bus prisivalgyt. *Duon.* 14. Jau prisiverpiau *baltų linelių*, jau prisiaudžiau *plonų drobelių*, jau prisišlaviau kiemo *vejelės*. Ar jau prisiėdėt *mėsos? Pr.* 15. (Mieste) spindi langai, pristatinėti *neapsakomų gražybių* (grožybių). Lomikės, grioviai ir klaniukai sklidini *vandens*. Ravai (grioviai) *vandens* priliję. Klega juokiasi apsėdęs stalas *jaunūmenės: vaikinių* (vaikinų, vaikių), *mergaičių* kaip vestuvėse, *pyragų* stalas apkrautas Prekymetyje *visokių valkatų, vagiušų* (vagilių, vagišių) iš visur prisirenka. (Tekorius) žiūri — važiuoja policija, vežimas prigulęs *žandarų* ir *visokių raudonsiūlių*. Iki atlaidų pabaigos dar *daugumo* atsitikimų galėtumei žmogus prisistebėti, bet namai irgi laukia. *Že-tė*. 16. Ir priugdę, kaip *méldo, gražiausio pušyno*. *Bar.* 17. *Ko* čia kemši tą pypkę, ar *rūkalo? Ko* čia pildai tą puodą — ar *pieno, vandens?... Raš.*

Tarp šių dviejų skyrelių kalbos pavyzdžių yra daug bendrumo: tuodu skyreliu nedaug kuo tesiskiria, keli jų pavyzdžiai galėtų net abiem skyreliam tikti (plg. § 17, sak. 8 ir § 18, sak. 1).

§ 19. 1. Ar čia bus rytoj *žmonių?* 2. Rytoj bus *svečių*. 3. Neik miškan: šiandie miške *vilkų* esą. 4. Ar turi *skolų, skolõs?* 5. Žiūrėk, ir tau bus *bėdõs*.

Nežymybės arba dalies kilm-kas. Vardininko arba galininko vietoje, jei tais linksniais nenorim pažymėti, daug ar mãža, visas daiktas ar tiktai jo dalis turima sakytojo galvoje, daž-

niausiai jei daikto arba daiktų būrio d a l i s sakytojo tėr galvojama, ne visas daiktas, ne visas daiktų būrys, tad vartojame savo kalboje, tai savo minties daliai išreikšti, n e ž y m y b ė s, arba d a l i e s, k i l m-k ą.

K i t i š i o k i l m-k o p a v y z d ž i a i. 6. Toje kuopoje būsią ir šiaipjau *žmonių*. Yra *žmonių,* nėra žmogaus. Į mūsų riksmą atbėgo *žmonių* su šunimis. Dabar bent *žmonių* pamatysi. 7. Ar esi matęs *lãtvių?* 8. *Svečių* atvažiuoja, apsišluokit. Žiūrėk, *svečių* ateina! 9. Valdovas turėjo ir pats *vaikų.* Turėsime *garsių vyrų,* kuriais stebėsis visas pasaulis. *Raš.* 10. Ir be žydų miškus kirstų, kad tik žmonės *pinigų* turėtų. *Kr.* 11. Imk pušies šaką ir marių putos saują, tai tu parneši savo anytėlei ž i e m u ž ė s *šėko,* v a s a r u ž ė s *sniego.* 12. *Pieno palieto* visos katės laižo. 13. D u o k man *druskos, duonos, tos ugnies...* Dievas davė dantis, Dievas d u o s ir *duonos.* D u o k man *peilio* (neilgam, tuoj sugrąžinsiu). 14. Papylė *deguto,* ir prilipo jos kojos. 15. Šitame sąsiuvinyje yra mūsų minties *darbų, visokių rašinių. Raš.* 16. Senelis, pakramtęs *duonelės,* nuėjo toliau. Patėvis paskynė *obuolių* Onelei. *Že-tė.* 17. Ar visur yra *laikraščių* pirkti? 18. *Reikalų* dabar ir su juo turėsi. Su juo geriausia turėti *reikalų.* 19. Žinau ir *tokių atsitikimų.* 20. Ar jau ir *karščio* buvo? ar jau ir *karščio* turėjo (ar karščiavo) ligonis? 21. Rytoj bus *lytaus;* rytoj, gali būt, Dievas duos *lytaus (lietaus).* 22. Duok Dieve *bėdõs,* o *pinigų* bus!... 23. Ar tu turi *proto? Proto (mokslo, talento)* jis turi. Ir jai t u r ė k *širdies.* 24. Ir mes turim *vilties,* kad jis sugrįš. 25. Valgyk, kad yra *noro.* Ar tu turi *apetito,* ar yra *apetito (noro* valgyti)? 26. Turėk ir *gėdos, sąžinės.* 27. Ten tave išvysti ir mes, rasit, turėsim *garbės.* 28. Ir man teko *laimės* matyti Rimšos „Kova"; ir aš turėjau tą dieną *laimės* matyti Rimšos „Kovą"; ir man teko tos *laimės, garbės...* Jūs, vėjeliai, ir patys su mumis kalbatės, kai turim *noro,* jūsų dvelkiami, pašlamėti. Buvo ir *pavojaus.* Ir aš esu matęs *pavojaus.* Jis rūpinas įgyti žmonių *užuojautos* mūsų draugijai. *Raš.* 29. Onelė pavalgydavo *pusryčių* ir bėgdavo į lauką. *Že-tė.* 30. Tuomet jie visur turėjo *įtakos.* 31. Buvo *prógos* ir su juo pasikalbėti. Vakar buvo *progos* (turėjau *progos)* ir į Vilnių nuvažiuoti. 32. *Didelio (did.* čia man) *daikto!* 33. Nunešė ir jam *dovanų,* kiškio (zuikio) *pyragų.*

34. Bet kiti, tyloms susisėdę, gėrė *tabako. Duon.* 35. Kad mes ir kažin kokį valgį valgom, tai mes t u r i m *stambiõs* (juo-

dos) *duonos* užsikąst. Tuo laiku vyresnysis sako: „Dėde, tai čia (iš to medžio) būt *šaunų stalų*“. Toliaus bevažiuodami privažiavo (jie) *storų aužuolų* (ąžuolų, aržuolų). Važiuoja dá (dár) galą, privažiuoja *gražių* ir *visokių medžių*. Ten *dailių medžių* matyt buvo. Jie gavo *pylos* (išpylė jiems kailį). Jo ir kalba darė *didelio įspūdžio* klausytojams. Tu ir jiems padarysi *įspūdžio*. *Pr.* 36. Aš *visko* jau esu matęs... Kas man *darbo! Tokios kelionės* turėjau du mėnesiu — ir *bado*, ir *šalčio*, ir *mušimo*. Zosė iš pradžios, apsvaigusi degtine, tylėjo ir maža tegirdėjo jų *kalbos* (plg. „ir maža tematė juos“). Nuvešiu *skerstuvių* kokį vėdarėlį. Ne tik tarnaitei, bet ir kiaulėms *viralų* dar lieka... *Že-tė*. 37. Kartais atsilankydavo *berniukų* ir iš kitų sodžių. *Vien.*

Dažnai čia ir saváime suprantamas kiekio žodis *(šiek tiek, nemaža, daug, dalis...)*. Dalies ir kiekio kilm-kai yra labai glaudžiai susiję, jie sunku kartais ir atskirti. Raštų kalboje daug čia, rodos, darome klaidų...

§ 20. 1. Atsiųsk *vaikų* kurį. 2. Ar *jų* (jie) kas ateis? Ir *jų* kas nors turėjo pasirodyti. 3. Močiute mano, širdele mano, katrą man duosi *šitų margų skrynelių?* 4. Kalvilis — *visų obuolių* geriausias. *Dus.* 5. *Ko* (visų) geriausią arklį išsirinko.

Išskirties kilm-kas (gen. partitivus, totius). Čia turimas galvoje tas dalies kilm-kas (§ 19), kurs vartojamas kalboje su keliais įvardžiais (1, 2, 3) ir su aukščiausiuoju būdvardžio laipsniu (4, 5).

Keli šitie kilm-kai (§§ 17—20) yra artimi gentys, beveik vieno galo.

Keli kiti šito kilm-ko pavyzdžiai. 6. Žydų žemė yra *visų kitų žemių* geriausia ir riebiausia buvusi. *Sen.* 7. *Jų* keli sveikas akeles išsibadė. Piauk *avių* kelias. Štai viens*) jo *tarnų* pargrįžęs jam pasirodė. Du tikru šelmiu pagreta su manim gyvena; vieną *jų* baudžiauninkai Pelėda vadina. Tuojaus tavo *sparų* viens nuo stogo nupuolė, o *langų* vienam perdėm skylė pasidarė. *Duon.* 8. Aš tik *tų mažesniųjų šluotų*

*) Išskirties kilm-kas gali būt glaudžiai susijęs ir su skaitvardžiais. *R. J.*

vieną pardaviau, šimtą dolerių gavau. Tai yr dėl to, kad karalius tur duot smakui (slibinui) kasmet savo *dukterų* vieną. *Pr.* 9. Baltakis *darbininkų* turėjo vieną posūnį ir du savo sūnu*). *Že-tė.* 10. Ji (liepa) viena išsišakojusi, *visų medžių* aukščiausia. Lapinas buvo *visų* to kaimo *senelių* seniausias. *Kr.*

§ 21. A. 1. Kaimynas buvo *kirvio* atėjęs. 2. Oi siuntė, siuntė mane anytėlė žiemužės *šėko,* vasaružės *sniego.* 3. Kurių čia *gālų (bālų)* lendi į tą marmalynę? 4. Tamsta dabar turi likti *pietų. Raš.* 5. Prigulė *apypietės, peřpietės; pogulio (pokaičio)* atsigulė. 6. *Kurio meto, ko* jie čia dabar skambina, tave sveikina? — *Pietų, mišių* (skambina), *naujųjų metų, vardādienio (vardinių), gimtuvių (gimtosios dienos)...* svéikina. *Raš.* 7. Ligonis prašėsi (šaukėsi) *daktaro, kunigo* (prašė, kad jam d-rą, k-gą parvežtų). Mieste kažin kodėl kláusė vis *avižų.* Ji *Jono* kláusė. *Ryt.* 8. Ar *peilio* ieškai? 9. Dejuoja ir dejuoja, kaip karvelis *vaikų!* 10. Paskum gavo ir kryžių, *kurio* kiti taip svajoja. *Raš.*

Siekinio kilm-kas. Einame paprastai *ko,* siunčiame *ko,* ieškome *ko,* prašome, lendame arba dejuojame *ko:* tuo kilm-ku — po tam tikrų (sąjūdžio...), kartais ir sakyte nepasakytų, žodžių (veiksmažodžių) — siekiamą arba norimą daiktą pasakom. Juo ir priežastį išreiškiame tam tikruose posakiuose („*ko* tu rėki?"...).

Kiti šio kilm-ko pavyzdžiai. 11. Gulbė išėjo *vandens.* Tarnas sakosi *kitų daiktų* antrą kartą ateisiąs. Ar *jų* (jų parsivesti...) kas ateis? *Kurių gālų* jie čia kišasi (lenda)? 12. Vyrai, eikit *pietų!* Vyrai jau *pietų* pareina. Likit *pietų.* Piemuo parėjo *atóstogų.* Piemenį *atóstogų* išléidė (= išleido). *Ryt., Kup...* 13. Ir jis (gydytojas...) parvažiuosiąs *poilsio.* Einame namõ, *Kalėdų. Raš.* 14. Buvo beeinąs *pogulio, posėdžio;* tuoj eisiu *posėdžio;* šaukė jį *posėdžio*; jie dabar *posėdžio* renkasi. 15. Arklius *nakties (naktigonės,* naktigonėn) išjojo. *Ryt.* 16. Jis išvažiavo *revizijos* (rev. daryti). Jie netrukus ir *vasaros*

*) Šito pavyzdžio kilm-kas visai tiktų ir kitam skyreliui (plg. § 17).
R. J.

(vãsaroti, v-ros vãsaroti) išvažiuosią. *Raš.* 17. Priimkit *naktigulto* (į nakvynę, naktigultan). *Ryt.* 18. *Ko* čia toji kumelė stovi? *Ko* tu čia stovi (riogsai, stūksai, žiopsai, žiūri, lauki...)? 19. Eime (kirskim) *lažybų.* 20. Jonai, lik ir tu *vakarienės.* 21. Katytė staiga pervirto *kūlio. Bil.* 22. *Ko* jie iš tavęs nori? Senis (ligonis) jau *kunigo* prašo (prašo, kad kunigą jam parvežtų...). Prašiau *arklio, žmogaus* (pr., kad man arklį, žmogų duotų). Ar prašei jį *arklio?* 23. Kolomanas paprašė *rašalo ir plunksnos. Raš.* 24. Ar *Jono* klausiate (ar klausiate, kur yra Jonas, ką jis beveikia, ar *jo* ieškote...)? Mieste ar tebeklausia *avižų (linų, vištų, paršų...)?* 25. Nueik į girią, paieškok *grėbliakočių (grėblakočių).* Ar paieškai kada (kuomet) *kiškių* (ar paieškai kuomet galvą) vaikams? 26. Apivarus paleidęs *kliáučių (priekabių)* ieško. *Ryt. Raš.* 27. Aviną duotas, dar *gaidžio* geidžia. *Kvėd.* 28. Graibos kaip girtas *tvoros.* Laukia kaip gervė *giedrõs.* 29. Pro stiklo langą *aušros* žiūrėjau (veizdėjau, laukiau pasirodant...). Pažiūrėk *arklių* (pažiūrėk, kad kur arkliai nenueitų, kad kas jų kur neišsivestų). Pažiūrėk *akių* (pažiūrėk, daktarai, ar ko joms netrūksta, ar sveikos). 30. Žvengė žirgas *avižėlių,* verkė mergelė rūtų *vainikėlio.* 31. Motinėlė *sūnaus* visą amželį gedėjo (buvo labai pasigedus mirusio savo sūnaus). Mes ir *tavęs* pasigendam, kai ilgai nematom. 32. *Ko* liūdi, berneli...? — *To* liūdžiu, putinėli, *to* liūdžiu...! 33. Lakštingalėli (l-le), *ko* nečiulbėjai anksti rytelį?

34. *Uždaro* (užkulo) dairėmės visur, *mėsos* pasigedę. Jaučiai su arkliais ir karvės *pašaro* stena. Pusryčiai kasdien *pašaro* stena. Daug yra válkatų, kurie be darbo maitinas ir kampuos belindodami tik *gãtavo* (pagaminto, atkišto...) griebia. *Duon.* 35. Tas dabar *rieto* griebs (norėdamas nutverti...). Tas smaks (slibinas) vėl ateis *vienos dukters.* Jis laukdavo *tos karietos,* kurioj karaliaus dukterį išveždavo. Vaikaičiai parbėgo *pietų* iš šiuilės (iš mokyklos). Nedejuok, kai (kaip) karvelis *vaikų.* Teip juodu ir pasirūpino *tokių žolių* (tokio vaisto). *Pr.* 36. (Gaidys) siaũstės švarką, graibstės *kepurės.* Nė ten man nereikėtų *kelio* klausties. Dabar apibarė jas, *ko* neišgena žąsų į pūdymą. Ėmė Zosei rūpėti, be nepyksta (bene pyksta) *ko* Jonas? Juozapas vakar vakare pirmą kartą palikęs buvo *naktiẽs* savo kumeles. *Ko* pasilikai? Eikime į arbatinę *karštimo* po stiklinę. Ir *išpažinties* priėjo,

kas prisigrūdė (prisigrūdo). Ėjau pagaliau *išpažinties, ankstybõsios.* Mūsų klebonas liepė eiti *poilsio.* Vieną gražų rytą Tekorius išsirengė į miestelį *pirkinių.* Orelienė sutemus atsives kelias žydelkas (žydes) *talkos* ir išsineš krepšais visus (v. kiaušius) sykiu. Vos išmeldžiau šio pono, kad tau paieškotų *vietos.* Jug (juk) *dienų* norės (norės, kad dienas eitume). Tavo brolis teiravosi *tavęs,* sakės pasilgęs, norįs suseiti su tavim. *Že-tė.* 37. Kada tave paleis *atostogų?* Kelias dienas paleis mane *atostogų?* Kelias dienas parėjai *atostogų?* Mūsų kasdien gena (pargena, parvaro) galvijus *rytelio* (tuoj po pusryčio). Piemenį *pusryčio* paleidžia, galvijus *rytelio* pargena. Nenori ilgai *miegelio,* keliasi anksti *rytelio.* Aš nenoriu daugel gerti, reiks man *rýto* anksti keltis. Einam *veltynių, mėtytỹnių. Ryt. Kup.* 38. Galvijus *rýto* parginė. Eikim *lenktynių. Ryt. Rok.* 39. Nebenoriu aš eiti nei *imčių* nei *lenkčių. Ryt.* 40. Motina išsiskubė (išsiskubino) į miestelį (miestelin) *duobiakasių, grabelio. Kokių* tu čia *kliáučių* ieškai!.. *Ko* tu čia prie mūsų kabinies? Aš ne *kliaučių* ieškau, o *teisybės*... Ačiū tau, sūnel, *ko* tu čia del mūsų rūpinies. *Vien.*

§ 21. B. Su šitais kilm-kais *(A)* dažnai esti susijusi dabar bendratis. Jos vietoje prie to linksnio Lietuvos rytuose iš senovės tebevartojama ir veiksmažodinė siekinio lytis (tam tikrais atvejais). Toji siekinio lytis yra vartojama kur reikiant, žinoma, ir be tam tikro kilm-ko, bet apie ją vieną yra kur kitur kalbama. Šit keli šios rūšies k-ko kalbos pavyzdžiai:

1. Aš išėjau į girelę *balandžių* šaudyti. *Vid.* 2. Leiski, berneli, leiski, jaunasis, *močiutės* atlankyti. Jis nieku (jokiu) būdu nenorėjo sėsti *vakarienės* su mumis valgyti. Ir mane prašė *pietų* sėsti. 3. Padėk (eik padėk) *linų* minti. Jis norėjo *karvės* vestis. *Ryt. Raš.* 4. Karalius priėmė ją *kiaulių* liuobtų. *Ryt. Kuo*... 5. (Jie) *malkų* pirktų važinėjo. *Bar.*

6. Duraks, paikas vaiks, gaspadoriaus savo pakluseęs, *varnų* mušt tuojaus su puloku (lenk. *pułhak*, vok. *Doppelhacken, Flinte)* bėgo. Kitas uždegt *ugnies* į pintį skilia vėpsodams. Aš *medžių* vogt į šilo pašalį traukiaus. *Duon.* 7. Eisim paskui į staldą (tvartą) pažiūrėt *ožkos.* Jis eina *tos ožkos*

jieškot, bene ji bus kur išbėgusi. Ji nueina į pašiūrę *meitėlio* pažiūrėt. Dabar (d. ją) atsiuntė viens pons *šluotų* pirkt. Atėjo žmonės *šluotų* pirkti. Tegul ji eina *žirgų* ganyt į lauką. *Pr.* 8. Mergikės baũdės eiti giedoti *litanijos*. Tėvas baudės (rengėsi) *bitelių* veizėti. Suėję *alaus* išgerti (kaimynai) kalbėjosi. Levukas ėjo atkelti *vartų* į išganą. Kunigas įlipo *pamokslo* sakyti. Jeigu ateitų kas grėbti *bandos* (kaîminės), Levuką parvarykit namo. *Že-tė.* 9. Ir kas metai Anykščius *miško* kuoptų varė. Nešęs velnias akmenį, didumo kaip grįčios (pirkios), ir sudaužyt norėjęs Anykščių *bažnyčios* arba ažuverst *upės*. Miškas ir *neprietelių* (priešų) mušt ie griūdams padėjęs (žmonėms). *Bar.* 10. Kas eis šiandie *piemenio pusryčio* paleistų. Nuvažiavo Krokuvon *varnų* kaustytų (šunims šėko piauti ar rauti, šunų šukuot). Mane liepė eit (išvarė) *žarnų* darytų, tave — *pinigų* skaitytų! Sniegena pùrena lipa aukštyn dėtų, *vaikelių* perėtų (apynys). Ateik *rugių* piautų. Du atliko *numirėlio* sergėtų. *Kup.* 11. Paprašyk jį *akėčių* apversti. Ir išleidė žalion lankon *žalio šieno* piauti, grėbti. Padėk mums *linelių* rauti, *rugių* piauti. Padėk Dievas, mergelės, *rugelių* piauti. *Ryt.*

§ 22. 1. *Duonos* stokà buvo; tūlas stokójo *duonos,* buvo (b. jie) *duonos* pristigę. 2. *Jono* nėra, nebuvo... Nėr man *tėvelio* dalelei skirti. 3. Visur mums trūksta *kultūringų* darbo *žmonių. Raš.* 4. Pritrūkau ir *pinigų.* 5. Jems *drąsos* stinga. Ir aš pristigau *kantrybės.* 6. Kam *jo* reikia? Ir mums prireikė *tavęs.*

Stokos ir nebũvio kilm-kas. Juo pasakom, *ko* mums trūksta, stinga, *ko* stokojam, *ko* mums reikia, *ko* nėra.

Kiti šio kilm-ko pavyzdžiai. 7. Ar namai matyti? — Ne, *namų* nematyti. *Smulkių daiktų* iš tolo nematyti.*). *Stogo* nebuvo matyti. *Jo* nebuvo girdėti. Ar kas atsitiko? — Ne, *nieko* neatsitiko (*n.* nebuvo). 8. Jie buvo *arklių*

---

*) Nebūvio kilm-kas pasakomas su žodžiais *nėra, nėr, nebuvo, ne* (= nėra, nėr). Mūsų *ne* dažnai atstoja kalboje ir žodžius *nėr, nėra* (7).

R. J.

reikalingi (jiems reikėjo *arklių*). *Ryt. Žem.* 9. Kiekvienas žmogus lopšyj sapnuodamas šaukia *pagalbos.* *). O kitsai, stokodams *grūdo,* gnybia žolelę. Ar pristõkot *ko* ar kas taip jūsų pagaišo? Tankiau tau reikės *ugnies* prasiskelti. Bet ir *malkos* reik, kad nori stubą (trobą, pirkią) pašildyt. Bet mergaitės, dar privalydamos *áuklių,* jau iš lopų margas sau lėles madaravo. Bausk, prispausk su šalčiais juos (vilkus), kad glóda *jų* būtų (kad jie tuoj kur kitur atsidurtų, kad čia jų tuoj nebebūtų). *Duon.* 10. Nustõko žemė *drėgnumo,* lytaus negal įgyti. *Pr.* 11. Lýgiosios pievelės nustojo *šviesaus žalumo.* Jei būsi reikalingas *arklių,* pasakyk man — ir tuoj gausi. *Že-tė.* 12. Man reikia tavo *širdelės,* meilių žodelių (meilažodėlės) *mergelės* (Mergele mano, man reikia tavo *širdelės,* tavo *meilių žodelių). Ryt.*

Siekinio (ieškinio) ir stokos ar šiaip nebūvio kilmkai yra abudu, žinoma, artimi gentys. Su jais giminiuosis, kaip matysim, ir tolesnis šios vietos kilm-kas.

§ 23. 1. Ar neturit *atliekamo arklio?* 2. Nevesk *ožio* į daržą — ir pats įkops. *Žem.* 3. Nė arklys *arklio* nekaso dykai.

Neiginio kilm-kas. Sakinio galininkas, jei veiksmažodinė jo lytis pasakoma neigiamai, pavirsta paprastai kilm-ku. Pats tas kilm-kas turi būti glaudžiai susijęs su neigiamąja veiksmažodžio lytim.

Kiti šio kilm-ko pavyzdžiai. 4. Negirk *dienos* be vakaro. 5. Aklam *kelio* neparodysi. 6. Neapleisk *kelio* dėl takelio. 7. Neišláidyk *strypų, šunų* nepraėjęs. 8. Jis netur *staigõs* mókytis (pritingi, veržte nesiveržia į mokslą, neskuba mókytis). *Žem. Als.* 9. Per trejus metus nei *galvos* šukuosi, nei *burnos* prausi, ir *nagų* nešluostysi. *Žem. Dauk.* 10. Ir nė sóros (vok. *die Hirse) grūdo* dar burnoj neturėjau. 11. Su medžiu lygus, niekad *saulės* nemato (šerdis). 12. Aš čia nė *vienos dienos* nebūčiau (neišbūčiau). 13. Jis nė *sykio* nesuklupo. *Raš.* (Aišbė). 14. Niekas nepajėgia nė *temp-*

---

*) Šitas pavyzdys, kaip ir daugelis šios vietos kitų p-džių, tiktų ir paprastajam siekinio kilm-kui (po v-džių *prašyti, ieškoti, dejuoti*... žr. § 21. A). *R. J.*

lẽs įtempti. Ten aš nė *trijų dienų* neišbūčiau. Iš namų nė *valandėlės* (nė valandėlę) nepasitraukė šiandie. Ko tik *sprando* nenutrūkau. Jis ko tik *galo* negavo. Jis ko *galo* negavo. *Raš.*

15. Kas būt iš mūs, kad... nei *šio* nei *to* nerastume sviete (pasauly, žmonėse)? Ateinančios žiemos *ilgumo* nežinom. (Vókiečiai) tik *margų marginių* dar nešioti nedrįsta. Juk ne daugio reik, štai jau *galvijų* neteksim. *Duon.* 16. Senoji *jos* visai nekentė. Nei matau *kopų,* nei kopų *kalnų,* nei *laibųjų pušikių. Pr.* 17. Nepasiekė (n. dvi bobos) nė *čiupros* viena *antros* per numirėlę. Sodrus, mat, lytus... o neperstojo nė *minutėlės.* Dar šįmet nė *sykio* nevirė. Nė viena tarnaitė neiškenčia (neišbūva) *mėnesio* ten. Tur būt, tu *to* nesispaviedoji (nesisakai kunigui, eidamas išpažinties), nelaikai grieku (nuodėme). Nenorim *vienõs* palikti... su visu (visái) jau esi menka. (Zosė) šalia jo pasaulyje *nieko* nebematė *doresnio.* Ko nedavėte man *žinios?* Jums ponas neužgynė tuo keliuku *bandõs* ginti. *Keliuko* tad jau ir neturi *valios* gìnti (neduoti, neleisti...). Jų gývolių (gyvulių) neleisim nė *kojos* įkelti. Neduosiu jums ganyklos nė *vieno žingsnio. To nabagėlio* (ji) niekaip negali pridraskyti (prikelti). Prie savęs nė *valandos* (nė val. tavęs) negaliu laikyti. Netur, netur *tiesos* Palapienė kišties nei grobstyti. Neleisiu, neduosiu, neturì *téisės* (vãlios) be manęs (be m. imti)! Džiaũkis pati turinti kąsnį, ne motynai dalyti... nė nuo jos neišpliksi *dantų.* Tu neturi *teisės* be manęs nė per nago juodymę... nė aguonos *grūdo* kam duoti. (Tekorienė) nei akimis bemato nei *nuomonės* beturi. Šaltai nusprendęs daktaras nebebojo Zosės *maldavimų* nei *ašarų.* Niekas nebeprivengia *lytaus,* neboja nė *purvynų* *), laksto tekini, taško purvus. *Mėsos, arbatos* nevaliosi. *Že-tė.* 18. Tegul kitas taũ (tave) nelanko, *šitų durų* nebetranko. Negadink *žiedelių* šalavijėlio, nekišk už kepurės *šalavijėlio.* Imk rublelį, duok jautelius. — Nei aš tau imsiu *rublelio,* nei aš tau duosiu *jautelių. Ryt. Rok.*

§ 24. 1. Ar esi kuomet buvęs *Vilniaus* mieste (Vilniuje), *Palangos* miestelyje (Palangojė, Palangõj)? *Trýškių (Skãpiškio)* nedidelis miestas. 2. *Viš-*

*) Kilm-kas čia, kaip ir keliose kitose šio skyrelio vietose, būtų, tiesą sakant, ir be neiginio. *R. J.*

týčio ežeras (Vištýtis), *Meištų* kaimas (Meištaĩ), *Rỹgiškių, Kubilių* ir *Rudžių* káimai (Rỹgiškiai, Kubiliaĩ, Rudžiaĩ), *Tarpùčių* dvaras (Tarpučiai)... 3. *„Saulės“* draugija („Saulė“), *„Švyturio“* bendrovė („Švyturys“)...

Vardo, arba paaiškinamasis, kilm-kas (gen. explicativus). Sakinyje šitas kilm-kas galėtų eiti ir nederinamuoju daiktavardžio pažyminiu. Juo paaiškiname dažniausiai kurį daikto vardą (prie kito, dar bendresnio, daiktavardžio), pasakome, kuriuo vardu eina tas daiktas visoj toj daiktų rūšyje.

Kiti šio kilm-ko pavyzdžiai. 4. Ar buvai vakar *„Saulės“* draugijoje, *„Švỹturio“* bendrovėje („Saulėje“, „Švyturyje“)? 5. *Eglės* medis man patinka — jis žaliuoja visados. *Ryt.* 6. *Girtybės* nuodėmė yra labai sunki. *Raš. Ryt.* 7. Taip ir jo *tėvo* nabãšninkas (*Žem.* nabaštikas, *Raš.* velionis) nušnekėdavo. 8. *Uodo* nabagas (vargšas) krito sykį iš ąžuolo ir sprandą nusisuko (nutrūko). *Žem.* 9. Čia, vadinas, ir *kilmininko* linksniui daug bus duota kalbos pavyzdžių. *Raš.* 10. *Tilžės* mieste visko gausit. *Pr.* 11. *Pono* nabaštikas davė mums medes (mišką) ganyti. Pradėjo tas biesas *pono* nabaštikas milminti, įkalbinėti mums. (Vaikščiojot ten) judvi su *motušės* (motutės) nabaštike (tu vaikščiojai tada su motute, dabar jau mirusia). *Že-tė.*

§ 25. 1. *Senų* senovėje buvę kitaip. 2. Čia jų *šventų* šventybė, neliesk. 3. Jam ir obuolį *gražių* gražiausią parinko. 4. Argi per *amžių* amžius taip bus? 5. Prieš akis tebestovėjo *kalnų* kalneliai. *Raš.*

Tos pat rūšies, arba įžymio, kilm-kas. Daikto pažymys prie daiktavardžio (1, 2, 4, 5) arba būdvardžio (3) dažnai reiškiamas esti kitu tos pačios kilmės arba rūšies kilm-ku. Tuo kilm-ku iškeliam pabraukdami arba didinam dáuginam vieną kurią pažymimojo daikto ypatybę.

Kiti šio kilm-ko pavyzdžiai. 6. *Sveikų* sveikas (sveikutėlis, sveikái sveikas, sveikaĩ sveikas, sveikut sveikas...), rodosi, išvažiavo vaikas, o dabar — žiūrėk! Jo *visų* visi (visiteli) žąsyčiai išnyko. *Žem.* 7. Ji, užuot dirbusi, per *dienų* dienas šoko, tinginiavo. 8. Aš padainuosiu *dainų* dainelę... 9. *Namų* namu-

čiai, norint (nors) po smilga. 10. Ji *namų* naminink ė, *darbų* darbininkė. 11. Taip *vyrų* vyras temoka pasielgti. 12. Išsirinkčiau sau mergelę, išsirinkčiau *mergelių* mergelę. *Raš. Ryt.* 13. Visur *klanų* klanai telkšojo. 14. Jau kadai *kādžių* aš tavęs laukiu. *Kup. Rok.* 15. Kaspinėlių visokių — *eilių* eilos (eilių eilės) ant pečių. Rengiasi, eina iš namų *būrių* būriai žmonių su visais bažnyčios padarais, su visa iškilme. Keliu žmonys (žmonės) vaikščiojo *priešų* priešais. (Miesto gatvėje) žibą vežimai su ponybe *priešų* priešais laksto. *Že-tė.*

§ 26. 1. *Gerumo* jis geras, bet visai negudrus. 2. Ar aukštas? — *Aukštumo* aukštas... 3. Jis buvo vokietis *kilimo. Žem.*

Nusakomasis kilm-kas. Šitą kilm-ką galim ir tam tikru atžvilgio linksniu (gen. relativus) vadinti: beveik visur čia prie jo numanu ir žodis *atžvilgiu.* Jis yra drauge ir apribojamasis kilm-kas (gen. limitationis).

Keli kiti šio kilm-ko pavyzdžiai. 4. Aš dabar tokia pat *didumo,* kaip kitos eglės. Vaisiai, *didumo* sulig gálva, krenta iš medžio su triukšmu. *Raš.* 5. Ar iš tolo esi *kilimo? Kilimo* ar iš tolo esi? — *Kilimo* aš iš Švėkšnos (nuo Švėkšnos). *Skaičiaus* jų buvo penki šimtai. *Žem.* 6. Ar jie lietuviai? — Taip, *tautybės* jie lietuviai, bet kas iš tol *Raš.* 7. — Nemãža esam *šeimynos,* — tarė Antanas. Per varstą *tolumo* tebebūdamas, (Baltaragis) sukeikė maskoliškai. Per kelis žingsnius *tolumo* negalėjai atskirti žmogaus nuo stuobrio, akmens nuo gývolio. *Že-tė.* 8. *Tolumo* Skapiškis yra netoli nuo Kupiškio. *Ryt. Kup.*

§ 27. A. 1. Šitas arklys *mano,* mano *tėvo* pirktas. 2. Dreba *vėjo* papūstas lapelis. *Bar.* 3. Segė *rūtų* pintą vainikėlį. 4. Menturis yra *tyrės* maišomas šakotas pagalys. *Pr. Žem.* 5. Petras nusipirko pagaliau *linų* minamąją mašiną. *Ryt.* 6. Čia *kiškio* tupėta (čia kiškis tupėjęs), čia *jo* būta; *jo* ir daržas turėta...

Kilm-kas su neveikiamuoju dalyviu. Tuo dalyviu dažniausiai tiktai papildome arba aiškiau pasakome (1—5) tą sakinio pažyminį (tarinį), kurs reiškiamas ir vienu kilm-ku (be dalyvio) arba vienu dalyviu (be kilm-ko). Pats kilm-kas, vadinas,

nuo dalyvio nepareina. Tuo kilm-ku, pavartotu su neveikiamosios rūšies dalyviu, beasmeniui sakiniui ir prasmės (ne gramatikos, ne vardininko) veiksnį pasakome (6).

Kiti šio kilm-ko pavyzdžiai. 7. Ragana, *baimės* pagauta, pradėjo (ėmė) prašytis. Buvo ir jo tėvas, *vargo* suspaustas (*bėdos* prispaustas, *ligos* suimtas) senelis. *Raš.* 8. Nunešk mano mergužėlei *aukso* lietą žiedužėlį (plg. „nunešk aukso žiedelį"). Šita žemė *jopaties* pirkta (plg. „šita žemė jo paties, š. ž. pirkta"). 9. Atvažiavo *mėšlo* vežtais ratais. *Ryt.* 10. Duona verkia *tinginio* valgoma. 11. Žagarės miestelis buvęs tada beveik *vienų žydų* gyvenamas. 12. Jei taip gyvensite, *visų vėjų* pučiami būsite. Drebulė, *mažiausio vėjelio* pučiama, tuoj ima drebėti. Ir ėmė rėkti *keršto* šaukiamu balsu. *Raš.* 13. Apžiūrėjau ir *rugių* sėjamą lauką. Buvo jau *pietų* valgomas, *mišių* laikomas metas. *Vid. Ryt.* 14. Mat, ir *jų* laikoma arklys; ir *jų* gyvenama skyrium. 15. *Kieno* (keno) čia būta? — Čia *tų vyrų* stovėta. 16. *Ko* čia būta? — *Ugnies (gaisro).* 17. Iš kur *jo* ateita? 18. Čia *paukščio* tupėta. 19. Mat, ir *jų* norima gyventi. 20. Žiūrėk, ir *jo* esama kartais namie, ne visada rodomasi žmonėms!

21. Pelėdos ir *kaimynų* peikiamo Slunkiaus aš jau taip baisėjuos, kad man padreba kiškos. *Duon.* 22. *Jūsų pačių* peikiamo žmogaus dabar nesikviesiu į savo namus. Tos gromatos *jos pačiōs* (tos karalienės) surašytos (tie laiškaĩ... surašyti). Mano plaukeliai, o geltonieji, nesiskirstysite *vėjo* pučiami. Tas kelelis visai pasibaigė, tik siaurs takelis buvo *pėsčių* einams. O nuometėli mano plonasis, *vėjo* pučiamas dar padūzgėsi. Smaks (slibinas) rado čia *svetimo* būta. *Pr.* 23. Zosė ėjo toliau tartumi *ko* genama. Jis skubėjo namõ, kaip *galvos* perdaužtas. (Cipro) prie letenų didžiausi vėdarai, kieti, mėleni (mėlyni), *geležinių* sumušti. Esi toki nuvargusi ar *ligõs* pagulta. Argi žydas ne žmogus, ne *to paties Pono Dievo* sutvertas, argi ne artimas mūsų? *Že-tė.* 24. (Iš to) žymu buvę, kad *girių* čia snáusta. Mūsų *tėvelių* visos tos giesmės mokėta. *Bar.* 25. Tos rūtelės buvo saulės *šviesos* užtekėtos, *gailios rasos* nuriedėtos... *Ryt.*

§ 27. B. Reikšdami savo mintis veikiamosios rūšies posakiais, pasakom ir šiaip dažnai:

1. Jis dabar mėšlą mėžia. Ji kiaules šeria. 2. Tame kaime vieni lietuviai gyvena. 3. Bernelis man aukso žiedelį pirko. 4. Kibirą vandens pripylė Ona. Ji rūtų vainikėlį pynė. 5. Kas (kuris žmogus) čia dirbo? Kas (kuris daiktas) čia pirmiau buvo? 6. Tą lapelį vėjas nupūtė (buvo nupūtęs).

Tas pačias ar beveik tas pačias mintis reikšdami neveikiamai, šiaip paprastai susakom ar galim susakyti jų linksnius:

1. *Jo* dabar mėšlas mėžiamas. *Jos* kiaulės šeriamos; kiaulės *jos* šeriamos. *Jos* dabar kiaulės šeriamos.*). 2. Tame kaime *vienų lietuvių* gyvenama. Tas kaimas dabar *vienų lietuvių* gyvenamas. 3. *Bernelio* jau nupirktas man ir aukso žiedelis. *Jo* nupirktas man ir aukso lietas žiedelis. 4. *Onos* jau pripiltas (yra pripiltas) kibiras vandens. *Jos* buvo pinamas rūtų vainikėlis. 5. *Keno (kano, kieno)* čia dirbta? *Ko* (kurio daikto) čia pirmiau būta? 6. Tas lapelis (t. l. yra, buvo) *vėjo* nupūstas. *To lapelio* būta *vėjo* nupūsto...

Iš duotųjų šios vietos kalbos pavyzdžių skaitytojas pats susidarys prireikus ir tam tikrą savo reikalui taisyklę.

§ 28. A. 1. Ir jis buvo negudrus. — Ir *jo* būta *negudraus, didelio tinginio.* 2. Ir brolis išliko gyvas. — Tas *brolio gyvo* išlikimas *(br.* išl. *gyvo)*, žinoma, ir tave nudžiugino.

Dvejybinis (veiksnio ir tarinio) kilm-kas. Dvejybės kilm-kas (gen. duplex) pasakomas su tam tikrų neveikiamųjų dalyvių bevarde gimine arba su tam tikrais kilusiais iš veiksmažodžio daiktavardžiais.

Kiti šio kilm-ko pavyzdžiai. 3. Kas čia buvo toks negudrus? Jis ir man pasirodė labai teisingas. Ir jis pasirodė didvyris, apsimetė negyvas... — *Keno* čia *tokio negudraus* būta? Ir *jo* pasirodyta visai *teisingo. Jo* pasirodyta *didvyrio,* ir *jo didvyrio* esama, apsimesta *negyvo,* ir *jo* ilgai *išdriko* gulėta. 4. Jis vakar pasijuto nesveikas. — *Jo* pasijutimas *nesveikọ* mūsų nenugąsdino, nes buvo mums

*) Bevardė dalyvio giminė sakiniui čia duotų kiek naujos reikšmės, bet apie šį dalyką čia netenka plačiau kalbėti. *R. J.*

ne visai įtikimas. 5. Brolis, pamatęs lokį, apsimetė negyvas.— Tik *jo* apsimetimas *negyvo* (tik *jo negyvo* apsimetimas) lokį iš čion nuvarė. 6. Vakar ir jis apsimetė (dėjos) sergąs. — *Jo* apsimetimas (dėjimos) *sergančio* daug ką čia suardė: keli žmonės turėjo mesti niekus plepėję ir nosis nuleidę dūlinti iš kur atėję. *Žem.* 7. *Jų* pasirodymas *didvyrių* man nebuvo naujiena: jie tikrai yra didvyriai, moka dažnai didvyriškai pasielgti, ką didvyriškai padaryti visuomenės gyvenime... *Raš.*

§ 28. B. Dvejybinis kilm-kas (§ 28. *A*) gali ir kitaip susidaryti kalboje:

Sakė mane šiokį, sakė mane tokį. Ir tėvas motina darė jį išmintingą, bet nepadarė. — Sakymas, anot to senio, *tavęs šiokio,* sakymas *tavęs tokio* nedaug ką, man rodos, padarė: žmonės gerai žino, kas yra pats tas sakytojas! Niekas, deja, *jo* nėr tikrai daręs *gudresnio... išmintingo jo* niekas nedarė.

§ 29. 1. Mėnuo *saulužės* atsiskyrė. *Pr. (Sen.).* 2. *Vilko* bebėginėdamas užbėgsi lokį. *Pr.* 3. Bijokis *Dievo;* bijok tu *Dievo!* Ar tu *jo* pribijai (privėngi)? 4. Dabar aš *jo* vėngiu. 5. Jie ir *tavęs* prisidiñgi (prisibijo, pribijo).

Atskirties ir kelių kitų galų kilm-kas. Jį sakom tam tikram papildiniui po žodžių *atsiskirti, bėgti, bijoti, vengti, prisidingėti...*

Įvairūs kiti šios vietos kilm-kai. 6. *Kruvino* alvienas baidos. 7. Ar klausai *jo?* Ar bent vaikai priklauso *tavęs* (ar kiek klauso tavęs)? Aš paklusau *raganėlės.* 8. *Akių* pasiklausk — ir atrasi. 9. *Mėšlo* lenkis ne dėl baimės, dėl smarvės. 10. Sergėkis *jo. Jo* turėsi dabar saugotis, sergėtis. Saugokis *jų!* 11. Gaĩla (gailu) *jo.* Ar *jo* gailíesi? Aš *tavęs* gailiuosi; *to* ir jie gailėjosi; pasigailėk *mūsų.* 12. Dabar tu turėsi pats savo *darbo* gėdėtis (gėdytis). 13. Ar tu *jo* žiūrėsi? Ir *jo* žiūrėk (ką darydamas, ir jį turėk galvoje, savo akivaizdoje). Pažiūrėk *arklių* (pažiūrėk, kad kas arklių nepavogtų, kad arkliai kur į javus nenueitų). Pažiūrėk *akių* (pažiūrėk, kas joms kenkia, pagydyk, jei reikia). 14. Kur važiuodamas, laikykis *kelio.* 15. Tūrėkis *manęs. Pr. Žem.* Tūrėkis kaip utis *kailinių,* ir gali be baimės gyventi. *Žem.* 16. Sėdi *sienos* atsišliejęs ir klausosi. Remkis *stalo,* šlie-

kis *sienos;* atsiremia, atsišlieja, pasiremia *lentos, sienos, tvorõs. Ryt.* 17. *Šitų lašinių* turėsiu ir aš atsipiauti. 18. *Duonos* ir man riekutę atriekit. 19. *Visų medžių* rasa krito ant mano žirgelio. 20. Aš jums nedovanosiu, kas *tėvo* paliko. *Že-tė.* *). 21. Enskys Slunkiaus irgi Pelėdos šonus skalbti pradėjo ir potam (po to, pãskum...), *plaukų* nusitvėręs, išmetė laukan. Aš visados, kol gyvs, *tokiõs neteisybės* baisėjaus. *Pelėdos* ir kaimynų *peikiamo Slunkiaus* aš jau taip baisėjuos, kad man padreba kiškos. *Kaimynų* beigi *bičiulių* gėdėtis ir juos išpeikt nei (nė) viens neprivalė. Aš gailiuosi *pasenusio kuino. Duon.* 22. (Ji) daugiau iš tolo bijos *kišenės* (b. kišti savo ranką į kito kišenę). Šįmet gailu tik kojų *sukūlimo.* Pavydi *ganyklos* tas biesas mūsų gývoliams. *Sumos* išklausysim Tytuvėnuose. Dabar reikia man *pelno* žiūrėti (žiūrėti, kad daugiau turėčiau pelno, kad ko nenustočiau). Sūdas (teismas) žiūrės *teisybės,* o čia tikriteliai mums išpuola medės. (Jie) žiūri *tvarkos,* daro kelią. Man tik reikia tavo *sveikatos* žiūrėti (tavo sveikata rūpintis...). Klausinėjo dar manęs *kažiko,* kame senolė. (Jam) reikėjo duoti (d. į kailį) *dvasios* pasiklaũsant. Pati vyresnybė greičiau *tavęs* paklausys. *Že-tė.* 23. (Ji) žiūrėjo *sergančio tėvo.* Tai, sužiūrėsi čia *bobų... Vien.* 24. Tu žiūrėk *motinos, vaiko...* (turėk juos savo akivaizdoj, rūpinkis jais). Išeinu bažnyčion, o tu žiūrėk man *arklių! Ryt.*

Šitas kilm-kas po žodžių *bėgti, atsiskirti* (1, 2) pasakomas kalboje dabar šitam reikalui dažniausiai su prielinksniu *(nuo, iš).* Atskirties kilm-kas keliuose šios vietos pavyzdžiuose (17—20) gali lengvai ir kitos rūšies (dalies...) kilm-ku eiti.

Mūsų priskirti čion pat ir kilm-kai, vartojami, rodos, tik vietomis po tam tikrų veiksmažodžių (po *šlietis, remtis,* sak. 16).

§ 30. Dar keli įvairių galų kilm-kai. Kalboje (šnekamojoje ir rašomojoje) kilm-ko linksnis (§§ 13—30) vartojamas ir kiek įvairiau. Čia duodam tiktai kelias dešimtis to įvairumo pavyzdžių:

1. Einu per kiemelį, klausau per sienelę: guli mano mergužėlė *vakarykščio miego.* Nenori ilgai miegelio, keliasi anksti

*) Paskutiniuos (17—20) pavyzdžiuos lyg galėtų būti pasakoma, rodos, ir šiaip: *nuo* šitų lašinių (17), *nuo* šito duonos kepalo (18), *nuo* visų medžių (19), *po* tėvo (20). *R. J.*

rytelio. Aš nenoriu daugel gerti, r e i k s man *rýto* anksti k e l t i s. *Kup. d.* 2. Įėjęs į stubą (į trobą) k l a u s ė *pačiõs,* ar bene davė tą meitėlį įnešt. Ji k l a u s ė savo *motynos:* „Kas nupirko tą žiedą ir jį čia įdėjo?“ *Pr.* 3. Po pietų ponas *Zosės* p a k l a u s ė:... Išsitraukusi (adresą ji) žiūri, *ko* (kurį žmogų einantį) čia r e i k ė t ų p a k l a u s t i. Stotyje, *ko* tik p a k l á u s ė (ji), kiekvienas (k. paklaustasis) pasakė ir parodė... *Ko* čia turi k l a u s t i e s, ar *to pasiutkailio* arba *to maišytgalvio gaspadoriaus* (ūkininko, ūktvėrio)? Pf! — nusispiovė Baltaragis. Jis kiekvieną nedėlią sukinėjas po alinę ir, kas tik *jo* k l a u s i a s i k o (jį ko klausia), tuojau duoda patarimą. — Be n e r e i k (bene reik) pirma *pono* p a s i k l a u s t i? — abejojo Juozapas. — Tatai, broli! Girdėjai, koki (kokia) man nelaimė? — k l a u s ė Vanagas *Gaidžio.* Tuojau k l a u s i a *manęs* Jonas:... Tekorius dar p a k l a u s i n ė j o *senutės* apie kratą ir spiaudydamos išėjo nukinkyti arklio. *Že-tė.* 4. K o aš k l a u s i u *panytėlės* (mergužėlės, mergelės), ar turi tėvelį, ar tu turi tėvutėlį dalelei atskirti? *Ryt.* K l a u s ė sūnus *tėvutėlio,* kur panelė (mergelė) gauti. *Rok. d.* P a k l a u s k tu *velnio,* kodėl anksčiau čia augo aukso obuoliai, o dabar niekas jau nebeauga. *Ryt. Rok.* 5. Žmonės ir *sausos žiemos* dideigi (didžiai) b e l a u k d a m i skundės. *Duon.* 6. (Ji) g a l dar *kito saulotekio* (saulėtekio) s u l a u k t i. *Že-tė.* 7. Užugdžiau dukrelę vientūrėlę, s u l a u k i a u *piršlelių puikuonėlių. Ryt.* 8. Kai mane motė mažą *miego* m i g d ė, ji man daineles dainavo. *Kr.* 9. *Ko* jį čia m ó k a i (mokini)? — *Istorijos, religijos (tikybos)* ir *kitų galų.* Vaikus dabar *poterių* m o k i a u. *Raš.* Ką tu čia veiki? — *Vagystės* m o k a u s. *Ryt.* Ir jie kiekvienas sau *darbelio* m o k a. *Kup. d.* P a m ó k y č i a u aš bernužį *žagružės* t a i s y t i, p a m o k y č i a u aš bernelį j a u t e l i u s v a l d y t i. *Jušk. d.* 10. Pradėjo man žmonės gazetas rašyti (visokias žinias skélbti), n o r ė j o *panelės* (mergelės) nuo mañ a t r a i š ý t i. Mes tavo *dukrelės* p a i m t n o r ė j o m. *Ryt. d.* 11. Aš p a p r a t u s *vargelio* v a r g t i. Dar tu p a v a r k i *didžio vargelio.* ...kai p a p r a s i anytėlės *žodelių,* rasi anytą tai ne motužėlę, rasi šešurėlį tai ne tėvutėlį. *Kup. d.* 12. Tuomet žemelė nėra dar p r i p r a t u s i *šilimos. Že-tė.* 13. Įsidrąsinęs tėvas p a p r a š ė *sūnaus* (sūnų) čebatų (batų, pušnių), sūnus padovanojo (tėvui). *Vien.* 14. *Tų* p r a š ė Rukinienė, kad visiems kaimynams duotų žinią. *Že-tė.* 15. Jis t i n g i *mėšlo* m ė ž t i. *Ryt.* 16. Tu *vainiko* ar ž i ū r ė j a i, kai jaunikis tau atsėjo (atsiėjo, tiko)? *Kup. d.* 17. Ar n e b a g o t a (ne

turtinga) *sviesto?* Ar biednas (bėdingas, vargingas, bėdinas) buvo *pinigų,* kad taip dūsavo? Kur eini, ar žãbalas (aklas) *kelio* (ar nematai kelio, kad eini pieva, ne keliu)? Jei reikalingas būsi *arklių,* pasakyk — ir gausi. *Ryt.* (*Kup. Užul.*).

Apie šios vietos kilm-kus, bent apie jų dalį, reikėtų skyrium kame pakalbėti. Rašomojoj kalboj kelių šio skyrelio kilm-kų vietoje ne be pagrindo vartojami raštuose ir kiti linksniai arba šiaip posakiai: prašau *ką,* klausiu *ką* ir klausiu *ko,* prašau *ko,* keliamės *rytą* ir keliamės *rýto*... Viskas šitame pat skyrelyje išaiškinti man dėl įvairių priežasčių nerūpėjo.

Šios rūšies dalykui kiek pasiaiškinti, skaitytoją prašau šį rašinį dar kiek toliau skaityti: skaitytojui, tikiuos, šitas dalykas kiek paaiškės iš tolesniųjų rašinio pavyzdžių.

§ 31. Mūsų raštų kalboje (laikraščiuos ir kitur) kilmininkas pasakomas retkarčiais ir tada, kada jo neteikia žmogui jokie šio rašinio (§§ 13—30) kalbos pavyzdžiai. Čia turiu galvoj šiuos penkis raštų kalbos pavyzdžius:

1. Laimėjo daugiau *dešimties* litų. 2. Buvo ne mažiau *penkių arklių.* 3. Jam reikės ateiti nevėliau *6 val.* (šeštos valandos, šešių). 4. Kur tu rasi geresnį *manęs?* 5. Grįžta iš tenai nešinas *nemažo rankraščio,* gerokai jau *apvalkioto*...

Ketvirtasis šio skyrelio kalbos pavyzdys, ir čia būsiu tikslus, yra paimtas šitam skyreliui ne iš raštų, bet iš teatro kalbos. Paskutinis kalbos pavyzdys patenka čion iš rašytojo (literato) kalbos. Pirmieji trys sakinėliai paimti šiam reikalui iš laikraščių kalbos.

Šitiems kilm-kams atstoti, gramatikai ir gramatikų kalbai kitoki žmonių kalbos posakiai yra žinomi:

1. Laimėjo daugiau *ne* (*nekaip, negu, kaip*) *dešimtį* litų. 2. Buvo ne mažiau *kaip penki arkliai*... 3. Jam reikės ateiti nevėliau *kaip šeštą valandą* (ne vėliau *kaip šešiomis, kaip* išmušus *šešias*...). 4. *Per mane* geresnio tu čia niekur nerasi. Kur tu rasi geresnį *kaip aš* (geresnį *už mane,* geresnį *už mane* žmogų...)?... 5. Grįžta *nešdamasis nemažą rankraštį,* gerokai *apvalkiotą.* Grįžta *nemažu rankraščiu,* gerokai *apvalkiotu,* nešinas. Grįžta *su nemažu rankraščiu*...

Kilmininkus šios rūšies sakiniuose (ypač sak. 1—4) mėgsta vartoti tik tie žmonės, kurie yra pratę ar moka savo mintis reikšti rusiškai geriau nekaip lietuviškai.

Naudininkas.

§ 32. 1. Nei pats valgo nei *kitam* d u o d a. 2. Aš *jam* kalną p y l i a u, jis *man* d u o b ę k a s a. 3. Ar aš *jam* kuo k e n k i u? 4. Pavasarį mūsų *javams* kaži kas p a k e n k ė. 5. V i r ė *šeimynai* — i š v i r ė *šuniui*.

N a u d o s a r b a n e n a u d o s n a u d i n i n k a s. Naud-ko lytimis pasakomas čia asmuo arba daiktas, kurio reikalui (n a u d a i arba n e n á u d a i) kas daroma, darosi, pasidaro (dat. c o m m o d i et i n c o m m o d i).

K i t i š i o n a u d - k o p a v y z d ž i a i. 6. Žmonės kalbėjo, kad *tam žemaičiui* aitvaras visko p r i n e š ą s. 7. Ko *sau* n e n o r i, ir *kitam* n e l i n k ė k. 8. *Kam* t a r n a u j i, to ir duoną valgyk. 9. N e r o d y k *vilkui* kelio. 10. Aš *jai* kepurę k ė l i a u, ji *man* — nė žodelio! 11. Kas *jai* s e g ė rūtų vainikėlį (prisegė, nusegė...)? 12. Taip jie tik *mums* d a r o (jie *mums* t e d a r o).

13. *Būrams* jie (ponai) paskutinį l a š i n a kraują. Tam juk Dievs dosnus gerybes (gėrybes) *mums* d o v a n o j o, kad... vėl atsigautumbim gardžiai kramtydami kąsnius. Vaškus savo *namams* v i e n r a g į b u l i ų s t e k e n a. Šašuots pavasario sniegas, kad jis pradeda tirpt, žiemõs jau n e d e r a *keliui*. Dabar ir vaikpalaikiai jau *man* i š s i š i e p t p a s i d r ą s i n. *Duon.* 14. Laumė perpykusi i š p l ė š ė *tam zuikučiui* abi kojas paskutines. P a v o g ė *tam seniui* ožką. Ir ožką *mą* (man) p a v o g ė. Ar atėmei *tiemdviem* (iš tų dviejų žmonių) tą meitėlį? *Pr.* 15. B ū k ir *mums* a t l a i d u s. *Pr., Žem.* 16. Dėdė p a s k o l i j o dar *jai* (Zosikei) k e l i u i ir porą rublių pinigų. Pakraščiais keliukai kaip gelžgalių prisagstyti — *pėstiems ãvalynei* p a p i ū t i s. Tytuvėniškiai b u v o b e u ž d a r ą d u r i s *kitiems žmonims* p r i e š n o s i s. Ne p e r k o k į tėvą šventąjį a t g i j o *kunigams* bluozgana (jie laisvesni rados), bet per kunigų prakeiktuosius... Tie (prakeiktieji) i š k o v o j o trupinėlį liuosybės (láisvės) ir *kunigams*. Nors niekas jo kalbos nesiklaũsė, bet mergos sukinėjos po virtuvę, — š n e k ė j o jo *laimei,* — gal kuri *ponui* ir a t k a r t o s jo kalbą. Iki šiolei b u v o s u s p a u d i m a s *katalikams* (ir jie, katalikai, buvo spaudžiami). Boliukas vieną draugą stūmė į klaną, *kitam* kepurę n u m e t ė per tvorą. *Že-tė.* 16. Po paskutinio pasikalbėjimo su Gliaudelyte jis lyg a t š a l o *jai*. *Vien.*

18. *Jam* vókiečiai paėmė (atėmė...) arklį, dabar kito nebegali įsitaisyti. *Kup.* 19. *Jam* arklį vakar pavogė (jam ta nelaimė atsitiko).

§ 33. 1. Šitas rykštes skiriu *tau,* vaikeli. 2. Sąsiuvinių nusipirkau ir lietuvių *kalbai,* mūsų kalbos *rašiniams, matematikai,* aritmetikos *uždaviniams*... 3. Jį *čigonams* išmainysiu. 4. *Vãgi* (vagiui, *žem.* vãgie) sprunkant yr vienas kelias, *ieškančiam* (iešk. pavogtų daiktų) — daug.

Paskirties naud-kas. Juo reiškiamas daiktas arba asmuo, kuriam kas skiriama arba paskirta (dat. destinativus). Naudos arba nenaudos dalykas (§ 32) reikšmės čia beveik neturi. Labai žymaus skirtumo tarp šitų dviejų naud-kų lyg nematyti.

Kiti šio n-ko pavyzdžiai. 5. *Kam* dabar jį skirsi? *Kam* čia rašai laišką, ar vėl *sūnui?* 6. Šitą barą suariau *rugiams.* 7. Kiekviena pušis savo *šilui* ošia. 8. Saulė *visiems* šviečia. 9. *Pykstančiam* nėra dalies. 10. *Vagiui* viena nuodėmė, o kam pavogė (tam, kas dėl jo nukentėjo) — šimtas.

11. *Orei* žagrių reiks. (Tu) *pādarynėms,* kaip mes, visokius vogdavai uosius. Jaugi gana, kaimynai, kas *krivūlei* reik išmanomai pasisakėm. *Duon.* 12. Princas papasakojo jam visą savo reĩkmenę, kad jis keliaująs į tą ir į tą žemę *akims* žolių (žolių, vaisto akims). *Pr.* 13. Klebonas atsigėręs ėmė kaži ką rokuoti apie kokią medžiagą *bažnyčiai* (apie m. b-ai... šnekėti). (Žmonės) dėkojo (ponams) už aukas *mūrijamai* Kelmės *bažnyčiai.* (Dabar) tu žmogus, atidavęs visus skatikus *mokesniams,* brisk pėsčias. Kitas (k. buvo) pinigų *gazetoms* davęs. Tur būt, reik apvežti mėšlus *bulbėms* (apmėžti lauką, apm. laukas bulbėms, bulvėms). Dievo Motyna išmels *nuodėmėms* (jūsų n-ms) atleidimą, dangaus gyvenimą. Eikim prie tiltuko, žabarų, tur būt, jau *nėgalėms* privežė. Čia budynė ne *juokams!* Be nežinai (bene žinai, gal būt, žinai) kame gerą piemenę *kiaulėms? Že-tė.* 14. Ir begulėdama ji vėl įsižadėjo *Panelei Švenčiausiai* pėsčia eiti Šidlavon į atlaidus (= eiti atlaiduõs. *Kup. Rok.*). *Vien.* 15. Ir pašaro *arkliams* pristigom. Pabėdok *močiutei,* kad sopa galvelę. *Skap.* 16. Užaugs mano sūnaitėlis, bus *šieneliui* piovėjėlis. *Ryt. d.* 17. Dėkui, ženteli,

už tą žuvelę, o tai leisiu dukrelę savo *jaunam ženteliui. Jušk. d.* 18. Sudieu, sudieu *mielai sesiulei. Vid.* 19. *Posėdžiui* nupirk (parnešk, atnešk, parūpink) ir rašalo. *Statybai* jau ir rąstų vyras parvežė visą vežimą. Ir jis metė ką *aukai Šv. Jurgiui.* Tą taurę jis gėrė ne tiek mano *sveikatai,* kiek savo *nesveikatai:* visą nesveikąjį skystimą pats į savo opųjį pilvą nusileido. *Raš.*

Šitą naud-ką pasakom ir ten, kur „paskyrimą" ko buvimas arba nebuvimas teatstoja (sak. 4, 9, 10). Dar kartą pabrėžiu: griežto skirtumo tarp šitų dviejų, kaip ir kelių kitų, naudininkų lyg nėra.

§ 34. 1. *Neilgam* šun (šuni, šuniui, šùnie) dešra po kaklu. 2. Skilandį palik (laikyk) *vasarai.* 3. Duoną taupyk *rytojui,* ne darbą. *Vid. Sl.*

Laiko naud-kas. Juo pasakome, kuriam laikui kas skiriama, daroma, pakabinta arba turi būti (kuriam laikui tinka arba netinka...).

Kiti šio naud-ko pavyzdžiai. 4. Brolis išmoko ir *alkanai dienai* ką pelnęs taupyti. 5. Iš klėties pãkulų *nakčiai* verpt atsineškit. 6. Ar jau *rytojui* mokaisi? 7. Šituos kiaušinius (kiaušius) *Velykoms* nusipirkom (V-oms laikysim). Išėjo parnešti mielių *Velykoms.* 8. Žiūrėk, kad bent *Sekminėms, Šv. Onai* (tai šventei) pasiūtum. Ar pasiūsi kelnes *Šv. Petrui* (tai mūsų šventei)? 9. Dėjo *amžiams* — sudėjo *prekymečiui* (kas buvo sudėta, viską prekymety išleido, prašvilpė).

10. Jaugi gana *šiam syk* (šiam sykiui, š. kartui) vaitojus irgi dejavus. Mūsų nenáudėlės dar nė riešutytį *žiemai* perkąst ir kramtyt nenusiskynė. Astė *pietums* nupenėtą šutina gaidį. Bet kas *žiemai* dar reikės, trumpai pasakysim. *Duon.* 11. Tuojau turi vietą... nesunkiai dirbsi... *mėnesiui* gausi tris rublius. O kokios algos (mieste)! Kiek čia gauni *metams,* mieste už mėnesį tiek temoka. Tą pačią daržinikę nusinúomojau *visam laikui.* Mamaitė prižadėjo jiems paskolinti, bet *neilgam laikui.* Iš tų pinigų klebono šeimyna maitinsis, virs pyragiukus, kitus (k. p-kus) sudžiovins *ilgesniam laikui. Že-tė.* 12. Vaikas išėjo šunims šėko piauti, motinai *visam gyvenimui* ligą įvarė. *Sekminėms* (= Sekminių?) Gerulavičiai nutarė parsikviesti namõ sūnų. Gerulavičius nusamdė kitą (k.

advokatą) ir išdavė núomon (ir išnúomojo) *vieneriems metams* vasarojaus lauką. Senis Stašenis sėdėjo kalėjime, nuteistas už miško vogimą *vieneriems metams*. *Vien.* 13. Atstovus rinkdavom, rodos, tik *trejiems metams*. Ką nors iš to sandėlio galėtum ir *alkanai dienai* (*méšlavežiui, darbymečiui...*) pasilikti. Šitą mėsos gabalą pasilik geriau *rytojui*. *Raš.* 14. Tavo kiáunių kepurėlė ant viso amželio (= visam amželiui), mano rūtų vainikėlis *šiai mielai dienelei*. Eik šen, mergele, stok prie šalelės, aš būsiu užstovėlis — ne *vienai dienai*, ne *adynėlei*, *visam* tavo *amželiui*. *Jušk. Ryt. d.*

§ 35. 1. Pasilik (pasidėk) ir *vakarienei* (ir v. išsivirti) kiek, visko dabar nevalgyk. 2. Parsinešiau kelis svarus mėsos *pietums* (p. išsivirti). Žmonės plytas veža *bažnyčiai* (b. statyti). 3. Avis laikom *vilnai ir mėsai*, karves — daugiausia *pienui*. 4. Nepasakė tikslo, *kuriam* rašo (nepasakė, *kuriam tikslui* rašo). *Žem.* 5. Kiek moka dabar rugių *pūrui* (rugių pūrui įsigyti, rugiams už pūrą, už pūrą rugių)? *Ryt.*

Tikslo n-kas. Naudininko lytimi čia pasakome, kuriam tikslui (kam, kuriam reikalui) kas darosi, atsitinka arba daroma; tą lytį pasakom, vadinas, laukiamam iš ko dalykui sakinyje. Sakydami „plytas veža *bažnyčiai*", norim pasakyti, jog tas plytas veža statomai, ketamai statyti arba laukiamai iš jų bažnyčiai (1—5).

Tarp šitų n-kų (§§ 33—35) labai daug yra bendrumo: sunku jie kartais ir atskirti nuo vienas kito.

Kiti šio n-ko pavyzdžiai. 6. Šitą gabalėlį įsidėk *priešpiečiams*. 7. Drabužį ir *išeigai* pasisiūdinau. 8. Avių kitur žmonės ir *šilimai* (*šilumai*) laikosi žiemą trobose. 9. Papiaukit vištą kur riebią *srubai* (*sriubai*). Beširdė šeimininkė liepė mane (gaidį) *srubai* papiauti. *Žem. Raš.* 10. Taip pats Dievas, mus (lapes) leisdamas, įtaisė — *tam*, kad šunes negalėtų visų lapių išgaudyti. *Kam* tu jam rašai, dirbi? *Raš.* 11. Esąs ir kryžius pastatytas jo darbų *atminimui* (darbams atminti). Duok ir man šį tą *atminimui* (zum Andenken). 12. Vežė *trobai* — privežė *pirkiai* (*pirkelei*). 13. Jo *kiaulei* (jam už kiaulę, kiaulei iš jo pirkti), *gerai kiaulei* duo-

da dabar 50 rublių, ir dar neima (n. jis, parduodąs tą kiaulę žmogus)*). *Ryt.* 14. Kiek duosi mano *arkliui?* Jo *arkliui* duoda septynius šimtus litų. *Kup.* 15. *Trims* (trejetui, trejetukui) teatsakė. Rašė *penketukui* (penkiems)—parašė *dvejetui* (dviem). 16. *Kalboms, mokslui* jų sūnus labai gabus. 17. Kiaulės reikalingos ir *šeriams.* Šitos antys geros *kiaušiniams.* 18. Be galo jis godus *pinigams* (p-gams rinkti). *Žem.*

19. Varnų ben porelę sau *pietums* nusišauju. Valgyk viežlibai (kaip reikiant, padoriai, žmoniškai), ką sav (sau) *pietums* įsidėjai. Sakyk, *kam* (k. jis) ima svetimą turtą? Ar *tam* Dievs savo gerybes mums... dovanoja, kad mes jas tikt vis kaip kiaulės ėsdami rytum (rytumbim, rytumėm, rytume)? (Vėl) *zopostėliui* (atsargai) ką susirinkom ir pakavojom (pasidėjom...). Ar nebūt ir keras koks *tam reikalui* tikras (tikęs)? (Jis) ir lašinių kokį šmotelį (gabalėlį) duodavo *priedams.* Tėvs iš jo savo *svotbai* (vestuvėms) žyčyjęs (skolijęsis, skolinęsis) miežių. (Gryta) paskui, kas namui reik, rokuodama rėžia taip, kad ir *dailiems auteliams* gals pasiliktų. *Duon.* 20. Tas *niekam* netinka, kaip tikt meškoms (lokiáms) vadžiot. *Pr.* 21. (Zosė gavo) *vakarienei* stiklinę arbatos (tą stiklinę ji turėjo vakarienei susivartoti). Medes atplėšęs nuo mūsų tepasilaiko (jis) *pazvanams* (varpais paskambinti, kai pats numirs)! — Sumeskite muzikantams... sumeskite *mišioms..*! Šidlavoje kasdien laikysiu mišias už savo būrį. — Laukai *vasarojui* suarti juodavo, o rugiai žaliuodami stiepėsi jau nuo žemės. *Kelionei* (tų pinigų) jau užteks. Neieškok priežasčių (priekabių, priekaištų) *muštinėms* (muštynėms) — įduosi nugarą! Kitus (medelius) katras (kiekvienas) iš savo rėžio parsivešim namo *ugnakuriams.* Mes iškirtom pirma sau *ugnakuriams. Kam* jums tos ganyklos, turite medes — ir ganysit visada. Suskambino *mišioms* (žr. § 21. *A*, sak. 6). (Kiek pinigų) *láidotuvėms* visada (v-da ji) laikė. Čia žmogus vaitoja: ištraukę jam pinigus iš kišenės, nebeturįs nė *maistui.* Mergaitės baltomis jupelėms neša altoriuką baltą, *tam tikslui* ištaisytą. (Jie) ėjo vietos *nakvynei* ieškoti. — Supuvėle tu, ištiža! neuždirbai nė už vandenį *duonai,* kur man susprogai! *Že-tė.*

---

*) Šitas žmonių kalbos pavyzdys girdėtas Lietuvos rytuose prieš didįjį pasaulio karą. *R. J.*

22. Mūsų tėveliai visi susižadę ažleist dirvas *šileliui. Bar.* 23. Jis paprašė Takliutę palikti jam *vakarienei* rūgusio pieno su duona. *Vien.* 24. Neturiu (n. pinigų) *pazvanam* (pazvanams, sąskambai, numirus suskambinti ar paskambinti). Pristigom grūdų *duonai. Ryt. Rok.* 25. Šita pasaga galėtų tikti tau, man rodos, ir žiemos *pačiūžai* (ledžingai). Ta grandis tau ir *žiedui* tiktų, kai tekėsi. Šitas drobužis (drabužis), pažiūrėk, bene tiktų tau žiemos *apsiaūstui.* Mokytojai nutarė (nuspręndė) tą leidinį tiksiant mokslo *priemonei* dabartinėse pradžios mokyklose. *Kam* laikot tą skilandį, ar *mėšlavežiui* (mėšlavežio valgiams)? Jam *poilsiui* reikalinga bus ir lova; jam nupirkit *poilsiui* ir lovelę; jam priskinkit *pietums* žirnių. *Raš.*

§ 36. 1. Pasisamdė ir piemenį *galvijams ganyti.* 2. Reikės ieškoti arklio *žemei arti (ž. dirbti).* 3. *Pietums virtis* šiandie nieko neturėsim: visi mūsų pietų valgiai (patiekalai) čia sunešti jau *svečiams primylėti.* 4. Šitas tinklas geras *žuvims gaudyti.* 5. Ne visų burnos (b. tinka, geros, skirtos) *putrai srėbti.* 6. Kam čia ari, Juozai? — *Linams sėti.*

Naud-kas su bendratim daugiausia sakinio tikslui reikšti. Šitą n-ką galėtumėm ir dvejybiniu tikslo n-ku vadinti: bendratis yra tam tikrų, ypačiai senovėj plačiau vartotų, daiktavardžių *n-kas.* Šitas mūsų linksnis, ne tiktai pats tikslo n-kas, labai dažnai glaudžiai susyja su ta bendratim ypačiai tikslui ir šiaip įvairiam paskirties dalykui reikšti sakinyje.

Kiti šios rūšies n-kų pavyzdžiai. 7. Šiandie bus gera diena *bitėms kópti* (kopinėti, kuõpti, medui imti). 8. Nėr man močiutės *kraiteliui krauti*, nėr man seselių *vainikui pinti.* 9. Tek (teka) srovės upelis pro rūtų daržėlį — *žalioms rūtoms láistyti, vainikėliui vilgyti.* 10. Nusilaužki rykštelę *šėmiems jauteliams pasivaryti, naujam žuobreliui* (árklui, žagrei) *pasitaisyti. Žem.* 11. Motina gavo ir vaikelį *kiaulėms ganyti.* 12. Aš tau duosiu šilkų skepetėlę *ašarėlėms nusišluostyti.* 13. Aš tave pasisamdžiau ne tinginiauti, bet *darbui dirbti.* 14. Pasiimk bent lazdą *šunims atsiginti.* Toks man daktaras — tik *pinigams imti!* 15. Svočiutė prašo pelėdos galvelės bent *šiai dienelei pasipūrinėti...* vanago akių bent *šiai dienelei pasižvalginėti. Ryt.*

16. Tas niekam netinka, kaip tikt *meškoms* (lokiams *vadžiot. Pr.**). 17. Onelę, nors mažą, tetutė Jakšienė išsivežė *vaikui daboti* (v. pasergėti, prižiūrėti). Petronės kalbos užteko *apsukti galvai Zosikei* (Zosikės galvai aps.). Parnešė velnias kitą kraugerą (kraugėrį, kraugerį-rę), *gyvoliams gainioti.* Nė pieno negali užtekti *tokiems ežerams prabaltinti.* Bus sausesnis kelias *mašinai vežti.* Poni Zosę vedėsi *pirkiniams panešioti.* Kiti (vyrai) prižadėjo ir vaikiukus leisti *duobei iškasti.* Prašom, lenk (gerk), ponaiti, lenk *kirminui numarinti.* Dvare skambina *karvėms milžti. Že-tė.* 18. Nesurinko rugių pūro *skolai atiduoti. Vien.* 19. Ar tu turi tėvutėlį *dalelei atskirti?* 20. Prašei, svočiule, vanago nagelių nors *šiai dienelei pasikasinėti,* prašei, svočiule, meškelę kojelių nors *šiai dienelei pasišliužinėti. Ryt. d.* 21. Bokšte varpai suskambėjo *mergužėlei palydėti. Ryt., Žem. d.* 22. Ar užteks tų pinigų *mesti* (skirti, dėti...) *aukai* šv. Jurgiui? Jis *mėšlui mėžti* tetinka. *Kiaušiniams* (*kiaušiams*) *dėti* nėr jos (tam tikros vištos) geros. *Raš.*

Naud-kas su bendratim ir kitiems galams vartojamas. Jį (n-ką) pasakom ir su padalyviu, bet apie tų rūšių n-kus vėliau čia kiek kalbėsim.

§ 37. *A.* 1. Mat, kaip *jam* nutiko! 2. Kas *jam* atsitiko? Vakar, girdėjau, *tau* nelaimė atsitikus (vakar girdėjau, *tau* nelaimę atsitikus). 3. Vienas kósti, *kitam* kraujas iš nosies bėga. 4. Vieną avį kerpant, *kitai* kinkos dreba. 5. *Jam* dukrytė vakar atsirado, gimė, mirė...

Nutinkančio *kam* dalyko n-kas. Juo pasakom tą daiktą, kuriam kas saváime atsitinka (nutinka, pasidaro, da-

---

*) Duonelaičio raštuos šitos rūšies n-kui su bendratim, rodos, nėr kalbos pavyzdžių. Jo raštuos randam:

Judu nelinkat *kiaulpalaikes kelias (= kelioms k-kėms?)* varinėti. Jie sau karnų, *vyžas* nusipįt *(= vyžoms* nusipint), užsigeidžia. Gryta daug žolių šlovingų bei debesylų, o Selmykė (= Selmikė?) su Berge tepalų padarytų, *Dočį* (= Dočiui) vėl gaivint ir gydyt, atnešė greitai. Žmogus aužuolus šulnus durnai (kvailai) sukapojęs *duoną* kept ar *ką* džiovint, *(, duonai* kepti ar *kam* džiovinti,) į kakalį (į krosnį) kiša. Pusryčiai kasdien ir pietūs ir vakarienė *skilvį* permaldyt ir rámdyt, *(, skilviui* p. ir r.,) pašaro stena (steni). (Tuos grašelius) *čyžę (= čyžei)* užmokėt kasmet kytriai pakavojam (gudriai kur nusikišam ar pasidedam). *R. J.*

rosi, įvyksta...). Čia man rūpės iškelt aikštėn tik dar keli mūsų kalbos žodžiai, kurie mūsų noromis sudedami su n-kais.

Kiti šio n-ko pavyzdžiai. 6. Pati nežinau, kas *man* darosi. 7. *Jam* nuobodu pasidarė (n. rados). 8. Dabar *jai* vienas sūnus beliko. *Man* lyg neapykantos jausmas kyla tuomet prieš jį širdyje. Mane vėl gėda ima, kad *man* širdyje galėjo tokių jausmų kilti. *Jam* ant galvos gražūs garbiniai pūpso. *Raš.* 9. Vieną sykį (v. kartą) *Antanui* pašoko apmaudas. *Žem.* 10. Tik lept, ir nukrito lapelis *katiniukui* ant uodegytės. *Vienam kaimynui* šienas ir javai žuvę. *Man* septynios stirnenos medaus į vandenį įkrito ir pasileido. *Sl.* 11. Šitas jo pasielgimas ir *man* krito į akį. Šitas jo pasakymas ir *tau* dingtelėjo, pastebėjau, į galvą. Jau ir *jam* dygsta ragai.

12. Kas *tau* kenkia (ko *tau* trūksta, kuo tu skundies, kuo dejuoji)? 13. Tinka kaip *šun* (šuni, šuniui) balnas. 14. Bene *jonui* darbas rūpi? 15. *Visiems* reikia dirbti. 16. Dabar *pačiam* tenka skursti. 17. Vakar ėmė *jam* galvą skaudėti. *Kam* ką skauda, tas tuo ir skundžias. 18. *Kam* neskauda, *tam* negraudu. 19. *Visiems* maloni ši Dievo saulutė. 20. Čia *jam* gėra gulėti. *Ožkelei* linksma miške. 21. Ne visa *žmogui* naudinga, kas *vilkui* žalinga. *Raš.* 22. Ir *mums* dabar vargas (bėda).

23. *Jiems* toks prigimė būdas. *Duon.* 24. (Tas žmogus) ėjo *jam* per dvarą priešais. *Jiemdviem* ugnelė pradėjo gest ir jie (juodu) turėjo eit malkų ieškotis. Tu pamesk tą ženklelį, tai jis (mano brolis) į tą nusižiūrės, ir tu *jam* pabėgsi. *Pr.* 25. Čia dygulys (dieglys) pervėrė (p. mergelei) per krūtinę, *mergelei* ašaros pašoko. Metams sukakus nuo Batučio apsilankymo savo krašte, *Tekoriams* gimė sūnus. (Po tokių ponų pietų) ne tik *tarnaitei*, bet ir *kiaulėms* lieka (atlieka). O *Rukinienei* ar išpuolė (reikėjo, priderėjo) varžytiės? — Ne, *Rukinienei* reikėjo (R-nė turėjo) skelti į kaktą Palapienei... *Jam* žemė sukos, kojos páiniojos, akys mirguliavo, ausys cypė. *Ladukui* nuriedėjo ašara iš šalčio ar iš gailesio. *Že-tė.* 26. *Tėvui* drebėjo žandai, kratėsi jaknos. *Vien.* 27. Pails *gulbėm* pasparnėlės per mareles beskrendant. *Rok.* 28. Tu berneli, kur tu joji, *tau* žirgelis jau putoja. *Ryt. d.* 29. Pradėjo *vilkui* uodega šalti. Jau mūsų *Jurgiui* širdis apalpo. *Ryt. Jušk.*

Šitą n-ką sakome ne tiktai daikto n u o t y k i a m s žymėti, bet ir įvairiausioms jo b ū s e n o m s reikšti. Su tuo n-ku šitiems sakymams imami labai įvairūs žodžiai: tam tikri veiksmažodžiai, būdvardžiai (18—21), daiktavardžiai (22) su savaime suprantamomis veiksmažodžio *būti*... lytimis... Taip čia susidaro labai įvairus n-ko skyrelis.

§ 37. B. 1. N ė r *man* tėvelio, n ė r *man* močiutės... Oi n ė r a, n ė r a *man* motinėlės! 2. Dar *jai* reikalų y r a (buvo...) dešimtimis mieste. *Že-tė.* 3. *Liežuviui* dveji vartai.

E s a n č i o *kam* d a l y k o n-k a s. Juo pasakom paprastai asmenį arba šiaip daiktą, *kuriam* kas b ū v a arba y r a ir *kuriam* ko y r a arba ko n ė r a. Esamojo laiko žodis *yra (yr)* kartais ir nepasakomas; tada jis savaime suprantamas (3). Šitas n-kas skiriasi nuo A daugiausia tuo, jog čia turim reikalo visur su veiksmažodžiu *būti;* ten (A) jis keliuos pavyzdžiuos irgi lyg matyti (sak. 18—22).

K i t i š i o n-k o p a v y z d ž i a i. 4. Dar *man* b u v o trys stirnenos pilnos medaus. *Sl.* 5. *Man* d a l g e l ė (m a n y r a d-lė, m a n o d-lė) vieno plieno. *Ryt.* 6. Žmonių mergelės atnešė pietelius, o *manai* (man, manajai, mano mergelei) n ė r a nė pusrytėlio. *Sal.* 7. N ė r *man* brolelių, n ė r *man* seselių... 8. Ir *tau* b u s dabar rūpesčio. 9. Kas *tau* y r a, ko tu dejuoji? 10. *Mum*s ten b u v o nei šio nei to. 11. *Kam* bažnyčia arti (yra arti), *tam* dangus toli.

12. Čia b ū t (būtų) šaunų aužuolų (šaunių ąžuolų) *račiams.* Dabar *jajai* baimė b u v o, kad karalius pareis. *Pr.* 13. N e a p s a k o m a s d ž i a u g s m a s (n. dž. buvo, neapsakomai liūksma) *ožkelei* nurūkus į mišką. — Kas čia dyvai? Šiaulių *miestiečiams* ar n ė r a piningų?! *Že-tė.* 14. *Man dalgelei* n a u j a s k o t a s. Dievulėliau mano, *man širdelei* s u n k u. *Ryt. d.* 15. Katrą gaubsim sesiulę — *katrai* a u k š t a s v a i n i k a s, *katrai* g e l s v o s k a s e l ė s, tai tą gaubsim sesiulę. Pasakyk, panele (mergele), kiek *mėnesiui* dienų. *Ryt. taut.*

Kurie-ne-kurie ano skyrelio pavyzdžiai (A, sak. 18, 22...) galėtų, žinoma, tikti ir šiam skyreliui (B), kaip vienas kitas šio skyrelio pavyzdys (sak. 11... „*Kam* b-čia a t s i t i n k a a r t i“) galėtų ir n u o t y k i o n-kui tikti (žr. A—C).

A. Užuot sakę „nėr *man* tėvelio, *jam* buvo dar reikalų daugybė“, rašomojoj kalboj pasakom dabar dažniausiai „*aš* neturiu tėvelio, *jis* turėjo dar reikalų daugybę...“. Šitas naud-kas, mūsų plačiai vartotas seniau, dabar ypač plačiai yra sakomas lãtvių ir mūsų dainų (tautosakos) kalboj.

B. Šituodu n-ku (§ 37, **A, B**) — nutinkančio *kam* ir esančio *kam* dalyko — yra abu vieno galo: antrasis pasakomas su išreikštomis arba saváime suprantamomis žodžio *būti* lytimis, pirmasis (jį labai dažnai vartojam ar turim vartoti gyvojoj mūsų kalboje) — su įvairiais kitais veiksmažodžiais arba šiaip žodžiais. Abu juodu ir mūsų kalbos pavyzdžiuos (**A, B**) yra kiek sumaišytu.

C. Tarp pasakymų: „*jo* kojos dreba, nėr *mano* tėvelio, *mano* dalgelis vieno plieno, vakar *jo* sūnus mirė“ (§ 13) ir „*jam* kojos dreba, nėr *man* tėvelio, *man* dalgelė (dalgelis) vieno plieno, vakar *jam* sūnus mirė“ (§ 37) yra, žinoma, kiek skirtumo: ten keliamà aikštėn *kieno (keno)* kilmė ir savybė, čia atsitinkąs *kam* arba esąs kam dalykas (atsitikimas arba buvimas *kam)* yra gyvai sakytojo jaučiamas.

§ 38. 1. *Dievui* visi žmonės lygūs. Abu sūnu *man* lygiu (abu juodu lygiai myliu). 2. *Man* jis kvailys, ir tiek! 3. *Girtiems* ir ožkos kaustytos. 4. Kiti *jai* jau numirę (kaip ir numirę, neberūpi, dėl kitų jai galvos nebeskauda). 5. *Seniams* dabar nė paukštyčiai (paukštytės) nebegieda (taip jiems rodos, nes jie tų paukštyčių nebegirdi giedant, jie dažnai jau kurti esti).

Lėmėjo n-kas. Šituo n-ku pasakoma papildiniui būtybė (5, 1...), kuriai kas rodos, kurios supratimu, arba nulėmimu, yra kas gẽra arba negẽra pasaulyje, kurios nuomone kas šiaip arba kitaip daros arba turi būt laikoma šiame pasaulyje (1—5).

Asmenį, kurio nuomone arba supratimu yra kas tinkama, gẽra arba negẽra, tikrai yra šiaip ar taip, galėtumėm vadinti ir „nuomonės reiškėju, núomoninku, sprendėju...“. Pagal šitai galėtumėm ir visą kalbamąjį linksnį kiek kitaip vadinti (dat. iudicantis iudicis, censoris).

Kiti šio n-ko pavyzdžiai. 6. Kieno (keno) burna karti, *tam* ir medus nesaldus. 7. Dabar *jaunúomenei* — visi seniai be-

smegeniai. 8. Kas *vienam* nesutinka su logika, tas *kitam* kartais visai taisyklinga, logiška rodosi. *Raš.* 9. *Man* jis nei smirdi nei kvepia. 10. Ir *man* dabar, vaikeli, nei gaidžiai gieda, nei šunes loja, kokia čia gadynė!*). 11. Kai išleido jį mėšlo kratyti, tai *jam* (labai klusiam, ausylam vaikui) ir vėjas griežė šakėse. Lauke *jam* kietis, sodelyje net vyšnios drebėjo. *Raš.* 12. Ar aš *tau* tarnas (bernas)?! Kam taip elgies su manim! 13. Kas tu *jam (man)*, ar tu *jam (man)* ponas? Kas aš *tau?!* 14. Viską jie (peikė): šiuilė (mokykla) *šiam* negerà,... šulmistras (m-jas) *keliems* per jauns ir nieką (nieko) nemoka, o *kitiems* tas pats per sens ir blogs pasirodo. *Duon.* 15. Toks jis *tau* tik pasirodė. *Ryt...*

§ 39. 1. Gerai, aš *tau*, kad nori, ir į tą balą nuvažiuosiu. 2. Aš *jam* nerašysiu, kad ir kažin kaip jis mane prašytų. *Ryt.* 3. Palauk, dar tu *man* tinginiausi, neklausysi, biaurybe! 4. Ar tu čia *man* dar gulėsi?! Kelkis!

Valios n-kas. Juo pasakom papildiniui asmenį, kurio valia arba noru kas daroma (pasidaro). Juo pasakom ir tą asmenį, kurs sakinio veiksmu yr didžiai susirūpinęs. Šis n-kas yra, matyti, ir artimas vadinamojo „lėmėjo“ giminietis.

Kiti šio n-ko pavyzdžiai. 5. Smuikai *tau* ir kanklys *(lakštingalai* ir kanklės) tur su gėda nutilti. Mes *ponams*, kaip mums reik, klausyt nenorėjom (plg. „Aš *jam* į mišką rytoj nevažiuosiu“). *Duon.* 6. Jau gana klausiaũ savo *močiutei*, jau reikia klausyti ir *anytėlei. Pr. d.* 7. Žiūrėk *man*, kad (kad jie čia) nepasipainiotų su gývoliais! *Že-tė.* 8. Kas *tau* kaltas, panele jaunoji! Kam taip daugel bernelių viliojai!? Reik ir *jam* paklausyt, reik nueit rugių piaut (jis prašė, kad aš ateičiau jam rugių padėt piaut, turiu čia ir jo paklausyti). *Ryt.*

Keliems pavyzdžiams (5—8), gal būt, ne čia reikėjo duoti vietos šitame rašinėlyje. Šitam nepaprastajam kalbos n-kui vartojami ypač asmeñs įvardžiai.

§ 40. 1. Ir man nelengva *būti* tiek laiko *alkanam (nevalgiusiam,* nevalgius). 2. Tau reikėtų, rodos, jau *pavalgiusiam* (pavalgius) būti. 3. Sunku ir *nekenčiamam būti.* 4. Gẽra mylėti, bet dar

*) Kurčio senio pasakymas. *R. J.*

geriau *mylimam būti.* Geriau *yra vėtytam* nekaip *vėtomam būti.* 5. Vaikui reikėtų jau *pavalgydintam būti.* 6. Ir jam rūpi *gyvam išlikti.*

Tarinio n-kas dažnai beasmeniame sakinyje, su bendratim *(būti...).* Sakiniuose su aiškiu vard-ko veiksniu čia tariniui tiktų vardininkas:

Ir aš turėjau būti tiek laiko *nevalgęs.* Ir tu galėtum būti jau *pavalgęs.* Kaip jis galėjo taip ilgai *nekenčiamas* būti. Ir aš mokėčiau *mylimas* būti. Esu ir *vėtytas,* ir *mėtytas,* tad mokėsiu ir *vėtomas* būti. Vaikas galėtų jau *pavalgydintas* būti.

Kiti šio n-ko pavyzdžiai. 7. Biauru *būti* perdaug *ėdriai* (Zosei). (Jai) vis *skubinai,* vis maž (bemaž, beveik) *tekinai* reikia *lakstyti.* Poni liepia (jai) nesupykinti nė vieno (nė v. svečio)... *būti linksmiai* (linksmai) ir *nuolankiai* *). *Že-tė.* 8. Ir tamstoms patarsiu *būt* labai *atsargiems. Vien.* 9. Ar pati gerà — paklausiau senį. — Reik *gerai būti* (kokia yr, tokia tur gera būti), — atsakė senis. *Žem.* 10. Nereik *būt tokiam besočiui,* taip *ėdriam...* 11. Jis papratęs visada *sotus būti.* Žmogui, papratusiam visada *sočiam būti,* nepatark juose lankytis: labai jie šykštūs ir apie svečio raginimą jokio neturi supratimo. 12. Jam buvę įsakyta *važiuotam važiuoti.* Jiems teks *pėstiems eiti.*

N-kas su bendratim čia sudaro tik tam tikrą tarinio dalį, suderintą linksniu su kitu sakinio n-ku (su jiems, jam...), kartais sakyte nepasakytu.

§ 41. 1. Ir jis žadėjo nebebūti toliau toks vėpla. Jo žadėjimas nebebūti toliau *tokiam vėplai (t. begėdžiui, besočiui...)* mūsų, žinoma, nenudžiugino: visi jį nepagydomu vėpla ir toliau tebelaikom. 2. Jis ir mums prižadėjo toliau nebebūti toks žioplas (žioplys). Bet jo (to žioplio) prižadas (prižadėjimas) toliau nebebūti *tokiam žiopliui (t. žioplam)* gudresnio jo nepadarė: jis pasiliks, matyti, amžinai koks buvęs. 3. Ar esi įpratęs ilgiau nevalgęs būti? Įpratimas ir būti ilgokai *nevalgius* (nevalgiusiam) nėr, žinoma, be naudos žmogui. Ar įpratęs esi ilgiau alkanas būti? —

---

*) Šitas sakinys nėr, žinoma, beasmenis: pabrauktieji jo n-kai šalia savo bendraties yra suderinti su neišreikštuoju sakinio žodžiu *jai.* *R. J.*

Ir tas įpratimas, (įpr-mas) ilgiau *alkanam* būti, kartais pasirodo labai naudingas gyvenime. Papratimas *sočiam* būti nėr visada girtinas dalykas. 4. Visi norim ilgiau sveiki būti. Jo noras *sveikam* toj kovoj išlikti ne visas įvyko: jį kiek sužeidė ten priešai. 5. Vieno noro *gyvam* išlikti neužtenka: tuo reik ir rūpinte rūpintis pačiam. Noras (palinkėjimas) *sveikam gyvam* būti (išlikti) neišsipildė. 6. Priesaika (prisiekimas) *ištikimam* būti tėvynei arba savo valstybei (tėvynės tarnybai) nėr visai tuščias dalykas: į ją (į jį) reik tikrai rimtai žiūrėt gyvenime. Vieno noro *geram* rodytis čia neužtenka: reik ir būti geram, ne tik rodytis. 7. Tas noras *teisingam* būti yra, ką čia besakysi, geras daiktas, nors ir jis ne visada išpildomas (ne v. lengvas išpildyti). 8. Jo džiaugsmas bylą *laimėjus* buvo labai didelis. Ir jis džiaugėsi gyvas išlikęs. Jono džiaugsmas *gyvam išlikus* ir mus džiugino. Jos džiaugsmas *sveikai* iš tos bėdos *išsikasus* ir mums yra suprantamas. Ir jis gyrėsi šį tą laimėjęs. Ir jis džiaugėsi ką laimėjęs; ir jis nudžiugo adatėlę radęs. Nudžiugimas adatėlę *radus*... Girdėjom ir apie tą jo nudžiugimą adatėlę *radus*.

Šito skyrelio kalbos pavyzdžiai paimti čia yra, deja, ne iš mūsų literatūros raštų, ne iš tarmių: duotuosius kalbos pavyzdžius turiu čia pasirinkęs beveik visus tiktai iš šnekamosios mūsų kalbos mokytojų kalbos.

Pažymimasis ar paaiškinamasis n-kas su bendratim *(būti...)* arba padalyviu po daiktavardžių. Šis n-kas yra kaip ir tolesnis ano n-ko (§ 40) tęsinys. Čia, rodosi, ypačiai daug kas darom šiuo tarpu raštuose klaidų.

§ 42. A. 1. *Vaikui krintant* angelas priegalvį pabruka, *seniui puolant* velnias akmenį pakiša. 2. Dirbo ligi *saulei leidžiantis.* 3. Reikėjo išsimiegoti prieš *aušrai aušiant.* 4. Dabar, *vienam įkliuvus,* bent kiti bus gudresni. 5. Ligi *saulei nusileidus* reikėjo vaikščioti, ne dabar. 6. *Pučiant* žiemių *vėjui* oras atšąla. 7. *Orui apsiniaukus* pavasarį, artojas dažniausiai tik džiaugias, savo darbą dirbdamas.

Savaiminis n-kas su padalyviu daugiausia laiko aplinkybėms sakinyje. Pirmajame šios vietos sakinyje n-kas *(vaikui,*

seniui...) gali pareiti ir nuo sakinio tarinio (nuo žodžių *pabruka, pakiša)*. Prie šitų n-kų tam tikram sakinio reikalui pridedamos ir kelios prieveiksmių d a l e l y t ė s (sak. 2, 3, 5).

K i t i š i o n-k o p a v y z d ž i a i. 8. Graudžiai verkė motinėlė *vainikėliui vystant*. 9. Ir vagis nevagia *kitiems matant* (kitų matomas, kitų akivaizdoje). 10. *Man besemiant* jūrių vandenėlio atlėkė du gulbinėliu. 11. *Man važiuojant* snigo; *man bevažiuojant* pradėjo (ėmė) snigti. 12. *Aušružei auštant* vainiką pyniau, *saulužei tekant* ant galvos dėjau. 13. Kitas vaikis (vaikinas), veizdėk, p r i e š *saulei tekant* moka pakilti (p. iš lovos). 14. *Vilkučiams* avis *išpiovus*, avinai skundžias senam vilkui. 15. Verkia kaip *motinai mirus*. 16. *Krušai* javus *pamušus* ar *ugnelei aplankius*, tuojau visi susimeta ir pavargėlį sušelpia. *Žem. Dauk.* 17. Vienas (v. bernelis) pragėrė tymo balnelį d a r *tamsužei netemus*, antras pragėrė bėrą žirgelį d a r *gaidužiams negiedant*.

18. Taip *visiems besiskundžiant*, vakmistras atsibastė. Taipgi *bežiopsant man*, arklys m a n o žvengti pradėjo. *Tokiai nėgandai*, žėlėk Dieve (Dieve saugok, D. gelbėk), *nusitikus*, tuo pons amtsrots su tarnais visais pasirodė. *Dočiui* taip *besilaižant* ir didei *besidžiaugiant*, štai, kvieslys puikiai rėdyts ir raits pasirodė. *Duon.* 19. Tas vaikins buvo *jiems* vakarienę *bevalgant* ožką pavogęs. *Karaliui* kartą namie *neėsant* j o d u k t ė buvo darže. *Pr.* 20. Barbė įmanytų iš nagų išplėšti *kitam duodant*. *Že-tė*. 21. *Dienai brėkštant* šilas nubunda. *Bar.* 22. *Man besemiant* vandenėlį ir atskrido sakalėlis. *Ryt. d.*

Šitas n-kas negali per kurį nors savo atstovą pavirsti sakinio v e i k s n i u ar p a p i l d i n i u: negalim sakyti „*man važiuojant* šiandien a š kiškį m a č i a u (= aš važiuodamas kiškį mačiau), *broleliui parvažiavus* aš j į sutikau (= brolelį parvažiavusį sutikau, br. parvažiavus sutikau)“. To n-ko su padalyviu negali būt ir savaime suprantamõs sakinyje vardininko lyties: negalim sakyti nė „*man bevažiuojant* kiškį p a m a č i a u“. Ir šitos rūšies klaidų padarom kartais savo raštuos.

B. Dainų rinkiniuos tenka užeiti vartojamų š i a m p a t r e i k a l u i (A) kalboje ir n-kų s u d a l y v i a i s. Kadangi tas retas tėra kalbos dalykas, tad vienu čia mano turimu iš tų dainų pavyzdžiu tepasitenkinsiu:

1. *Beaušťančiai dienelei, betekančiai saulelei* taisos rėdos mylimas kelelį iškeliauti. *Taut. d.*

Šitame dainos n-ke (B) tūlas gali, žinoma, ir paprastąjį mūsų kalbos n-ką įžiūrėti.

N. B. Savaiminiam (nepriklausomajam) n-kui (A) imamu, rodos, tiktai du (esam. ir būt. kart.) padalyviu.

§ 43. Įvairių galų n-kai. Vartodami savo kalboj, šnekamojoj ir rašomojoj, šį linksnį ir kiek kitaip, ne vien taip, kaip čia ligi šiol apie jį buvo kalbėta, neiškenčiam nedavę ir kiek įvairesnių jam kalbos pavyzdžių:

1. Ir toksai utėlius juokiasi *Dievui.* Žinot juk, kaip ponpalaikiai tuo (tuoj) juokiasi *būrui* (būrais, iš būrų). Ak lietuvninkai, širdingi mano broleliai, ben (bent) nesilygįkim (nesilyginkim) *akliems* šio svieto (pasaulio) *bedieviams* (nedarykim taip, kaip tie bedieviai daro). Juk ir būrų daug jau *jiems* prilygt nesigėdi. O ar gal *ereliui* žvirblis glūps prisilygįt? Taigi matai, kaip žmogiškas trumpintelis amžis *žydinčioms* ir *krintančioms* prilygsta *žolelėms. Duon.* 2. (Jam) akys mirguliavo, ausys cypė, *laimei* nė Cinokienės šaukimo nebegirdėjo. Atsidinkčiojęs *Šidlavai* drožėme ant namų. Oo, mudu, Juozap, kaip sakai, — juokės *kitam vyrui* (juokdamasis sakė), — gerai įkauštumim už tas kapeikas. Tokias ir *tam* lygias kalbas šnibždasi žmonys. Poni ėmė šaukti, bartis, Zosę lyginti (prikáišioti) *ponui* (poni, su ponu kalbėdama, ėmė jam Zosę lyginti ar prikaišioti). (Kunigas) keikė jų bedieviškus raštus, priešingus *valdžiai,* — kaip *pasaulinei* taip ir *dvasinei. Že-tė.* 3. Sudie *visiems kaimynėliams,* jūs mieli broleliai. *Ryt.* 4. Ar daug dar liko nepiauto šieno? — Dar reikėtų būti *trims vežimams. Vid.*

Tarp šitų n-kų tūlas ras čia, žinoma, ir labai paprastų jam kalbos dalykų. Ir aš dėl jų nesibaru, tik dar kartą lyg skyrium juos pabrėžiu.

§ 44. Klaidų n-kas. Savo raštų kalboj, bevartodami naud-ką, nemaža esam pratę iriš kažin kur atsineštų ar parsivežtų kalbos klaidų daryti. Tuo tarpu ir šiaip esti parašoma:

1. *Jam* (T. Norui) *gyvenant* Londone, *jis* (T. Norus) buvo visų labai branginams. 2. *P-nui generolui sutinkant, jis* (tas pats p. generolas) dažnai bus kviečiamas įvairiais kariuomenės klausimais tartis. 3. Šitie reiškiniai atitinka ir *kitiems* (ir

k. reiškiniams). 4. Be reikalo jis seka *šitiems* kalbos *pavyzdžiams.* 5. Tas koncertas, nežiūrint narių *prielankumui* ir jų *dedamoms pastangoms*, nepasisekė suruošti. 6. Jis išvažiavo tik *kelioms dienoms* atostogų. 7. Atostogų jį parleido tik *trims savaitėms.* 8. Raštininką papraše (p. užeiti) *vienai valandikei* į raštinę. 9. Vienas žmogus, *valandikei* išėjęs už durų, sugrįžo su žydeliu. 10. Iš seminarijos jį paleido *vieneriems metams.*

Šitie kalbos pavyzdžiai paimti yra vieni (1—7) iš šių dienų laikraščių, kiti (8—10) — iš vieno rašytojo (literato) darbų.

Šituos sakinius (1—10) mūsų kaimo žmonės,— bent tie, kurie beveik visai nemoka rusiškai arba „tiligentiškai" kalbėti, — kitaip rodos, reikšdavo tada, kada dar neturėjom savų mokytinių, savų raštų ir laikraščių. Mūsų kalbõs taisyklės nieko, rodos, neturėtų prieš šiuos minėtųjų kalbos pavyzdžių atitaisymus:

1. *Jis, gyvendamas* Londone, buvo visų mūsų labai branginamas. 2. Generolas sutinka, kai bus kviečiamas į štabą, tartis su juo (su štabu) įvairiais kariuomenės klausimais. G-las, jei sutiks, bus kviečiamas... G-las sutikęs su tuo, kad štabas įvairiais k-nės reikalais kviestųsi jį į savo posėdžius pasitarti... 3. Šitie reiškiniai lygūs (tolygūs) yra ir kitiems; jie ir su kitais reiškiniais sutinka. (Kirvis kotą atitiko—rado tam tikrą, tinkamą, tinkantį jam kotą). 4. Be reikalo jis laikosi (tūris) šitų kalbos pavyzdžių. Be r-lo jis aklai seka šitais kalbos pavyzdžiais. Be r. jis imas juos paveikslu. (Žandarai mane sekė; ji vištą sekė). 5. Tas koncertas, kad ir kaip juo rūpinos nariai, nepasisekė šiuo tarpu sudaryti (įtaisyti, iškelti...). [Vestuves (puotą, pokylį...) kelia, kam vestuves iškelia...]. 6—10. Jis *kelias dienas* teišvažiavo atostogų. At-gų jį parleido (išleido) tik *tris savaites.* Raštininką papraše *vieną valandėlę* (*v. v-kę*) į raštinę. Vienas žmogus, išėjęs *valandėlę (v-kę)* už durų, sugrįžo su žydeliu. Iš seminarijos jį *vienerius metus* paleido... (plg. § 53, **A**).

Galininkas.

§ 45. 1. Posėdis *pobėgį* (pobėgis *posėdį*) d a r o. *Žem.* 2. Diena *dieną* m o k o. *Ryt.* 3. M o k i *žodį* — ž i n a i *kelią*. 4. Ji dabar *vaiką (sūnelį...)* p e n i. 5. Žmonės rudenį *kiaules, žąsis* p e n i (mėsai, taukams). 6. Ar jau *pietus* v e r d a t? 7. Ji dabar *audimus, daržus* l a i s t o. 8. Jie čia *audeklus* b á l d o (baltina). *Ryt.*

T i e s i o g i n i o p a p i l d i n i o (t. o b j e k t o) g a l i n i n k a s. Šitą linksnį vartojam, vadinas (į klausimą: *ką?*), po vadinamųjų g a l i n i ú o t i n i ų j ų mūsų veiksmažodžių (*darau, mokau, moku, peniu, baldau, šaldau...*), pasakytų kalboje t e i g i a m a i (neneigiamai).

K i t i š i o g a l-k o p a v y z d ž i a i. 9. Mažas keras *didį vežimą* v e r č i a. 10. Gera motė (g. pati) vyrui *kelią* r o d o. 11. Gera prekė pati *save* g i r i a. 12. Svetimi dūmai *akis* g r a u ž i a. 13. Dveigys *treigį* m o k o. 14. *Kitą* p a m ó k y t i bet kas (betkas) m o k a m. Ar m o k i šv. Jono *giesmę?* 15. Kartais ir karvė *kiškį* p a v e j a. 16. Gyvas būdamas *gyvus* p e n ė j a u, numiręs *gyvus* n e š i o j a u (= ąžuolo žodžiai). 17. *Naują drabužį* ne tiek n e š i o s i, kiek *lopytą*. 18. Kam t e p i *sviestą* be reikalo? 19. Kam l i e j i *ugnį?* (plg. „jis *ugnį* a p l i e j o“). 20. Kam l a i s t a i *vandenį?* 21. Žmonės *juos* purvais m e t a (mėto, d r a b s t o). 22. Vakar jie *mane* v o g ė (norėjo apvogti), bet neapvogė. *Žem.* 23. P r a š i a u ir *jį* ateiti. P r a š y k *Dievą* sveikatos. P r a š i a u *tėvą,* kad ir *mane* l e i s t ų palakstyti. Kláusiau ir *jį*, bet nieko neatsakė. *Ryt.* 24. R a d o *jį* bažnyčioje *besėdintį* viduryje daktarų, *beklausantį* j ų ir *beklausiantį juos. Sen.* 25. Dabar p a ž i ū r ė k mano *avilį* (pakopinėk jį...). Kada ž i ū r ė s i mano *rašinį?*—Tavo *rašinį* rytoj t e ž i ū r ė s i u. *Ką* čia ž i ū r i? 26. Ar jau v e i z d ė j a i *vištą?* 27. V e i z ė k i t (veizdėkit) k i t s *kitą,* v e i z ė k i t *vaikus*, aš viena negaliu sužinoti. *Že-tė.* 28. Ji vaikui *galvą* i e š k o. P a i e š k o k man *galvą.* 29. P a i e š k o k ir *šitą spaudinį* (ką pataisyk jame, jei reikės; pažiūrėk, ar nėra klaidų...). *Raš.* 30. S e k u *pasaką*. Ji *vištą* s e k ė (žiūrėjo, kur ji nuslinks kiaušinio dėti). Žandarai ir *tave*, rodos, dabar s e k a. 31. Ir šuo *mane* s e k ė. *Žem.* 32. Puodas *katilą* v a i n ó j a. 33. A t s i v a i n o k i t *kojas*

rankeles, ne *mane našlaitėlę*. 34. Jų vaikai mano *brolį* akmenimis láidė. 35. Vaikai ten *ją* spiaudo. Kam dabar spiauni *manel* 36. Šovė *kiškį* (*zuikį*) — nušovė *šerną;* šovė *šerną* — nušovė *karvelį* (balandį). 37. Priešai mūsų *brolius* šaudo — kaip mes galim tylėti, nuleidę *rankas?!* 38. Man *galvą* (*Žem.* galva) skauda. 39. Ko dejuoji, ar *galvą* skaustat (= tau skausta)? *Žem.*

40. *Ką* čia taip įgulęs spréndi? — *Uždavinį* (rytojaus pamokai). 41. Júoda *bálta* (juodybė *baltybę*, juodumas *baltumą*) ėda. *Ryt.* Jis, *gilu* radęs, nebris. *Vid.* 42. Ar jau pasíeki *lubas?* 43. Dabar *ką kita* nusitverk. Ar jam *ką kita* (kitką) pasakei? 44. Turiu dar *eilėraštį*, man rytojui užduotą, išmokti. 45. Juozai, kada tu *pamokas* mokysies? Mokykis dabar *istoriją* (rytojaus pamoką), paskui (paskum) pašokinėsi. *Ką* čia dabar mokais? — *Istoriją* (istorijos pamoką), *aritmetiką* (jos rytojaus pamoką). 46. Vaikai, ar jau kalbėjot *poterius*, ar jau mokėtės savo *dalykus* rytojui, ar jau *visus* rytojaus *dalykus* išmokot? 47. *Mane jauną* sutarė (s. išleisti, sužadėjo). *Ką* aš ėsiu, girdžiu aš *kelionėlę* (g. artinantis k-nę, g. teksiant man iškeliauti). *Skap. d.* 48. *Plūdelę* pàgeria žuvis (nutraukia į dugną, į vandenį). *Žem.*

49. *Krūmus* ir *girias* visokios ošino dainos, o *laukus* visur bei *pievas* skambino gaŕsai. *Krūmus* ir *girias*, *linksmas* jau giltinė suka (stengias apsukti) ir *grožybes* jų gaivin draskydama vėtra. Ten meškins *bites* kopinėjo. Mes vėl linksmi *pavasarį* švenčiam. Joninių *didelę šventę* poryt viešėdami švęsim, o n'ilgai po to laukų *triūsus* (trūsus) nusitversim. Gandras... ant kraiko tarškino *snapą*. Gervins, ik debesų kopinėdams, skambino *dangų*. (Tie vabalai) visos giminės bei tėvų *paprotį* laiko. Lauras savo *bėdas* ir *išgąsčius* mums praneša kartais. Apačioj, kad jų *butus biaurius* pažiūrėsi, tuo (tuoj) *juos* kaip *staldus* (tvartus, kůginius...) ar *kiaultvarčius* pamatysi. *Duon.* 50. Ale màmie (mama, mamute), *ką* aš per *paukštį* turiu! Kai jis (karalius) *tą ranką* pažiūr (apžiūri, pažiūri), tai buvo ant vieno piršto žieds... Paskui jis prašė savo *móčyną*, kad *ją* leistų atsilankyt pas savo brolius. Princas jam ir papasakojo *visą* savo *reĩkmenę*. Jiedvi meldė *tą žmoną*, jei kas ateis, kad tik neįleistų į pirtį. Laumė klausė *ją:* „Kur tu važiuoji?“ Tar' Kristus: sekite *mane* visi krikščionys (iš Prūsų bažn. giesmės). *Pr.* 51. Aš sakau, kad galim imti *kontraktą*,

šiaip ar taip, vis turim *dienas* atlikti. *Viską viską* atminiau: kaip mamaitė verkė... kaip daktaras *ją* žiūrėjo. Duok, Dieve, *sveikatą* kunigams, ir aš pasipelniau, *visas* (v. knygas) išpardaviau. Nuo pirmos pažinties jis *mane* rūpino... mylėjo. Klausaus, *ką* čia taip giria — atsiminiau, juk *šv. Antaną* giesta. Nelaimėje kokioje (ten) ir *pašalpą* gausi. (Moters) sukinėjos apie numirėlę, žiūrinėjo *rankas, kojas* čiupinėjo, *grabą* veizinėjo. Pati poni (ponia) ir *pietus* prižiūri (pati jais rūpinas, juos verda...). Ona, prižiūrėk *vaikus*... Toks tarpininkas, *valią* gavęs, *ką* bepramano. *Kokią* jis turi *valią* (k. t. v. taip pasielgti)? Jis turi *valią* (gali darbininką) atstatyti. Jis turi *valią* (téisę) išarti *tą keliuką*. *Kokią* (k. jie) tur *valią* varinėti mūsų *gývolius* iš mūsų pačių ganyklos? *Že-tė*. 52. Šokti negaliu: man *dantį* maūdžia. Jam *dantį* gelia. Jis dabar *šitą dvarą*, *šitas žemes* valdo (turi savo valdžioje, s. žinioje). *Raš*. 53. Po to ir jam kiek laiko *galvą* sopėjo, *kojį* perštėjo (peršėjo). Šuo išsekė (sekė) *mane* laukan. *Ryt. Rok*.

Kalboje skiriame paprastai: ieško *galvą* (raštą, leidinį) ir ieško *galvos* (rašto, leidinio), prašo *kunigą* ir prašo *kunigo*, klausia *jį* ir klausia *jo* (plg. § 21 **A**, sak. 7, 8), seka *ką* ir seka *kuo*... Čia mūsų kalba kiekuo skiriasi nuo kaimynų kalbų. Būdvardžio bevardė giminė galininkui čia turi vardininko galūnę (rašomojoje kalboje).

Šitame skyrelyje yra duota kalbos pavyzdžių su šiais galiniuotiniais veiksmažodžiais: 1) atlikti, atminti (51), atsivainoti (32); baldyti (8); čiupinėti (51); daryti (1), drabstyti (21), duoti (51); ėsti (41, 47); gaivinti (49); 11) gauti (51), gelti (52), giedoti (51), girdėti (47), girti (11,51), graužti (12); ieškoti (28), imti (51), išarti (51), išmokti (44, 46); 21) išparduoti (51); kalbėti (46), klausti (23, 24, 50), kopinėti (49); laidyti (33), laikyti (49), laistyti (7, 20), leisti (23, 50), lieti (19); maūsti (52), 31) melsti (50), mesti (21), mylėti (51), mokėti (3, 14), mokyti (2, 13), mokytis (45, 46); nešioti (16, 17), nuleisti (37), nusitverti (43, 49), nušauti (36); 41) ošinti (49), pagerti (48), paieškoti (28), pamatyti (49), pamokyti (14), papasakoti (50), pasakyti (43), pasiekti (42), pavyti (15), pažiūrėti (25, 49, 50), 51) penėti (4, 5, 16), per-

šėti, perštėti (53), pramanyti (51), pranešti (49), prašyti (23, 50), prižiūrėti (51); rasti (24, 41), rodyti (10), 61) rūpinti (51); sekti (30), skambinti (49), skaudėti (38, 39), sopėti (53), spiaudyti (34), spiauti (35), spręsti (40), sukti (49), sutarti (47); 71) šaudyti (37), šauti (36), švęsti (49); tarškinti (49), tepti (18), turėti (51); vainoti (31), valdyti (52), varinėti (51), veizdėti, 81) veizėti (26, 27), veizinėti (51), versti (9), virti (6), vogti (22); žinoti (3), žiūrėti (25, 57), 91) žiūrinėti (51).

Čia, žinoma, yra iškilusi aikštėn tik maža dalelė galiniuotinių mūsų veiksmažodžių su savo tiesioginio papildinio gal-kais. Apie šitų veiksmažodžių gal-kus teks dar toliau kalbėti (gelti, skaudėti, sopėti...).

§ 46. 1. *Šieną* lyja, sulis — į daržinę vežkim. 2. Brisk dabar, klampok *tokį kelią!* 3. Tėvas vakar *bites (bitis)* kopinėjo. 4. Kur dabar tavo sūnus *mokslus* eina? 5. Karklai *upę* želia, baigia *upę* želti. 6. Gera višta ir *žąsį* atstoja. *Ryt.* 7. Jojau *lauką*, jojau *antrą*, niekur nieko neprijojau. 8. Ėjau, ėjau ir priėjau *mišką*. 9. Jonas dabar *rubežių* (ribą, žemėribį) eina (eina į aną pusę, neša ką iš tenai ir tuo verčiasi). *Žem. (Pal.)*. 10. Ginė, ginė (g. galvijus), ganė, ganė (g. galvijus) ir priginė (priganė) *mišką. Ryt.*

Tokio pat tiesioginio papildinio gal-kas vartojamas ir su negaliniuotiniais, teigiamai pasakytais, veiksmažodžiais (1—10): tie veiksmažodžiai tam tikram savo reikalui gauna ir galiniuotinio veiksmažodžio prasmės. Vietomis pirmoji veiksmažodžio *kopinėti* (3) prasmė (lipinėti aukštyn ir žemyn kopėčiomis ar kaip kitaip) yra pamirštà: vietomis jį žmonės dabar sako tik kalbėdami apie bičių „žiūrėjimą“. Dalį tos rūšies veiksmažodžių nukėliau todėl, tyčia ar netyčia, į § 45. Veiksmažodžiai *ginti, ganyti,* patys yra galiniuotiniai, bet šitos vietos pavyzdyje (9) žodžiai *priginti, priganyti* yra įgiję sakiniui naujos prasmės („rasti begenant, prieiti begenant, prieiti arba rasti beganant“). Taigi ir čia didelio tikslumo iš manęs prašau nelaukti.

Kalboje šitą linksnį papildiniui gauna veiksmažodžiai be priešdėlių ir su priešdėliais (priešdėliuotiniai ir nepriešdėliuotiniai v-džiai).

Kiti šio g-ko pavyzdžiai. 11. Visi lietūs *mane* lyja, visi vėjai *mane* pučia, visi *mane* kliudo (visiems aš kliūvu). *Ryt.* 12. Ar jie *ką* tiki? Bene jie *ką* tiki?! Tikiu *Dievą Tėvą Visagalį* (visa galintį). *Raš.* 13. Tikėkim stipriai *Kristų Prisikėlusį. Sen.* 14. Jis *kojas* šąla, nušalo. Nušalau *rankas*, eisiu pasišildyti. 15. Šalna šalo, *žiedužius* nušalo. 16. Ar jau apšilai (sušilai) *rankas?* 17. Nutirpau *koją*, ir nepaeinu. 18. Vakar nusvilau *plaukus, pirštus* nudegiau. 19. *Kojas, galvą* pavargau. Taip nesėdėk — *kojas* pavargsi. 20. *Rankas kojas* pailsau — kur beeisiu! Tėvelis ar jau sustiprėjo *sveikatą? Ryt.* 21. Jų miestas ar jau sutvirtėjo *finansus? Raš.* 22. Mergužėlė jau užaugo *lygų liemenėlį.* 23. Arklys (upėje) jau *pilvą* šlapo. Buvau jau *kojas* sušlapęs, jau ir *rankas* šlapau. Neik — *kojas* sušlapsi. 24. Mūsų žmonės ne taip seniai *kinkas* drebėdami skaitydavo savus laikraščius. *Ryt.* 25. Katiniukas, nuo kartelės šokdamas, *kojeles* išlūžo. Vilkas, lįsdamas iš pakrósnio, *šonikaulius* sulūžo. Lokys *nugarkaulį* perlūžo. *Raš. Ryt.* 26. Buvo jau numiręs ir *uodegą* išniręs. *Žem.* 27. Kur dabar trūksi *sprandą* (k. d. išbėgsi, išeisi)? Kad jis *sprandą* kur nutrūktų! 28. Sūneli, kur *tave* (šįryt) aušra aušo, kur *tave* saulė tekėjo (rado aušdama, tekėdama)? 29. Tenai gyliai *arklius* puola. Jie (priešai) vėl pradėjo *lietuvius* pulti. 30. Dabar namų *apývoką* eisiu. *Žem.* Tupiko namuose ėjo *apyvoką* senelė. *Že-tė.* 31. *Ką* jūs dabar einate mokykloje? Jie dabar *mokslą (sargybą, tarnybą, baudžiavą...)* eina. 32. Žvirbliáičiai *mokslus* eina. Jis *tarnybą,* naktimis kaimo *sargybą* eina čionai. Moters dvarui *dienas* eidavo. *Raš.* 33. Mus ponai žiūrėjo, kad tik *kunigystą* eitume. *). *Kr.* 34. *Kelintus metus* eini? — Jau *dešimtus.* 35. Kas josis šiandien *arklius* nakties? *Ryt.* Vaikai *arklius* išjojo į ganyklą. Tas griáumedis (ta boba) tuoj ir *mane* iš ten išjojo. 36. Kur važiuoji mano *arklius*? Privažiuok *arklius* arčiau. Kažin kas mano *arklius* nuvažiavo? 37. Palauk, aš *tave* pavažinėsiu. 38. Kam dabar guli *patalus,* ne tau *paklotus?!* Kam sugulėjai *drabužį (patalus)?* 39. Kiaulė *paršą* gula, ar ne-

*) „Kunigais" senovėje vadinos pirmiausia didponiai ar ponai. „Kunigysta" čia yra tam tikra tarnyba, žmonių eità tiems „kunigams" senovėj. Šios vietos „kunigysta" yra paprastoji „baudžiava". *R. J.*

matai?! Kiaulė *paršą* n u g u l ė. 40. D v ė s ė *badą,* bet dirbti nėjo. *Ryt.* 41. *Ką* ten šunes l o j a (a t l o j a, i š l o j a...)?

42. A t i t i k o (rado tam tikrą, tinkantį, tinkamą) kirvis *kotą.* 43. Vargu b e a t n o r ė s (beatgaus ko nori) jie kuomet *baudžiavą. Raš.* 44. Jis verktų ir verktų, visą amžį verktų, kad tik savo *motiną* g a l ė t ų a t v e r k t i. *Raš.* 45. Sveteliai, sveteliai, vėlus vakaras, ar a t s e k s i t *kelią?* Ar vienas a t s e k s i *kelią?* 46. Ar a t s i p r a š e i *jį?* 47. *Ką* ten vakar i š v e r k e i (išprašei verkdamas)? *Visą tą indą,* tur būt, p r i v e r k e i ašarų. 48. Ar *ką* jis i š s t o v ė j o vakar tenai? 49. Aš sau *kojas* n u s ė d ė j a u, sau *rankas* n u g u l ė j a u (besėdėdamas begulėdamas *rankas kojas* n u s i v a r g i n a u, p r i s i v a r g i n a u, n u v a r g i n a u...). 50. Ji ir kiemo *tvorelę* p a r s t o v ė j o (jo belaukdama prie tvorelės, berymodama ten, tvorelę sugriovė). 51. Žvakutės *pačias šakeles* p r i d e g ė. *Raš.* 52. Ir jis pagaliau liepto *galą* p r i ė j o (prilipo). Siūlas kamuolio *galą* p r i s e k s. Ir p r i v a ž i a v o *mišką,* p r i l i p o (prikopo) bičių *spiečių.* 53. *Ką* tu čia s u b ū s i, i š r ė k s i, i š d e j u o s i? 54. Ar *jį* kada s u e i n i (s u t i n k i)? 55. Ar *ką* ten i š d e j a v a i? 56. S u i e š k o k (rask) man *peilį.* 57. Jo *darbus piktus* p a s e k a m: kūno gerybę užmirštam. *Sen. (M. D.).*—Siūlu *kamuolį* s u s ' e k s i. Ar *ką* s u s e k ė t? 58. Čia suvažinės *tave,* nestovėk. 59. *Mus* s u l i j o, s u s n i g o. 60. Ar *ką* u ž e i n i čionai?

61. Ilgai *kelią* k e l i a v o, *karą* k a r i a v o (k a r a v o), *kovą* k o v o j o, *bylą* b y l o j o, *vargą* v a r g o, *šokį* (suktinį, aguonėlę...) š o k o. 62. Ilgai jis *tą sąsiuvinį* s i u v o, *ritinį* r i t o, *rašinį* r a š ė, *sviedinį* s v i e d ė, *mezginį* m e z g ė, *mėžinį* m ė ž ė...

63. Sveiks ir tu, žmogau, s u l a u k ę s *vasarą mielą.* Ar tikėjomės, s u l a u k ę *rudenį kumpą,* taip ūmai nusidovyt irgi pablogt taip greitai? O tu dar nurni (niurni), kad kartais *alkaną dieną* s u l a u k ę s, šiupinį gramdai. Viens, visai p r a s t o j ę s *Dievą,* juokiasi aklas. Kiek syk tu verkdams mūsų b ė d a s p a ž i ū r ė j a i, tu, kaip tėvs meilings u ž s t o t m o k ė d a v a i *žmones. Duon.* 64. Jis *tą* (žmogų) p r i ė j ę s sakė: „Dabar aš pasilsėjęs..." Bet dabar p r i v a ž i u o s i mano *brolį.* Gana toli bėgusi ji p r i b ė g o *didelį daržą.* Bekeliaudams jis s u s i t i n k a *vieną žmogų.* P r i k e l i a v o juodu labai *gražų miestą,* vardu Grožybė. P r i t e k s ragai *ausis.* Kur tavo *vainikėlį* miglužė u ž k r i t o? Ei drauge, drauge, l i o k masto (burės) *viršūnėlę.* Jis *juos* a t s i s v e i k i n ę s

nuėjo pas savo dėdę. *Pr.* 65. Dabar jau skubėkit *pusrytį*. Katilai atvirė ir užbėgo *ugnį*. Kur gi dingsi atitrūkusi *galvą* (reik kur sustoti)! Lyjant pamiegoję, *tą dalį* paskubėsime giedros sulaukę. Varnos tik braidė po purvynus, medžiodamos *vabalėlius*. Laikas jau kelti kulti, o bobos dar tebebudėjo *senę Rukinienę*. Prieiname Pagriežulio *dvarą*. Mergikės šįmet eis *dienas* į dvarą. Už kitas medes turite man *dienas* eiti. Kas norėjo — *gradusus* (laiptus?) vaikščiojo. Vakar sakau: iškaukė (išk. šuo) jau *Rukinienę* — bus dabar ramu. *Že-tė*. 66. Sukliko moterys, *jas* sekdami, pravirko vaikai. *Vien.* 67. Jis čia *kiškius* medžiojo. Ar jau atšilai *rankas?* Ar jau sugijai *rankas?* Jis ar jau sustiprėjo *rankas? Ryt.* (*Kup., Rok.*). 68. Jojom mes *viešą kelią*, bridom *purvą* ligi kelių ir išvydom rūtų darželį. *Ryt.* (*Vilkamergė*). 69. Lagamino čia nedėk — *kojas* pavargsi. Jis bus ir *galvą* (*dvasią*) pailsęs. Čia bent *galvą* pasilsėsi. Mūsų miestas, tik pats sutvirtėjęs *finansus*, galės imti tas įstaigas kaip reikiant šelpti. Tos tautos gyvena dabar visai *atskirus gyvenimus*. Klausytojas arba skaitytojas gauna *gyventi* įvairių *įvairiausius jausmus*. *Raš.* 70. Per metus eglutė paaugėjo (paūgėjo) *vieną žiedą*, per antrus — *antrą*. *Raš. Vid.*

Gale čia mūsų duota šiam g-ko reikalui gana įvairių veiksmažodžių, paimtų iš tam tikrų mūsų raštų. Šitam g-kui, bent tam tikrai jo rūšiai, tūlas ir nusakomojo g-ko vardą duoda. Jam dažnokai, kaip matėm, imamas kalboje ir bendros su veiksmažodžiu kilmės daiktavardis (61); dažnai sakomas jis tam tikram kalbos reikalui ir su galiniuotiniais veiksmažodžiais (62). Iš visų šitų pavyzdžių, šiaip ar taip, bus matyti, kiek mūsų sakinių g-kas pareina tam tikram sakinio reikalui, ypačiai jo tiesioginiam papildiniui, nuo mūsų veiksmažodžių.

§ 47. 1. *Lapę gyvą* sugavo. Ir *ją* palik *gyvą*. 2. *Jį* ligi *gyvą* karšinsiu. 3. Kiti *jį šventą* turėjo. *Ryt.* 4. Ir mes matėm *jį* visų *mylimą* tenai 5. Vakar mačiau *jį* ir nuo kalno *šliuožiantį* (šliuožiant).

Dvejybinis g-kas. Dvejybės g-kas (acc. duplex) pasakomas su tam tikrais galiniuotiniais veiksmažodžiais; jį sudaro du sakinio gal-ku, vienas yra papildinio, antras — antrininkė tarinio dalis.

Kiti šio g-ko pavyzdžiai. 6. Sakė *mane šiokį*, sakė *mane tokį*. 7. *Lygius juos* mums padarei. *Šituos vargus* ir ir jūs galit sau *lengvus* pasidaryti. *Sen. Raš.* 8. Padaryk *mane mókytą* ir *išmintingą*, aš *tave turtingą* padarysiu. 9. Ir išvydau savo *dukrelę besėdinčią*. *Ryt.* 10. Nei (nė) pusės metelių nepabuvo, išgirdo *sesiulę apsirgusią*. *Ryt. Rok. d...* 11. Užaugink *jį* (vaiką) *panašų* į šitą — ir būsi geras man mókytojas. 12. Ir atnešė *gyvą tą žvėrelį* karaliui. 13. *Šitą kalakutą* kepsim *sveiką* (visą, nesukapotą) ar *sukapotą? Vid.* 14. *Gydytoją* parvežė jai *tą patį šunkarį* (žr. § 3, sak. 26). 15. Bau (ar...) tiki mano *atleidimą santį* (esantį) Dievo *atleidimą? Sen.* 16. Mačiau (radau, sutikau...) ir aš *jį važiuojantį*.

17. Aš tariau *jį* nieko *nežinant*. 18. Vakar ir aš girdėjau *jį neatvažiuosiant*. 19. Visi numanė ir *jį sugrįšiant*. *Žem.* 20. Ir kiti čia sako tą *kunigėlį* jau *mirus*...

21. Viens taria (sako, kad jis esąs) per drąsus, o kits *jį* (tą pat šulmistrą, mokytoją) *lėtą* vadina. Kitą syk (kitąsyk), kad Diev's (D. *mane*) *sveiką* laikys, daugiaus lietuviškų žodžių rašysiu. (Taip Selmas daro, kad) *vargus* šio amžio sau *lengvus* padarytų. Jo *namus* lygiai kaip bažnyčią kokią rasi *rėdytus* (įtaisytus, išpúoštus). *Duon.* 22. (Mótyna) meldė labai *ją gyvą* palikt. Padarysim *jį* mums *lygų*. Jis rado *princesę bemiegančią*. Jis mane labai meldė, kad aš *jį gyvą* palikčiau. *Pr.* 23. Kas būtų į galvą davęs, nebūčiau tikėjęs *Ciprą tokį likus* per tą keletą metų. *Že-tė.* 24. Tėvas parsivežė namo savo *sūnų visą kruviną*. *Stašenienę* sutiko sargybiniai jau *pareinančią* namo ir suėmė. *Vien.* 25. Ar *ką* čia *pàmesta* radai? Ar *ką kìta (ką gẽra...)*, *ką kitą* (kitą kurį asmenį) radai?...

Antrajam gal-kui čia imamas dažniausiai dalyvis arba šiaip būdvardis. Dalyvio vietoje labai dažnai pasakomas kalboje ir padalyvis (17—20, 23). Iš to junginio turim po tam tikrų veiksmažodžių g-ką su padalyviu, plačiai vartojamą, rodos, ypačiai žemaičiuose.

§ 48. 1. Negirk *pradžią*, girk pabaigą (girk ne pradžią, bet pabaigą). 2. Jis nepažįsta nei *juoda* nei *balta*. *Ryt.* 3. Neraikyk *duoną!* 4. Nekirsk kirviu *akmenį*, nes kirvį atkirsi (atšipinsi). 5. Tu esi kaltà: tu

nulesei kviečių dirvelę, tu pabaidei bėrus žirgelius. — Nei aš nulesiau kviečių *dirvelę,* nei aš pabaidžiau *bėrus žirgelius.*

Tiesioginis papildinys poneigiamųjų veiksmažodžių ne visada virsta sakinio kilmininku (1—5, plg. § 23). Čia du kartu (1, 3) lyg norėta pasakyti: „Girk ne pradžią, bet pabaigą; nustok (mesk, liaukis) raikęs duoną". Rašomojoj kalboj bevardės giminės galininkas paprastai visai sutampa su tos pat giminės vardininku (plg. „Ar radai *ką pàmesta? Gilu* radęs nebrisk"), bet mūsų rytuose bevardė giminė dažnai ir visai nelinksniuojama (2). Prūsų kalboje veiksmažodžio neigiamumas linksniui mãža teturi, rodosi, paprastai reikšmės.

Dar keli šio gal-ko pavyzdžiai. **A.** 6. Amtsrots mūs maloningas mums jūsų mylistą šį kartą paliepė sveikįt (sveikint), melsdams nuoširdžiai visus čėsu (laiku) pasirūpįt (pasirūpint), kad man *jus* skvieruot („štriopot"...) ir įpliekt nereikėtų. Tu, žmogau niekings, mokįkis (mokìnkis, mókykis) čia pasikãkint (pasitènkit) ir pasisotindams gardžiaus n'užmiršk savo *Dievą.* (Dievs) teisiuosius kirst ir durt tau nedavė *valią.* Ir kad jis tėvemūs skaitys, nebarkite *bėdžių.* (Dievs) nei šiaip nei taip prigaut mums nedavė *valią.* Šulmistras keliems per jauns ir *nieką* nemoka. Aš, dar *tokias biaurybes* kol gyvs neregėjęs, taip nusidyvyjau (nustebau), kad jau kone rėkti pradėjau. Tarp būrų vėl nei viens sau n'atnešė *žagrę* (gimdamas). Kaimynų *visą klastą* dar nepažįstu. *Tokius* aš *dyvus* kol gyvs niekados nesulaukęs, taip nusidyvyjau, kad man plaukai pasišiaušė. Aš amžinai dar tau nebiaurinau *vandenį* tavo. *Duon.* 7. Ei žirgeli juodbėrėli, ko neėdi *žalią žolę,* ko negeri *srovę* upėj? Nei aš pabaidžiau *šėmus jautelius,* nei aš nulesiau kviečių *dirvelę. Pr. d.* 8. Ponaitėli, neįduok *mane* ponui. Kas neskriaudžia *tą nelaimingą prastą žmogų.* Atsargiai tikt (t. kalbėk ir) neįduok *antausius.* O tu pati ar neužlindai man už akių, ar nepagróbei *ditką* bajorui dalijant? *Že-tė.*

B. 9. Ko tu neliaunies (nesiliauji) barusi *tą mergaitę?* Nė žolė negali pasigauti: nepaspėja *galvą* iškišti, kaip nugnybia šalna. Aš *tokį būrį* kiaulių nevaliosiu šerti *uždarytas...* ir vis *žoles* rinkti. Nematėt (ar negalėjot) tiems

velniams *kuprą* ištaisyti?... Vežama gatvėmis (ji) nespėjo *viską* pamatyti. Zosė nevalioja darbų, nespėja *tvarką* daryti. *Že-tė.* 10. *Tą plėčką* (butelį) nebuvo galima ištuštįt (ištuštinti). (Karaliaus duktė) nė *vieną kitoki* nenorėjo vest*), kaip tik vyrą su žalia barzda. Kad tu nepasižadi *mane* imt, tai aš tave čia nuskandįsiu. *Pr.* 11. (Mes) ir *poniškas ligas* kentėt neprivalom. Juk jie ir *kiaules* stuboj (troboj, pirkioj) laikyt nesigėdi. Rods ir aš nesigėdėjau ištiest savo *ranką*. Tai dabar viežlibų (padorių) kaimynų beigi bičiulių gėdėtis ir *juos* išpeikt nei viens neprivalė. Ir *jas* (klumpes) mūsų tėvų tėvai girt nenorėjo. Ar nepavelyjo gaišįt (neleido naikint) *jas* (varnas) mūsų karalius! (Aš žvirblių) *galvas nusuktas* kas mets jums duot nesistengiu. *Duon.*

Antrojoje šio skyrelio dalyje (B) pats neiginys yra tiktai prie pagrindinės tarinio dalies; priebendraties, sudarančios papildomąją tarinio dalį, jo nėra. Tuo šitie pavyzdžiai (B) daugiausia skiriasi nuo pirmųjų (nuo A).

§ 49. 1. Te (*Žem. tė*), senutėli, duonos *gabalėlį*. 2. Pele, pele, te tau *kaulinį* (kaul. dantį), duok man geležinį! 3. Aš tau *klumpę* táukšt! Aš tą *ritinį* káukšt! Aš tau *kepurę* švilpt (švyst)! *Žem.* 4. Tegu (kad) *juos* bala!

Galiniuotinio veiksmažodžio reikšmės tiesioginiam papildiniui įgyja kalboje ir šiaip žodeliai (*te, takšt...*), ne vieni tam tikri veiksmažodžiai. Galiniuotinis veiksmažodis čia, kad ir nepasakomas sakinyje tam tikru kaitomuoju žodžiu, esti ir savaime suprantamas (1—4).

§ 50. 1. Ir *šimtą* duotas kartais suklumpa. *Pr.* 2. Džiaugias, kaip *žirgą* dovanotas. *Žem.* 3. Aš kaip *nosį* nupiautas sėdžiu. *Že-tė.* 4. *Širdį* suspaustas paklausė Kolomanas. Šiuo tarpu jam nusileido ir Petras *širdį* sopamas. *Raš.* 5. Ko taip rėki, kaip *galą* daromas?

Čia turim tam tikrą nusakomąjį g-ką (1—5). Tą g-ką, tiksliau nusakyti sakinio minčiai, vartojame čia su neveikiamai-

*) Prūsuos ne tiktai vyrai, bet ir moters „veda“. Kitur kur Lietuvoje vyrų „vedimą“, rodos, visur skiria žmonės nuo moterų „tekėjimo“ arba „ūžkurio pasiėmimo“. *R. J.*

siais dalyviais. Jis giminiuojas dažnai, žinoma, dėl savo prasmės ir su tuo galininku, kurs vartojamas su įvairiais negaliniuotiniais veiksmažodžiais ir gali tuo pat vardu eiti (§ 46).

Kiti šio g-ko pavyzdžiai. 6. *Avį* duotas — (jis) dar avino graibos! *Žem.* Mūsų šunelis *bet ką* (*betką*) paduotas ėda. *Ryt.* 8. Ir jis džiaugės savo *kaltybę* atleistas. 9. Jis dabar ir *menkniekį* primestas džiaugsis. 10. Į tą vietą galėjo tik *galą* daromi sprukti žmonės. *Raš.* 11. Blaškos it (yt) *dantį* geliamas. Kaip jis nerėks, taip *dantį* geliamas! *Žem.*

§ 51. 1. *Dieną* kaulus nešioja, *naktį* žiopso (= kurpė). 2. *Žiemą* brolis, *vasarą* molis (= krosnis). 3. Gėra tiems paukšteliams *rudenį* išskristi, kad *pavasarėlį* gali vėl sugrįžti. *Ryt.* 4. Kas žaliavo *žiemą vasarėlę?* 5. Ateik *kitą dieną* (*kitą vakarą, kitą rytą, trečią valandą, šitą šventadienį, sekmadienį...*).

Čia turim vadinamąjį laiko g-ką (1—5). Jį vartojame sakinyje paprastajai laiko aplinkybei į klausimą: *kuomet*, arba *kada* (kas daroma, darosi, atsitinka)? Šitam gal-kui į tą klausimą vartojami čia ypačiai daiktavardžiai, kuriais laiką ar tam tikrą žymesnį laiko tarpą reiškiame *(diena, naktis, ruduo, vasara...)*.

Kiti šio g-ko pavyzdžiai. 6. Ji *dieną naktį* dirba. 7. Ateik *vasarą* — ir gausi. 8. Nejok, berneli, *pavasarį,* atjok, berneli, *rudenėlį.* 9. *Tą kartą* nieko nesakė. 10. Ateik *kitą dieną*. 11. Bent *šventą dieną* galėtum pasilsėti.

12. Anksti *rytą rytužį* vandenėlio ėjau, o tai mano vainikėlį miglužė užkrito. *Pr. d.* 13. *Sykį* ožkelė, žiūrėdama į mišką, ėmė ką galvoti. Ryto *metą* jau nebesikėlė senis. Kas tėvą motyną myli, tas *kurią dieną* ir kitus mokės mylėti. *Šįryt rytmetį* (jis) sužadino bernus. *Tą patį lýtotąjį rytą* Pasmalkio sodoje (žmonės) truputį pamigo. Dvaro mergikės sekmadienio *pavakarę* baudės eiti giedoti litanijos į lapinę dvaro sodne. *Rytmetį,* kaip švinta, Baltaragio vaikiukai pievose kirto žabarus. Zosikė nė *naktį* nebegali užmigti. Ankstie (anksti) *rytą,* kol dar nepakilo vėjelis, o saulelė *ką* tik taisės karščiau šildyti, pilkavo tiek žemė, tiek oras, tiek dangus, pilkavo visi pašaliai. *Šiokį metą* (tokiu oru) žmonys (žmonės), pripratę prie purvyno, braidė, taškė po miestelį. Sakė, tytuvėniškiai *ką* tik šiauliškius palydėję į Šidlavą, tuo ėjo mūsų pasitikti. *Šiokią naktį* gývoliai (gyvuliai) lauke, o *dieną* kinkyk

į žambrį! Sekmadienio *rytą aštuntą valandą* išeisim atgal namõ. Kas *rytą* saulutė kildama kaitino iš aukšto. *Dieną* leisiu (tau) ilgesnį pokaitį. *Že-tė.* 14. (Pušelės) ir *vasarą* ir *žiemą* kaip rūtos žaliuoja. *Bar.* 15. Ėjau *rytelį*, raselę krėčiau, ieškojau tėvelio aukštam kalnely. *Ryt. d.* 16. Jai nerūpėjo *rytelį* keltis nei į darbelį eiti. *Skap. d.* 17. Traukit, jauteliai, pasilsėsit *vakarėlį*. *Ryt.* 18. Paskui, *trečią dieną,* ir kunigas atėjo. *Raš.*

§ 52. 1. Ar išbūsi čia *tris dienas?* 2. *Tris mylias* važiavau. 3. Dar *ilgą galą* turėsi eiti. 4. Kaip tu nueisi *tokį* (tokį ilgą, tokį biaurų) kelią pėsčias! 5. *Tris kartus (tris sykius)* važinėjau. 6. Dar *žingsnelį* pasitrauk.

Ilgio tolio ir braukõs traukõs g-kas (1—6). Jį pasakom sakinio aplinkybei į šiuos klausimus: *kaip ilgai? kaip toli (kiek tolumo)? kiek kartų (k. sykių), kaip dažnai?...*

Kiti šio g-ko pavyzdžiai. 7. Jis čia *tris dienas* dirbo, *visą vasarą* buvo. 8. Ir tu ne saulės *amžį* (amžių) gyvensi. 9. Oi žirge, žirge, žirgeli mano, ar nuneši mane jauną per pusantros dienelės *šimtą* mylelių? 10. Ar nueisi naktį *tokį galą* vienas? 11. Pasitrauk *truputį* toliau. 12. Žengė *kelis žingsnius* ir sustojo. 13. Tinginys *du kartu* dirba. 14. Jis jau *tris sykius (tris kartus)* yra man rašęs.

15. Obrys, mano bernas, medžių vogt ar ką (ko) pasikirst kas *rudenį* rengias. *Duon.* 16. Važiuoja da *galą,* privažiuoja gražių ir visokių medžių. Jis juos *galą* pavėžino. Aš jau dabar *devinias*dešimt ir *devynis* (devynerius) *metus* klūpojau o dabar aš vėl *añtra* tiek turiu klūpot. Tai palūkėkit *valandėlę*, jis tuojau pareis. (Jie) apsistojo *bertainį* (ketvirtį) mylios nuo karaliaus miesto. (Mano) galva taip krėta, dėl to ir nosis taip ilgai nutįsusi. *Pr.* 17. Cibutė gal *dešimtį* sykių atmušė vilką. Kas *metą* (kiekvienais metais) atlikom dienas ir ganėm. *Tankų metą* (dažnais metais, dažni metai) atsitinka, kad po tokio lytaus staiga stoja žiema. *Visą vasarą* mama padėjo mums dirbti: daržus nuravėjo, bulbes padėjo nukasti. Atsėdėjau *tris dienas*, ir nebijau nieko! *Tris dienas* sėdėti varo (žmogų) už dešimties (dešimtį, per dešimtį...) mylių. Dirbo dirbo, paskui, *kelias dienas* perstojęs, vėl stojo į darbą. Mamaitė, išgirdusi tokią naujieną, verks verks — *dienas naktis,*

ir mes verkiame valgyti. Gal nustos nor *truputį*. Dabar *truputį* atsigausiu. Tur būt, pavargo klebonas, jau žmonys (žmonės) *truputį* prikluso. Kumelės toliau nebepaeina kaip *kokią dešimtį* žingsnių tuo įtimpos, ir sustoja... Taip kalbėdamas (jis) atsitolino *kelis žingsnius* pirma. (Sodoje) žemė buvo *šmotą* (daug) geresnė. Neišlėkit, palūkėkit *valandikę. Že-tė.* 18. Jau buvo *trupučiuką* pašalę. *Vien.* 19. Juostum *dieną*, juostum *naktį*, tėvo diržo nesujuostum (= kelias). *Ryt. Rok.* 20. Apypietės (peřpietės, pokaičio...) gali *truputį* pamigti (glustelėti). Glustelk *valandėlę;* dar *valandėlę* pagulėk. Pasitrauk *kelis žingsnius* į šalį; pavažiuok *kelis žingsnius* toliau. Pasislink *truputį, galelį*... dar paėjėk *porą* žingsnių. *Raš.* 21. Ar ilgai buvo jis mieste? — Rodos, *tris dienas. Slm.*

§ 53. A. 1. Išėjau *valandėlę* iš namų — ir žiūrėk, kokia nelaimė atsitiko! 2. Pasitrauk *kelias dienas* iš namų — ir neras žandarai. 3. Ir jis išvažiavo *visą vasarą* iš namų. 4. Važiuodamas iš Italijos į Lietuvą, sustok *kelias dienas* Berlyne. *Raš.* 5. Sūnų čia paliksiu bent *kelias dienas* vieną. 6. Jonas pasiprašė ir mane bent *pusvalandį* į trobą. *Žem.*

Čia turim vadinamąjį póbūvio gal-ką. Jį vartojame sakinyje dažniausiai po priešdėliuotinių slankõs arba sąjūdžio veiksmažodžių, žymėti, kurį laiką kas pasitraukia, išeina, pareina ar sustoja pasilieka, palieka pabūti, paviešėti, pasilsėti... Bendratis „pabūti“ dažniausiai yra tik saváime suprantama; kartais ir sąjūdžio žodis sakinyje nepasakomas, tik sakytojo savaime suprantamas (6).

Šitos rūšies gal-ką vartojam laiko aplinkybei, atsakydami į kláusimą: kaip ìlga (k. ilgai), kiek laiko, *kurį laiką* kas pasitraukia, išeina, sustoja? *kaip ilgai* kas nori pasitraukęs arba sustojęs pasilikęs kame pabūti?...

Kiti šio gal-ko pavyzdžiai:

7. Ir jis pasitraukė *kelias dienas* iš namų, išėjo pagaliau *valandėlę* iš savo trobos. 8. Vaiką turėsiu palikti *kelias dienas* Kaune pas seserį, o pati į kursus važiuosiu. 9. Juk ir šią vasarą atvažiuosi, tur būt, *porą* dienų į talką (per mėšlavežį): šitam mėšlavežiui, žinok, ir gardų skilandį laikomės. 10. ir

mane, žinoma, išleis nors (bent) *mėnesį* (namõ, į tėvus). Dabar ir į mus ateik *kelias dienas* paviešėti (padykinėti, pamedžioti, pauogauti ir šiaip pabūti). Direktorius pasitrauks dabar *visą dieną (visą valandą)* iš mokyklos, tu jį turėsi pavaduoti. Jį *visą mėnesį* paleido atostogų. Jis *visą mėnesį* atleistas (paleistas) atostogų. Miestan (į miestą) ar *visą dieną* išeini? *Gali* vėl išeiti (išvažiuoti) *kelias dienas (kelias valandas)* iš namų. Ir čia stabtelkim *kelias minutes*. Iš gimnazijos jį atleido *pusę* metų (pasilsėti, namie pagyventi); po pusmečio, išlaikęs egzaminą, jis galėsiąs ir vėl stoti į tą pat ar kitą gimnaziją. Velykų atostogų (jis) važiuosiąs (išvažiuosiąs) tik *kokias dvi savaites.* Atostogų išvažiavo jis *visą mėnesį*. Važiuodamas iš Latvijos sustok *kelias dienas* ir Kaune. Taip, sustosiu bent *tris dienas* ir Kaune. Kun. Prapuolenis, konfliktui išvengti, apleidžia (palieka) kelis *mėnesius* Petrapilį, išvažiuodamas Jalton. *Raš.* 11. Į kalinį (į kalėjimą) nuvarykit jį dabar *tris dienas.* Tą mokinį mokytojų taryba nusprendė *visą pusmetį* pavaryti (atleisti) iš mokyklos; po šešių mėnesių taryba sutinka jį vėl priimti į gimnaziją, bet jau iš egzamino. *Raš. Žem.*

12. Jis turėjo labai piktą motyną, tai jis tą mergą (parsivedęs iš daržo) pasikavojo (kur nusikišo, pašalino, prašalino, nukišo...) *keturias nedėlias,* kad ta senoji (jo motyna) ją (jos) nematytų. *Pr.* 13. (Prašom užeiti į trobą pas mane) neilgai, neilgai, *mažą valandikę,* neužtruksi. Norėjau *valandikę* kristi prasnausti. Pakrisk *valandą* ligi pusryčio. Važiuosiu pas mamą *valandėlę* (važiuosiu, kad galėčiau ten bent valandėlę su ja pabūti). Jeigu ir *keletą* dienų truktumi (išėjęs iš namų, pasilikęs mieste), neapleisim jūsų gyvenimo. *Že-tė.* 14. *Kelias dienas* išeis piemuo atostogų? *Ryt.* 15. Kada tave paleidė (paleido) atostogų? *Kelias dienas* tave paleis namõ? *Kelias dienas* pareisi atostogų? *Ryt. Kup.* 16. Ar ilgaĩ (ĩlgai) jis čia užtruko? Neužtruk ten ilgai. Mieste ne daugiau kaip *valandą* užtruksiu. Daržan ji *kelias minutes* teišėjo. *Ryt. Slm.* 17. Sargas *minutytę* atsitraukė nuo langelio. *Vien.*

§ 53. B. Duonelaičio raštai, Prūsų krašto kalba ir kelios kitos mūsų tarmės šio gal-ko reikalui kaip ir neduoda tam tikrų kalbos pavyzdžių. Duonelaičio raštuos ir Prūsų tautosakoje beveik (plg. § 53 A, sak. 12) neturiu pastebėjęs, kuo Prūsų lietuviai atstoja tam tikram savam reikalui šitą mūsų galininką. Bet iš jų,

kaip ir iš kitų, raštų lyg aiškėja mums, kad ir šitos rūšies g-kas, šioks ar toks, ten atsakyti turi, bent senosios kartos žmonėms, į paprastuosius laiko ir pobūvio gal-kų klausimus: *kaip ilgai? kurį laiką?...* Taip bent reikia spręsti iš šių mano turimų šitam reikalui kalbos pavyzdžių:

1. Ar *ilgai* i š e i s i? Jis *n'ilgai,* tur būt, i š ė j o? *Pr.* 2. Dangui mes ž a d a m e p a š l o v i n t *amžinai* Tave. Dėl Adomo nusidėjimų *amžinai* p r a p u l t turėjom. *Pr. raš.* 3. Medžiai želmenį jau *būtinai* p a m e t ę. *Pr. raš., Žem.* 4. Ar *ilga* vyras i š v a ž i a v o? Kažin, ar *ilgai* ji u ž m i g o? Kad bent *valandėlę* g a u č i a u u ž m i g t i! *Žem.* 5. Bobos sako: „Taip jau ji ir *amžinai* u ž m i g s". *Že-tė.* 6. Ar *ilgaĩ* tave p a l e i d ė (paleido) atostogų? *Ryt. Kup.* 7. Ar *ilgai* išėjo daržan (į daržą)? *Raš.*

§ 54. K l a i d ų g a l - k a s. Mūsų raštuos ir mokytinių kalboj yra ir šiokių gal-kų:

1. Generolas v a d o v a v o mūsų *kariuomenę* beveik dešimtį metų. 2. Trakų miškuos n u š a u t a devyniolika kiškių iš kurių 3 *baltuosius.* 3. Čia jo s u r a š y t a *keturis sąsiuvinius.* 4. Įsitaisęs buvo ir mašiną *tuos linus* m i n t i.

Du šios vietos pavyzdžiu (3, 4) yra paimtu šiam gal-ko skyreliui iš mano girdėtosios miesto kalbos, kitu du (1, 2) — iš mūsų dienraščių kalbos. Duotuosius pavyzdžius skaitytojas atsitaisys, man rodos, ir iš šių sutinkančių su mūsų žmonių kalbos taisyklėmis sakinių:

1. Jis v a d o v a v o (vadavo) mūsų *kariuomenei* beveik dešimtį metų. Kaip ilgai jis *mums* t a r n a v o, a t s t o v a v o? 2. Trakų girioje (giriose, miškuose) n u š a u t a devyniolika kiškių, jų tarpe *trys baltieji.* Tenai n u š a u t i (buvo n-ta...) ir *trys b. kiškiai.* 3. Čia jo s u r a š y t i *keturi sąsiuviniai* (k. s. surašyta). Jų *visos tos giesmės* (dainos) m o k ė t a. *Bar.* 4. Įsitaisęs buvo ir mašiną *tiems linams* m i n t i.

Įnagininkas.

§ 55. 1. *Šaukštu* upės neišsemsi. 2. Tinginys ir kelią *koja* rodo. 3. Rugius jie *savim* (patys įsikinkę, ratus traukdami) veža — arklių neturi. *Ryt. Žem.* 4. *Kuo* rytoj vilkėsi, segėsi? 5. Keturi ponaičiukai (karvės speniai, stalo kojos) *viena kepure* dyvi (dėvi). *Ryt. Užul.*

Čia turim įnagių įnagininką (1—5). Jį vartojame pirmiausia išreikšti sakinyje tam įnagiui (įrankiui), arba padárgui, kuriuo kas daroma (atliekama, pasidaro), — paprastai į klausimą: *kuo* (kas daroma)? Tais „sakinio įnagiais" eina, žinoma, labai įvairūs, ne tiktai paties „įnagio", žodžiai.

Kiti šio įnagininko pavyzdžiai. 6. Jis tuomet *dantimis* griežė. 7. *Pirštu* nesitepk sviesto. 8. Kliudė man *akmeniu* galvon. *Ryt.* 9. *Dumplėmis* vėjo neatpūsi. *Dėlnu (dėlna)* kūjo neatmuši. 10. Gerą paukštį *dviem kulkom* šauja. 11. Miesto berneliai *dviem žagrelėm* aria — aruodai tušti; kiemo (kaimo) berneliai *viena žagre* aria — aruodėliai pilni. 12. *Kojomis* žemės neišgyvensi (neišdirbsi). Ar žinai valstybę, kuri žmonių *girtybe* tegyvena (tėr gyva)? 13. *Tuo pat (tuo pačiu) saiku* bus ir jums atseikėta. 14. Mano brolis tavo *arkliu* išjojo. 15. Reikėjo vežti *arkliais* arba *savimi,* jei neturėjai arklių. 16. Aš visa tat *savim* esu ištyręs. 17. Girtas *penkiais šešiais (p. š.* važiuoja), o pagiriomis nė *vienais.* Jis ir *šešetu* moka važiuoti. 18. Daug *vežimu (ratais)* veža. 19. Plaukiau *garlaiviu,* važiavau *traukiniu...* 20. Rašyk man *šituo adrisu (adresu).* 21. *Tais pinigais* sunku dabar išmisti (išgyventi). 22. Liepė valdovas ir jį nubausti krašto *įstatymais. Raš.* 23. *Svetimu protu* netoli tenujosi (tenueisi). 24. *Piktumu* meilės neįgysi. 25. *Tokia* žmonių *neapykanta* (taip nekęsdamas žmonių) netoli tu čia nuvažiuosi. 26. Jos dukrelė šilkų *skarele* ryšėjo, aukso *žiedeliu* movėjo (mūvėjo). 27. *Kuo* tu klojėsi naktį, ar *šituo apklotù? Raš.*

28. Ak jūs vargdienėliai, (jūs) *rūbais* vis *vienais* ir *tais pačiais* užsidengiat. (Vókiečiai visoki) jau *rūbais* mūs, kaip mes, vilkėti pagavo. Nepykit, kad aš jums dar daugiaus, kas reik, *trumpu žodžiu* pasakysiu. O ir ten mane bobos su kačer-

goms (maišikliais, žarstekliais) išbadė ir, *šunims* (šunimis) piudydamos, jau kone visą suplėšė. *Duon.* 29. Pašokęs apsitaisiau *kuo* turėjau. Vienas sakė, kad (tas knygas) vežte vežą, kitas — kad ant kupros *savimi* nešą. Nubaudė mane Dievas *tokiu vaiku* (davęs man tokį vaiką). Čia ir žmona ir vaikas *mirtimi* dalijasi (beveik miršta). Kame tu rasi provą (tiesą, téisę) po kelių dešimtų metų atsimainyti *žeme?* Ponas *keliuku* savinas. *Že-tė.* 30. Žmonės *vežimais* tuos medžius miestelin vežiojo. Čia *visais lapais* dreba epušės nusigandę (drebulės nusigandusios). Ėgi *srove* teškena upelė Šventoja. (Dirvonai) pasipučia *sãmanom* nuo grybų taškuoti. *Bar.* 31. Samadukas, *kumsčiomis* skindamas sau per minią kelią, pasileido bėgti. *Vien.* 32. Jie *kortomis* žáidžia. *Laz.* 33. *Koja* mina, *pilvu* trina, kur žiojas, ten kiša (= staklės). Ubago (pavargėlio, eĩgetos) kumelė *šešiais lopiniais* lópyta (= langas). Mano *širdžia* krosnelę krovė, ugnelę kūrė. *Ryt.* 34. *Dviem pupom* kelius (kelis) laukus (visą lauką) apsėja (= akys). Ungurių berneliai ožio *ragais* tūtavo, *lamzdeliais* (vamzdeliais) lamzdavo. *Ryt. Rok.*

Tiksliai kalbant, kai kurių šios vietos pavyzdžių, gal būt, ir nereikėtų mums laikyti įnagių įn-kais (*mirtimi* dalijasi 29, atsimainyti *žeme* 29, *srove* teškena, *samanomis* pasipučia 30). Keli šios vietos įn-kai, gali dažnas pasakyti, čia neina pačiais įnagiais, jų privalo sakiniuose tik tam tikri veiksmažodžiai (dalytis, teškenti, pasipūsti, atsimainyti...). Tuo tarpu nutilsiu: dėl šito dalyko čia neteks mums bartis ar ginčytis.

§ 56. 1. Važiuok *keliu.* 2. Brolelis *lauku* mane lydėjo. 3. Vanagas skrenda *patvoriais,* tarp medžių. 4. Vandens srovelės bėga *šaligatviais.* Kregždės tik skraido, tik laksto jo (vanago) *viršum. Raš.*

Kelio įn-kas (1—4). Juo pasakome, kuriuo keliu (rúožtu, rúožu) arba kuria vieta (kuriuo tárpu) kur einama arba šiaip slenkama. Šitas įn-kas yra visai artimas pirmojo (§ 55) giminietis; jo nuo to pirmojo galėtumėm ir neskirti griežtai.

Kiti šio įn-ko pavyzdžiai. 5. Žiūrėk, kaip vanduo *keliu* kiurknoja. Sielių (rąstų, sienójų) *Nerimi* dėl sausos vasaros neleidžia šiemet į Vilnių. Jie dabar *Kristum* (Kristaus pavei-

kslu ar mokslu) seką. *Raš.* *). 6. Vilką minim, vilkas *keliu* bėga. 7. Važiavau *geležinkeliu* (gelžkeliu). 8. Iš po pusnyno pasileido *griovin* vanduo. 9. Eik *vaga, paklúonėmis, pãtvoriu, pamiške, pagiriu, pãupiu, pajúriu...* 10. Vilkai *palaũkėmis* mėgsta vasarą slinkinėti. 11. *Pãnemune* važiavau. 12. Saulė *žeme* ridinėja (ráičiojas). 13. Nevaikščiok *lytum* (ta vieta, ar tuo žemės rúožu, kur lyja). 14. Broliukas *pusnynais, tvoromis* láipiojo. 15. Lipinėja kaip ožkos *karklýnais*. 16. Kada važiavau per lauką, *šalimis* jojo jauni (balti) broleliai. 17. Vanagas pasirodė iš anapus trobos ir pasuko *pakluonėmis*. 18. Ne vienas sakėsi matęs ir aitvarą lakstant *patrobiais*. Dar tėvas negimęs, sūnus *padángėmis* laksto (= ugnis, dūmai). 19. Ir čia *tàrpais* (*dáiktais, rúožtais, vietomis*) lyja. 20. Žmonės *šalikele* ėjo, ne *pačiu keliu*. 21. *Kalnais* lakiojau, dauboj nakvojau, žilvičių krūme lizdelį kroviau. 22. Eik čia nosies *tiesumu* — ir prieisi mūsų kroklį. *Žem.* 23. Jis buvo savo *tėvu* (savo tėvo pėdomis, keliaĩs...) pasekęs. *Tuo* tavo *mokslu* jie, žinoma, neseks. *Ryt.* (Plg. sak. 5).

24. Būrs užlipo *víena pupa* iki debesų. *Pr.* 25. Dar netolimais kaži kur giesta vyrai ir motriškos *pakaitais*. *Viršumi* (vandens viršumi, paviršiùm) plūdura (plūduriuoja) burbulai. Žmonių minios, *šalikelėmis* miestelyje sustojusios, mūsų laukia. *Kuriuo* **) mes išeisim į vieškelį? Aš tik žiūriu, *kuriuo* išsprukti pro duris. Debesys juodi *pašaliais* dangaus slankiojo, matyties *šalimis* lijo. Nemitęs Gaidys keliauja, brenda *purvynais,* taško *tais pačiais keliais, kuriais* andai Vanagas keliavo. Agotė varinėjosi bandą *papūdymiais*. Vaikai įmanytų Zosei *sprandu* jodyti. Toks asesorius, uredninkas, žandaras, raštininkas — visi žmogaus *sprandu* joja. (Tik) gerai *papieviais* karves priganyk. Pamačiusi jau *pylimuku* gerai jį atsitolinus, (Cinokienė) šaukė. O *kuriuo* (jie) nugena, jug (juk) ne *dangumi,* vis turi ginti per mano žemę? (Tie siuntiniai) keletą mėnesių eina *vienu adresu,* toliau *kitu*. Visi jo darbai ėjo senovės *rėžtu* (kaip kad senovėj, k. k. seniau eidavo). *Že-tė.* 26. Girdi,

*) Beveik šita pat prasme veiksmažodį „sekti“ sudedam vietomis tiktai sugalininku. Šito veiksmažodžio dalykas nėr man tuo tarpu visiškai paaiškėjęs. *R. J.*

**) Žodis *kuriuo* (lenk. kędy, *kuriuo keliu)* čia eina jau prieveiksmiu. *R. J.*

kaip *šakõm* šnibžda medžių kalba šventa. Alksniai, lepšių sodyba, *palaũkėm* sužėlę, *šakõm* kekes riešutų lazdynai iškėlę, atãkaitoj brendina. *Bar.* 27. Katytė pradėjo šliaužti vilkdama *žeme* savo kūnelį. *Bil.* 28. Kastulis paspaudė drigantą *plentu*. — Buvo vėjas. *Dangumi* slinko tamsūs tiršti debesys.— Sargas pradėjo stumti lovaitę *laiptais* žemyn. Šaukė ji, brisdama *purvu viduriu* gatvės ir nešdamosi rankoje nutrauktą nuo galvos skarelę. *Vien.* 29. Ir jis tariasi *Kristum* seką s. Tik perdaug toli nenusek *šitu* jo kalbos *pavyzdžiu*. Ir jis bus savo *tėvu* (*tėvais*) pasekęs. *Raš.* 30. Jie *čigonais* seką, jis *tavim* sekęs. *Ryt.* (*Užpaliai*).

Pasiaiškinant čia tenka pažymėti, jog sakydami (23): „Jis buvo savo *tėvu* *) pasekęs", norim pasakyti, jog „jis buvo savo tėvo *pėdomis* (*keliais*), *pavyzdžiu pasekęs*".

Iš tų dviejų įnagininkų (§§ 55, 56) gauna pradžią ir keli kiti to pat vardo linksniai.

§ 57. 1. *Anuo metu* kalbėjo Jėzus... *Sen. Raš.* 2. *Tais metais* buvo čia visur badas. 3. Viskas reikia *laiku* daryti. *Žem...* 4. Atėjo pa*vakare, pietumis* (per pietus, pietų metu). 5. *Kartais* ir vilkai moka pasirodyti meilūs. 6. *Rytais* jis anksti pakyla, *vakarais* tuoj gula.

Čia turim laiko, arba meto, įnag-ką. Juo atsakom į klausimą: *kuriuo tarpu* (*k. laiku*) arba *kuriais tarpais* (*kuo metu, kuomet, kada*) kas daroma? Kaip matyti iš šitų šešių kalbos pavyzdžių, jis skirtinas nuo laiko galininko.

Kiti šio įnag-ko pavyzdžiai. 7. Vasarą saulė leidžiasi beveik visada *tuo pačiu metu*. Kur vakar buvai *šiuo metu? Ryt. Žem...* 8. *Darbylaikiu* (*darbymečiu*) ir akmuo kruta. *Žem.* 9. Reikėjo lig *laiku* (kol dar nevėlu buvo) nuspręsti (pasakyti). Tu turėjai lig *laiku* juodu suderinti. *Žem.* 10. *Vienu* akies *mirksniu* viskas nutyla. 11. Kur tu dabar *nakčia* (nakties metu) važiuosi? 12. Šiandie *protarpiais* tegaunu miegoti. 13. *Tuo tarpu* atėjo į jį seneliukas. *Ryt. Tuo tarpu* pasitrauk į šalį (šalin). 14. *Šiuo žygiu* to nepada-

*) Daug kas skiria kalboje linksnius: jie (žandarai) *mane* (gal.) seka (nori susekti), ji *vištą* seka (nori matyti, kur višta nuslinks kiaušinio dėti), jis *tėvu, Kristum* (jo mokslu, įnag.) seka, eina (seka jų pėdomis, keliais ar gyvenimo pavyzdžiais). *R. J.*

rysiu. 15. *Šia próga* dar vieną naujieną pasakysiu. *Ta próga* galėjai ir ligonį aplankyti. 16. Mes šiandie *gaĩgyste* (*gaĩdyste, gaidykste, gaidžiagyste, gaidgyste*) kėlėmės. 17. Ateik *peřpiete* (apypiete, per pogulį), *priešpiečiais*. 18. „Kad nori turėt lengvus drabužius, tai reik *jaunu mėnesiu* pasisiūdint". *Sl. Vid.* 19. Girtas penkiais šešiais (strapaliuoja, svyrinėja, važiuoja...), o *pagiriomis* nė vienais. 20. Jis ir *sekmadieniais* mokosi (tą savo darbą dirba). 21. Ona, ko tu taip véikiai metei ten darbą dirbusi?—Kad būtų žmoniškiau su manim elgęsi, būčiau ten ir *metais* dirbusi. 22. Ateik *septyniomis*. Traukinys iš čion išeina *aštuoniomis* (aštuntai valandai pasibaigus ar išmušus). 23. Argi jūs išeisit *vienais metais* visą šitą vadovėlį? 24. *Viena diena* nuvažiuosi į Kauną. 25. *Tomis keliomis dienomis* jie gražiausiai išėjo savo mokslo abėcėlę. *Raš.* 26. *Keliais* (*trimis*) *atvejais* to nepadarysi. 27. *Tuo pasimatymu* (*susitikimu*) nesumečiau (nesusipratau, nesusiprotėjau) pakalbėti su juo.

28. (Žmogus) *sykiais* vargstantiems (v. paukščiams), néi koks meilings geradėjas, grūdus patvory barstydams ragina valgyt. Taigi mokìnkis (mókykis), miels žmogau, *čėsu* (laiku) pasirūpint (tuo). *Duon.* 29. Aš *vakarais* Saulelei turiu klot patalėlį. Kas *rytais vakarėliais* prakūrė tau ugnelę, tau klojo patalėlį? *Pr.* 30. *Šiais laikais kitais metais* dygo jau žolelė. *Tuo tarpu* n e t o l i m a i s, pasienyje, atsistojo nepažįstamas, bet įstabus žmogus. Baltaragis pats visu *pirmu* (= v i s ų *pirmiausia)* pro duris bėgo prie Cinokų šaukdamas. O čia v i s u *pirma* (= p i r m ų, p i r m i ų *pirmiausia,* v i s ų *pirmiausia*) Baltaragis įdavė Cinokus. Ne dyvai *tokiu lijimu* (tiek daug lyjant)! *Pačiu dienovidžiu* (vidurdieniu) liko žemė pastyrusi. *Priešpiečiais* toks išsižiojėlis piemenukas, atėjęs prie vieno dvaro vaikino, sako... *Tokiu oru* labai maigu miegoti (malonu m., miegas labai ima) — miegti, miegti (= miegi, miegi) ir kas kartas daugiau nori. Trys pamokslai *viena diena.* (Ten tu) keletą rublių *menka vãlanda* gali uždirbti. *Že-tė.* 31. Mirė jis... *viena diena* su Petkūnų Stašeniu. Vasarą ir *didesnėmis šventėmis*... Skersalaukiuose kasdien būdavo svečių. *Šventvakariais* ir *šventadieniais* pas Stašenį rinkdavos sodžiaus jaunimas vakaruoti. *Vien.* 32. *Dienom* gaudo, *naktim* (= dienomis, dienõms, naktimis) riša, ašarėles traukia, iš po Turkų mūsų brolio jau nebesulaukia. *Ryt. d.* 33. Šiandien *šõriais* lietus lyja, *šõriais* (gūsiais, tárpais) saulė šviečia. *Ryt.* (*Rok.*). 34. Jo sodas *pramečiuñ* (kas antri metai) veda obuolius. Įdomu susekti, *kuo* b ū d u ir *metu* yra išsiskyrusios ir susidariusios atskiros kalbõs

tarmės. *Raš.* 35. *Sykiu* (*drauge*) ir mane parsiveši. *Kitu sykiu* (*k. kartu*) daugiau, tur būt, laimėsi. Ir aš eisiu *sykiu*. *Vienu sykiu* visų tų medžių neparveši...

Šis į n-k a s čia reiškia dažniausiai, jog kas vienu kurio laiko t a r p u arba t a r p a i s atsitinka; g a l i n i n k a s čia paprastai reiškia m e t ą arba l a i k ą, kiek plačiau kalbėtojo suprantamą. Į šitą pat skyrelį įdėtas tarp kalbos pavyzdžių ir *Že-tės* pasakymas su žodžiu „netolimais", kurs, žinoma, laiko aplinkybės nereiškia, — bet jo ir kur kitur čia negalėjau nuskirti.

§ 58. 1. *Kuo* j i s i r g o? — *Gumbu, šiltine*... 2. Kitur žmonės ir *badu* dabar m i r š t ą. 3. Jis *tinginiu* n e p a e i n a (savo tinginio nepavelka). Ar jis *kuo* s k u n d ė s i? 4. Mes *juokais* t r ū k o m e (l e i p o m e) klausydami. 5. Klaūsė eglutė *piktumu* n e b e s i t v e r d a m a. *Tuo* ir jis y r a k a l t a s. *Raš.*

Čia tenka kalbėti apie p r i e ž a s t i e s į n-k ą (1—5). Jį sakom į klausimus: *kuo* kas miršta, serga, nepaeina, nesitveria, skundžias, *kuo* kas kaltas...?

K i t i š i o į n-k o p a v y z d ž i a i. 6. Vyrai rečiau, rodos, *gumbu* s e r g a. Jis s i r g o (m i r ė) *šiltine* (*karščiais*), *tymais, rauplėmis, sauslige*... 7. N e s i r k *nėliga*. Petras tuomet mano *liga* s i r g o (= sirgo ta liga, kuria aš sirgau, sergu; buvo didžiai susirūpinęs manim — „manimi sirgo"). *Kitais* taip n e s i r k (nesirūpink). *Žem.* 8. Ne liga jį, vaikeli, į kapus nuvarė: jis *senatve* m i r ė tenai. 9. *Kuo* tu dabar s k u n d i e s i? Senelis, prieš mirdamas, dažnai *viduriais* s k ų s d a v o s i. Vakar ir dėdė s k u n d ė s i *tavim* (tave kaltino...). 10. Taip š a u k ė, taip r ė k ė vargšas *kojomis, viduriais* (šaukė rėkė, skųsdamasis kojomis...). 11. Jis visą dieną *pilvu* r ė k ė (skundėsi...). Vakar, klausau, senis š a u k i a r ė k i a (aimanuoja, dejuoja...) *viduriais*. *Vid.* 12. Parnešė vargšą namo išblyškusį, *skausmu* a i č i o j a n t į. *Raš.* 13. Vaikai, klausydami tos pasakos, net *juokais* v i r t o (alpo, leipo, nesitvėrė). 14. Visi p a s i l e i d o *juokais*. 15. Ji *kuone* (kone) a p a l p o iš išgąsčio. *Žem.*

16. *Kuo* jį k a l t i n a, į t a r i a? 17. *Kuo* jis n u s i d ė j o? — Jis *niekuo*, man rodos, n e d ė t a s (nenusidėjęs, nekaltas). *Žem.* 18. *Tuo* n e s i r ū p i n k. 19. Reikėjo ir *próga* (ir *juo*) p a s i n a u d o t i. 20. *Kuo* (ko) jūs dabar a b e j o j a t? 21. Ir aš *juo* d ž i a u g i a u s. Jis savo *vaikais* n e s i d ž i a u g s. *Sėntėviais* pats n e s i d i d ž i u o k:

savais tesigirk, jei turi, *nuopelnais.* Ir *vaikáičiais* (vaikų vaikais) jam tenka tik džiaugtis. *Raš. Pr. Žem...* 22. *Kuo* tu juokiesi? Tu *juo* nesijuok. *Ryt.* 23. *Manim* jie nepasitiki. *Juo* netikėk. Tikėk *manim* kaip *senu žydu.* Dievas savo stebuklus rodo tik tiems, kurie tiki *stebuklais.* 24. Jis buvo *manim* visai pasiklióvęs. Dabar *tavim* nebesikliáusiu (nebesitikėsiu). *Žem.* 25. *Tuo* jie ir tave įtikino. 26. Visi stebėjosi jo *išmintim* ir *atsakymais. Sen...* 27. Nėr žinios, *kuo* čia labiau reik stebėtis, ar jų *nesąžiningumu* ar *kvailumu. Raš.* 28. Jie domisi ir *mokslu,* ūkio *dalykais...* 29. Puikus buvo vaikas: visi *juo* gėrėjomės, džiaugėmės ir domėjomės... 30. Ir tavo *rauplėtumu* jis biaurisi. *Žem.* 31. *Juo* tu nesikratyk (nesibodėk, nesibaidyk, nesibaisėk), nusikratyk... *Žem.* 32. Medžių šakos *obuoliais* lūžo. Šiemet labai žydėjo sodai, buvo net šakos *žiedais* nulinkę (nulinkusios). *Ryt.* 33. Kiti raštai ir savo *antraštėmis* daug kam krinta į akį. *Raš.* 34. Visa draugija tiktai *juo* (jo *dėka*) laikosi. 35. Ne *viena duona* žmogus gyvas. 36. Ne *viena žole* gývolis (gyvulỹs) laimingas. *Že-tė.*

37. Nubudo ir kiti *tuo triukšmu.* 38. *Kiekvienu atsitikimu* kreipkitės dabar į jį. 39. Į Kauną jis savo *reikalais* išvažiavo. Ir jis čia *tuo reikalu* (*tuo tikslu*) sukinėjosi. 40. Ir jis pagaliau prasigyveno, bet ne tavo *dėka.* Rugių kirsti jis ir savo *dėka* (neprašomas, neraginamas) ateis. 41. Jam reikėtų, mano *nuomone* (m. *gálva, supratimu, manymu*), kitaip verstis. *Ryt.* 42. Kiaulė ėmė ir čia, savo *papratimu,* žemę knisti. *Senu papratimu* taip darome. *Raš.* 43. Geriamą stiklelį *senu įpročiu* taure tebevadinam. *Dauk. Žem.* 44. Tenai, valdovo *paliepimu* (valdovo liepiami), pastatė žmonės ir šitą bokštą. *Raš.* 45. Jie Dievo žodį skelbia ne savo *prasimanymu,* bet Dievo *įsakymu. Dauk. Žem.*

46. Ką veiksi žmogus stokodams ir *badu* mirdams. (Bobutė jo) tuo (tuoj) *gumbu* vaitot ir skaudžiai sirgti pradėjo. Šis, akis užsipylęs ir *dūkiu* svyrinėdams, dar būrų giria vagystę. *Duon.* 47. Džiaũkis *kakaliu* (krosnim), o ne *manim.* Jis *nieku* kalts nebuvo. Mes drąsiai galėtum' *juo* tikėti. Žmogau, nenusimink varge, tikėkis *Dievu*: Jis tave *badu* nenor žudyti. *Pr.* 48. (Zosė) pareina namo... O Dieve mano! Nenori savo *akimis* tikėti. — Zosė taip jį mylėjo, taip *juo* pasitikėjo. — Tavo poni *kiekviena tarnaite* pasikandusi (yra p-si), jog per-

daug ėdri, o čia nė duonos kiek reikiant neduoda. — *Vaikais* pasikąskit, — sušuko šeimininkė. — Tuomet nusikratytumim *tais velniais.* — Zosė susigraudino *palankiais* pono *žodžiais.* — (Zosė) po kelių dienų, nebetverdamos *badu,* pašoko į krautuvikę. — Gailu (gaila), numarins tave *badu* tie šykštukliai (šykštuoliai, šykšteniai). — (Tuos žodžius) uždususi *bėgimu* tarė Zosė. — Motyna dar ant lentos neužšalusi, o tos *náuda* varžosi... — Kažin ar jūs ilgai tūrėtumit (ištvertumėt, ištūrėtumėt) mano *valgiu?* — Žmonių daugybė prisirinko ir iš tolo atlaidų *dingste,* daugiausia — į prekymetį ėjo. — Srebiu, kaip nieko neišmānąs, vistiek prisitūrėdamas pyragiukų *dingsčia* (dingste). — Vaičius vis jo *persimainymu* stebėjosi. — Zosė iš pradžios, apsvaigusi *degtine,* tylėjo ir maža tegirdėjo jų kalbos. — (Jis) su Japonais kariavęs, kiek ten vargo matęs, be poilsio, be viralo kuo *badu* nepadvėsęs (kuone badu padvėsęs, kone badu padvėsęs). — (Jos) širdis plakė ir *skausmu* plyšo. — Visos žolelės traukte traukia (žmogaus) akis savo *žalumu* ir *vešumu* (vešlumu, tarpumu). *Že-tė.* 49. Nereikia *jais* tikėti. Tikėk *manim.* Jis *alum* pasigėrė. *Ryt. Rok.* 50. Stuobriai papuvę *saváime* išvirtę. (Grybai) patys *savaime* suglebę supūsta. Ir teip visa suminša (sumįšta, sumyšta), *vėjeliu* praskysta. Sunkios dienos atėję (atėjusios), žmonės *badu* mirę. (Eglė) medžian (medžiu) *gáilysta* (gailesiu, iš gailesčio) virto. *Bar.* 51. Ar tu *durim* (durimis) apsirikai, ar kurių biesų! *Vien.*

Priežasties įn-ką sakom, vadinas, ir į klausimą: *kuo* kas leipsta, dejuoja, negaluoja, rėkia...? Į panašius klausimus sakome jį ir su kitais veiksmažodžiais, sakom jį ir su būdvardžiais (sak. 5, 17, 35, 36...).

Šitas įn-kas sakomas su tam tikrais veiksmažodžiais ir šiaip kalbos reikalui, laikomam dažniausiai, paprastai kalbant, ne pačia veiksmo priežastim. Tiksliai į klausimą: *kuo* kas pasidaro? — juo ne visada atsakom. Jį gali tūlas laikyti ir kita sakinio aplinkybe arba tiesiog tam tikru papildiniu, bet mums juo tam tikra šio linksnio rūšis terūpėjo iškelti aikštėn (daugelyje šios vietos kalbos pavyzdžių): dažnai sakinyje ir laiko arba kita kuri (įnagių...) aplinkybė gali ir priežasties aplinkybe beeiti sakiniui.

Šituo įnag-ku galėtų eiti iš bėdos, rodos, ir pabrauktieji šių posakių įn-kai: *mirtimi* d a l i j a s i, a t s i m a i n o *žeme,* k e l i u k u s a v i n a s (žr. § 55, sak. 29), n a u d o j a m ė s *kuo*...

§ 59. 1. Jis man *balsu* ką p a s a k ė. 2. Taip tik *juokais* jam p a s a k i a u. 3. Ar jie *geruoju* g y v e n a? 4. Žmogus *staiga* m i r ė. Pasakyk jam *tyliomis.* 5. Imk *drąsa* (drąsiai). *Duon.* 6. Žmogus *vargais negalais* pagavo lapę. *Raš.*

Pabrauktuosius šitų sakinių įn-kus laikom čia b ū d o a p l i n k y b ė m i s — laikom juos, vadinas, sakinyje b ū d o į n-k a i s (1—6). Jais atsakom į klausimus: *kaip? kuriuo būdu? kuo?* Atsakydami jais į šituos kláusimus, pažymim šiaip ar taip, *kaip* kas atsitinka, darosi. Trumputės būdo aplinkybės, išreikštos šiuo įn-ku, eina vietomis ir b ū d o p r i e v e i k s m i a i s kalboje (3, 4). B ū d o į n-k o vartojimas ir reikšmė, visas jo skirtumas, dažnai sunku esti ir išskirti tiksliai iš kitų įn-kų tarpo.

K i t i š i o į n-k o p a v y z d ž i a i. 7. Plaukus kiti ir *pakópoms* (*pakopomis*) kerpa (užpakalyje padaro ar palieka kelias aiškias pakarpėles). 8. Studentai stojo prieš teismą visi *sykiu* (kartu). Įsisėsk ir tu, visi *drauge* važiuosim; įsisėsk ir tu *drauge.* Balsis *u* eina dažnai *pakaitomis* su dvibalsiu *uo* (plg. *gula, guolis; įdubo, duobė; čiužinėti, čiaužti, čiuožti*...). *Raš.* 9. *Gẽrumu* (*grãžumu,* g e r u o j u) su juo daug ką galėtum padaryti. 10. Paukščiai *būriu* lėkė. 11. Klaidžioja tokie (toki) paukščiai *mažais būreliais* nežinomais keliais. 12. Vaikai toliau gyveno *skyrium,* nebe su tėvais. *Raš.* 14. Visi jie *eilėmis* stovėjo. 15. Malkos *krūvomis, ryšuliais*... sukrautos. 16. Arklys *šúoliais* bėgo. 17. Jis *žiñgine* važiavo. 18. Mano vargelis *lapais* lapojo, *šakoms* šakojo. 19. Prakaitas nuo jo *lašais* varvėjo. 20. P a m a ž ė l i a i s, pro mažąsias durikes, pirštų *geleliais* įėjo p a t y l i a i s (nejučioms). *Že-tė.* 21. Petras j o *vardu* man taip apreiškė. Kas jį čia *vardu* vadina? 22. Visi *vienu balsu* jį išrinko pirmininku. 23. Jis *nieku būdu* neišeis iš namų. 24. Taip gyventi *nieku gyvu* nebegaliu toliau. 25. Sukliko *spiegiamu, skardžiu balsu* kregždė. *Raš.* 26. Medis *baltais žiedais* pražydo. 27. *Tokiais akiniais* tai gẽra būtų linai brukti (braukti)! 28. Žiemą *tokiais kailiniais* ir į girią galėtum drąsiai važiuoti. 29. *Raibomis plunksnomis* geriausia slapstytis vanagui. 30. Vaikas *víena koja basa* nubėgo. Žiūriu žiūriu — devynios stirnos *víena koja* bešo-

kančios. *Sl. Vid.* 31. Jis *viena koja* šlubas. 32. Klausyk, tu šiandien, tur būt, ne *ta koja* iš lovos atsikėlei. *Raš.* 33. Jie čia savo *drabužiais* (s a v o *drāpana*) dirba (tarnauja). Griovius jie (grioviakasiaĩ) s a v o *duona* kasa. Ar s a v o *drabužiu*, s a v o *duona* čia būsi, tarnausi? *Ryt.* 34. Jie vaikščiojo ne s a v o *švarkais. Žem.* 35. Jį teisia *uždaromis durimis. Raš.*

36. Kimšk *drąsa* plaučiùs. (Rudikis) *drąsa* į miestą įbėgo. Vaike, numušk *drąsa* jautuką sau nupenėjęs. Paikius, glūps (paiks) žmogus, *vargu* tėvemūsų m o k ė d a m s, šulmistrus ir šiuiles (mokytojus ir mokyklas) dar išpeikt pasidrąsin. Vilkai *gaujoms* s u s i b ė g o ir, kaip pratę yr, tamsoj tralalaudami staugė. Ten *paseloms* (iš pasalų) smarkus neprietelius (priešas) vargdienį lupa. Taip ištaręs jis *kūliais* pro duris iššoko. Bet kiti tarp jų... tuo (tuoj) *kūliais* i š v i r t o. Du tikru šelmiu *pagreta* su manim gyvena. *Duon.* 37. Saulės *lanksmu* reiks a t s i l e n k t i (kam labai toli iš kelio eiti)... *Pr.* 38. Gal b u v o aiškiau ir daugiau žodžių pasakyta, be *tokia prasme.* (Kunigas) daug dar kalbėjo *tokia prasme.* Cinokas *nelygiu žingsniu* s v y r a v o p y l i m u k u pievų linkuo (p. linkui). O ž i o *balsais* ir bliovė... *kuo* (ko) tik nesusimušė (kone susimušė). (Ji) ėmė su jo pačia *balsu* k a l b ė t i s. (Zosė) ėmė *balsu* verkti. Vaikiai (vaikinai) *visu balsu* k i k i k i (ki-ki-ki) visose kerčiose. Žmonys, labiau (ypač) bobos, dūksauja, verkia, ūžia maž (mažne, beveik) *visu balsu.* Merga s u k l i k o *piktu balsu.* Mudu su Juozuku *piktu balsu* k l y k ė m ė. Mergaitė pasilenkusi kaži ką juokdamos *pusbalsiu* pasakojo. (Jie) s u s t o j ę *priešais* kalbas sako, atsisveikina. Kláusė ją kita moteriška i š e i d a m a *priešais.* Ji norėjo *kuo* (ko) g r e i č i a u s i a i iš to pragaro išbėgti. Valgyk *kuo* (ko) mažiausia. Iš viso lauko bus čia *kuo* (ko) g e r i a u s i e j i rugiai. Š a u k ė *juokais* ir k e i k ė *juokais;* visi juokiasi, klega, šėlsta. Reikia p a č i u p i n ė t i *geruoju,* ne mušti, ne sukruvinti, pačiupinėti ir paleisti. Matydamas Jonas n e a t s i k r a t y s i ą s *piktuoju*, ėmė *geruoju* k a l b ė t i. Vaikiukai (vaikinai), vėzdus užsivertę, *žaroms* g a r a v o į pievų pusę. Pakláusiau ž i ū r ė d a m a s *baltomis* į pačią. Zosė ponų paliepimus p i l d ė *žaibu* (taip greitai, tik švyst švyst!). Ne vienas *perkūnais velniais* keikė. Bent *sykiu* varė. Šit šit! Grybo arkliai atvažiavo *tuščiais,* sėskit. *Kaktomušais* s u s i t i k o vyrą. (Jie) eina (dvarui) dienas, *vargu* ne (d., kone, beveik) po dvi nuo kiekvieno gyvolio, ir gano atvašynuose. *Že-tė.* 39. Žmonės (medžius) *slapta* p a r d a-

vinėjo ir per naktis skynė. Čia po eglėmis *šeimynomis* sudygę (s-gusios) ruduokės. Uogienojai, kaip rūtos, *kelmais kelmais* želia. Iš jų trąšos *želmenais* (želmenimis) aplinkom (a-ms) išplūsta. *Bar.* 40. Kastulis *juokomis* (juokais) neužsileido ir paspaudė drigantą plentu. Ievutė sukliko nesavo *balsu* ir sunkniubo ant lavonėlio. (Ji) *paskubom* išėjo iš kalėjimo ir bėgo vis *potekom.* Atsipėikėjusi prapliupo (paplūdo) *ašaromis* Stašenienė. *Vien.* 41. Bobutė *pusbalsiu* poteriavo. *Riekėm* (riekėmis) įdeda, *trupiniais* išima (malkas į krosnį krauna, iš krosnies iššeria, iššluoja...). *Ryt.* 42. *Vienu įstingu* negaliu išdainuoti. *Žem.*

Šios vietos sakiniuos yra kiek ir tokių įn-kų, kurie jau ir prieveiksmiais (tam tikrais nelinksniuojamaisiais žodžiais) yra virtę *(potekom, pagreta...).*

§ 60. 1. *Kuo* jis skiriasi? 2. Ar jis *kuo* geresnis už tave? 3. Petras buvo *dvejais* ar *trejais metais* vyresnis. 4. Jis buvo *visa gálva* aukštesnis už savo žmonelę. 5. *Tuo atžvilgiu* jis nesiskiria nuo kitų. Jo rãštai ir kalbos *atžvilgiu* pakenčiami. *Raš.* 6. 100 (šimtą) sumažinę *penkiais vienetais,* gausime 95; sumažinę 100-tą *penkiais kartais (p. sykiais),* gausime dvidešimt. 7. Mus paženklina, o jų, *šimtais* sykių kaltesnių, niekas nemato, nežiūri. *Že-tė.*

Skìrtumo (skiřto) įn-kas. Šitas linksnis yra tiktai tam tikra būdo ar įnagių įn-ko skirtybė. Iš duotųjų kalbos pavyzdžių (1—7) skaitytojas, reik tikėtis, ypačiai tuos įsidėmės skyrelio posakius, kurie gali pasirodyti reikalingesni jo paties kalbai ir tos kalbos taisyklėms.

§ 61. 1. Medis, kur *baltais žiedais,* bus didesnis už aną. 2. Visi tie kareiviai *baltomis kepurėmis* buvo. *Als.* 3. Skirk sau bernelį, kur *raudonais veideliais.* 4. Turiu peiliuką *šviesiomis kriaunomis.* 5. Įėjo vienas ponas *áukšta skrýbėle.* 6. Sužvìngo žviñgilas (=varpas suskambėjo)... sidabro *gálva,* kanapių *úodega. Žem.* 7. Šita karvė bus jau *trečiu veršiu.* Pirkau vakar ir karvę *antru veršiu.*

Nederinamojo pãžyminio įn-kas (1--7). Šitas įn-kas, kaip rodo duotieji pavyzdžiai, sakomas dažniausiai daikto išorės (arba jaučiamai girdimai) ypatybei žymėti ir eina sakinyje nederinamuoju gramatikos pãžyminiu arba tariniu. Šituose kalbos pavyzdžiuose jam imamas paprastai daiktavardis arba įvardis su kuriuo derinamuoju arba nederinamuoju pažyminiu.

Kiti šio įn-ko pavyzdžiai. 8. Pamatė jį kartą prievaizdas bestovint *išsklaidytais plaukais* lauke. *Raš.* 9. Aš ją mačiau šįryt *ta pačia skara*. 10. Apysaką *ta antrašte* daug kas skaitys; apysaka *ta antrašte* ir jie, žiūrėk, domėsis. *Raš.* 11. Arklys *keturiomis kojomis* — ir tai suklumpa. 12. *Kuo* jis *vardu?* —Jis *vardu* Petras. 13. Jo šuo labai *gera uosle* buvo (jo šuns labai gera buvo uoslė). 14. *Tokia uosle* (būdamas tokia uosle, tu) gali ir šunim būti.

15. Ji tuojau pasivadino keturis vyrus, *užrištõms akimis,* jeib (kad, ydant, idant) jai tą raštą paskaitytų. *Pr.* 16. Keletas vaikų *apdriskusiais švarkais* lakstė gãtvėje. Ne vieną ožką jis (vilkas) yra sudraskęs, dar *didesniais ragais* kaip tavo. Senė ožka buvo stambesnė ir *didesniais ragais.* Senis — *júoda barzda,* aukštas, labai rimtas vyras. Pareina veršiai net *nugaroms purvinoms.* Cinokienė, *palaidoms kudloms* (p-ais gaurais), išraudonavusi, net mėlena (mėlyna), atpūtavusi nebeturėjo kam skelti į galvą. (Ten) sėdi špitolninkas: senas, žilas, *didele kumpa nosimi.* (Zosikė) į bažnyčią tankiai nueidavo *dėvimaisiais* (kasdieniniais) *drobužiais* (drabužiais). Bobos su ryšeliais, vyrai *rankomis* kišenėse priešų priešais tuo taku vaikščioja.*). (Vakarienei buvo paduota) stiklinė arbatos sulos *saldumu* (s. saldumo). *Že-tė.* 17. Po valandėlės išvežė iš karčiamos (smuklės) *kruvinais krumpliais* ir *sudraskytais marškiniais* vienplaukį Samaduką. *Vien.* 18. Svotelio kumelėlė *devyniais sieksniais* (devynių sieksnių). *Skap. d.*

Įn-kas su šiokiu tokiu pažymimuoju žodžiu čia, vadinas, sudaro tam tikrą sakinio pažyminį arba eina sakinyje antrininke jo tarinio dalimi. Šis įn-kas, žinoma, skirtinas nuo to pat vardo kilmininko (žr. § 16).

---

*) Šitas Že-tės sakinys, kad ir pilnas visas įn-kų, kalbamajam šio rašinio skyreliui, rodos, netinka. *R. J.*

§ 62. A. 1. Verčiau *žmogum,* p a v i r t o *sukčium.* Jie mane *nieku* v e r č i a; jie ir Dievą *nieku* l a i k o. 2. Kartais ir vilkai *lapėmis* i š v i r s t a. 3. Pati *egle* t a p o. *Bar.* 4. Jį dabar i š r i n k s i ą (p a s k i r s i ą) *mokytoju.* 5. Mažas grūdelis *didžiu medžiu* u ž a u g a (išaugęs arba užaugęs didžiu medžiu p a v i r s t a). 6. Jį dabar *paveikslu* i m k i s. *Pr.*

A. T a r i n i o į n-k u i vartojami ypač dažnai d a i k t a v a r d ž i a i su veiksmažodžiais *laikyti, versti, pavirsti, išvirsti, tapti, rinkti, skirti* ir kitais panašios reikšmės.

K i t i š i o į n-k o p a v y z d ž i a i. 7. *Kuo* tu čia mane l a i k a i? — Savo *mókytoju,* žinoma. 8. Jo balsas (žodžiai) jau *kūnu* t a m p a. *Raš.* 9. Skynimai b a i g i a *mišku* a u g t i. *Ryt.* 10. Nemoku rašyti, nemoku skaityti, mane *karaliu m* d e d a (skiria, stato, išrenka, daro...). 11. Ji *šeimininke* jau d e d a s. *Žem.* 12. Ožio *daržininku* niekas n e d ė s (n e s k i r s). 13. Tik be reikalo jie mūsų *karaliais* visur save r a š o (visur r a š o s i). *Raš.* 14. V e r s k i s *vilku,* v e r s k i s *lokiu* — kaip tiek, taip tiek! 15. *Didžiu* v e d a s, *šašu* d e d a s. 16. Aš *tavim* d ė t a s (tavo dėtas) taip nedaryčiau. *Žem. Ryt.* 17. D ė d a m a s i s *tikru girtuokliu,* jis pradėjo juokus varinėti. *Raš.* 18. Vieną savo sūnų *vargõninku* tėvas i š l e i d ė (išleido, išmókydino). Ir jo sūnus dabar *kunigu* m o k o s. Vienas vaikas mokosi *kunigu,* antras *račium,* tik gaila, kad jis pats, tur būt, *vagim* t e s i m o k o. *Ryt.* 19. Netrukus juos *kunigais* į š v e n t i n s i ą (įšvęsią). 20. Jį čia *mokytoju* mums p a s k i r s i ą, *teisėju* i š r i n k s i ą (p a s k i r s i ą, p a d a r y s i ą). 21. Jis ten ilgai *mokytoju* t a r n a v o (m. buvo). 22. Turi jis numirt, nėsang (nėsà, nės, nes) *Sūnumi* Dievo d a r o s i. Jis d a r ė s *numirėliu. Sen.*

23. Dievą viens *nieku* l a i k y d a m s juokiasi šelmis. Taigi dabar bylinėk su juom, taip *ubagu* t a p ę s. Juk ir tu, gaidau, *šaltyšium* (seniūnu) dar n e p a s t o j ę s, su kitais draugais linksmai mokėdavai elgtis. Pons iškoliodams (išlõjodams, išplūsdams) kasdien mane *tinginiu* š a u k ė. *Duon.* 24. Jie *juoku* n u l e i d ž i a tavo barnį. *Pr.* 25. Ji renkanti išmestus (išm. mažus vaikus) arba perkanti nuo tėvų vaikus ir a u g i n a n t i *katalikais.* (Tekorius) laukė tik užaugsiąs, *tvirtu vyru* l i k s i ą s. (Zosikė) suprato, jog ir ji (Zosikė) *Petrone* d ė t a ne kitaip pasielgtų. Nuo to laiko l i k o

Zosei Jonas *tėvu, broliu, globėju, angelu sargu. Antra puse* vertus, kas čia do per kalčia! Ką mes padarysim, kad visur purvynai: tiek vieškelis, tiek mūsų keliukas — *vienu klanu, vienu purvu* (v. kl., v. p. pavirtę). *Že-tė.* 26. Aš tave *utėle* paversiu. Buvau merga — *marčia* tapau, *marčia* tapus akis dariau, o pro tas akis pati lindau (= aguona). *Kuo* jis mokos, *kunigu* ar *vagim?* Aš *tavim* dėtas (būdamas tavim) kitaip elgčiausi. Žada mañ (mane) pašauti, žada mañ (mane) pagauti, žada mane jaunuolėlį *žalnierium* (kareiviu) paduoti. *Ryt. (Rok., Kup...).*

Šituos įn-kus (A) su pasakytais čia veiksmažodžiais įpratę arba linkę esam iš senovės laikyti sakinių tariniais (pačius įn-kus laikom čia dažniausiai vardinėmis tų tarinių dalimis); įn-kus su šitais ir kitais šios rūšies veiksmažodžiais daug kas laikom tiesiog antrininkėmis tarinių dalimis. Skaitytojams pabrėžtinai patariu iš šios vietos pavyzdžių įsidėmėti ypačiai tuos, kurie labiau tinka įvairiems jų pačių kalbos reikalams...

§ 62. B. 1. Kad būtų gimęs (dabar), būtų *vyskupu* buvęs (būtų mokęsis kunigu ir paskum būtų vyskupu paskirtas ar išrinktas buvęs). *Sl. Vid.* 2. Aš būsiu *kunigu* (tos rūšies žmogum, kunigo tarnybą eisiu ar jo darbą dirbsiu, kunigu versiuos, kunigausiu). 3. Tu būsi *mokytoju* (pats išmokęs tarnausi mokytoju, mokytojo pareigas eisi, mokytoju versies). 4. Tiek aš liepsiu taip daryti, kiek tu *kunigu* būsi. Kada matei, kad ožys būtų (b. paskirtas, tarnautų...) *daržininku?* Vaikai yr *baudžiamuoju* (= b-ju gyviu, b-ju daiktu). *Žem. Als....* 5. Tokia uosle ir *šunim* galėtum būti. 6. Verši verši, kuomet būsi *jaučiu? Val.* 7. Vilktakai būdavę tie patys žmonės... Būdami *vilkais* (pasivertę ar pavirtę vilkais, tam tikru tarpu) jie bėgiodavę po laukus ir miškus; kada būdavę *žmonėmis,* eidavę su kitais dirbti. *Sl.* 8. Aš, *tavimi* būdamas (tavim dėtas), taip nedaryčiau. *Ryt.* 9. Aš, tiek metų *šulcu* būdams, dvariškus būdus ir ponų visą rabatą pluk įsitėmyjau (visą jų darbą gerai įsidėmėjau). Žinom juk visi, kaip mes, *vaikesčiais glūpais* dar būdami, ir žáidėm. Tas širdings žmogus *kaimynu* mūsų bebūdams kožną vis lietuviškai mylėdavo sėbrą. *Duon.*

B. Tarp šitos rūšies įn-kų (A, B) pažymėtini yra ypačiai tarinio įn-kai, kurie vartojami kalboje su jungtim, išreikšta veiksmažodžio *būti* lytimis (B, 1—9). To *būti* reikšmė labai artima yra tokiems šių tarinių žodžiams, kaip antai: *tapti, virsti, paskirtam būti, vadinamam būti, tarnauti...* (A); čia turima galvoje ypačiai tam tikro tarpo, arba nenuolatinė, veiksnio būsena (v. būtis). Tarinio vardininko reikšmė sakiniui ir vartojimas kalboje šiuo atžvilgiu žymiai skiriasi (žiūr. § 3, A—D).

§ 62. C. 1. Ne visa, kas *auksu* žiba, yra auksas. 2. Šitoj upė *pienu* teka, anoj *krauju* verda. *Ryt.* 3. *Veršiu* išėjo (iš namų), *jaučiu* parėjo (namõ). 4. Vakar jis buvo apsitaisęs tenai *kunigu.* 5. *Veršiu* nebliovęs, *jaučiu* nebaubsi.

C. Tarinio įn-kas palyginimams arba vaizdui, tam tikram pavidalui, reikšti sakinyje (1 — 5). Tų įn-kų vietoje pasakomi, paprastai kalbant, ir prieveiksmiai arba posakiai su *kaip:* tam tikruose šios vietos pavyzdžiuose įn-kus tūlam galėtų atstoti ir žodžiai „kaip auksas (1), veršiškai, jautiškai (5)...“ Patys veiksmažodžiai tam tariniui vartojami labai įvairūs. Tarinio įn-kais atsakom čia dažniausiai į klausimus: *kuo, kaip?*

Kiti šios rūšies įn-kai. 6. Panašus (jis) buvo į uzarą, apsitaisiusį *kunigu. Raš.* 7. Juodvarniai tik sukranksėjo, nusileido ir suėjo *žmonėmis* į trobą. Kitų teisybės ir *pasakomis* dabar eina. Dvylika brolių dieną *juodvarniais* lakstė, naktį *žmonėmis* viename kalne gyveno. *Sl.* 8. *Dainiais* ėjo, *dainiais* ir išėjo. Žada žada, *žadais* ir išeis. Vėjo vaikas *vėjais* eis. 9. Pasėjo *pipirais,* išdygo *skatikais,* pražydo *marčiomis,* iškaršo *mergomis* (= grikai, grikiai). 10. Žodis *žvirbliu* išlekia, *jaučiu* sugrįžta. 11. *Mažu* gimė — *didžiu* augo. Dieve duok *mažu* gimti, *didžiu* augti. *Vilku* gimęs, *vilku* ir sprogs (dvės). Kas gimęs *kovu,* tas kovas, kas — *povu,* tas povas. 12. Nuvažiuosiu *vėju* pakalniuo (pakalniui). *Žem.*

13. Našlė maitintis *ubagais* ėjo. Tasai, kurs užgimdams *būru* prasidėjo, gėdėtis vyželių būriškų neprivalo. *Duon.* 14. Vieškelis, gal pusė varsto, kruta mirga *žmonimis.* Bene mes iš molio, jug (juk) neištišime, ne *kraujais* lyja! Cinoko ir šiandien rėžis guli *dirvonu* (neartas, nesėtas, nedirbamas). Kad tu priimsi

kontraktą, atmink, kad beveizint *ubagais* i š e i s i. (Ponas) taip pat *paveikslu* pono Dievo s u t v e r t a s, kaip ir kiekvienas žmogus. Sutemus, vakare p r i v i r t o vėlek *stātiniu* troba svieto (pr. tr. žmonių), bet dabar daugiau jaunūmenės. Jie (policija, seniūnas...) jau *vyresnybe* p a s m i r d ę — visi saviškai čia mus rikiuoja. *Že-tė.* 15. Čia samanos su bruknioms (bruknėmis) *šileliu* u ž p l u k o. Dienai brėkštant, rytai *šviesa* t v i ñ k s t a. Visi (miško) plotai žaliavę *pavėne* a p t e m ę. (Miškas) b o l u o d a v ę s parvasar (per vasarą) gelsvų žiedų *pienu,* ū ž d a v ę s bičių *spiečiais,* dvelkęs medum vienu. *Bar.* 16. Alfonsas įkalbinėjo broliui e i t i *užkūriomis* (užkuriais) už Tarpežerių Papievaičios. *Vien.* 17. Jie išvažiavo *piršlėm.*) Rok.*

Šitie t r y s t a r i n i o įn-kai (§ 62, A, B, C) yra artimi gentys. Tas jų dalykas ir skaitytojui čia įsidėmėtinas: jie tenka lyginti su vienas kitu, jie vienas kitą papildo, jie visi žymokai skiriasi nuo kitų įnagininkų.

Į t a r i n i o įn-kų tarpą čia yra sudėta ir tokių pavyzdžių, kurie, gali būt, ir kitur turėjo rasti sau vietos: plg. *ubagais* e i t i, Dievo *paveikslu* s u t v e r t a s, (žmonių) p r i v i r t o *statiniu,* (plotai) *pavėne* a p t e m ę... Pradžiai čia rūpėjo daugiausia patys šie linksniai iškelti aikštėn kalboje: t i k s l u s visų įnagininkų suskirstymas kalboje šio rašinio rašytojui ne labiausiai šiuo tarpu rūpėjo.

§ 63. 1. Jis *vardu* Jonas. 2. Naumiesty kitą kartą buvo račius, *vardu* ar *pravarde* (*pavarde*) Pričkus. Gyvenęs čia kitados toks žmogelis, *pavarde* ar *pravarde* Perkūnas. 3. Kitą kartą viešpatavo graži ir išmintinga karalaitė, *pavarde* Tikroji Teisybė. *Žem.* 4. Ar esi skaitęs Žemaitės apsakymėlį *antrašte* „Rudens vakaras“? Tas pats apsakymėlis pirmiau buvęs *antrašte* „Piršlybos“.

A t ž v i l g i o, a r b a n u s a k o m a s i s, įn-kas. Jam vartojami kalboje, rodos, tiktai keli daiktavardžiai (*vardu, pavarde...*); sakomas jis kalboje bene tiktai su t i k r i n i a i s daiktavardžiais. Šio įn-ko vartojimas griežtai skiriasi nuo to pat vardo k i l m i n i n k o ir g a l i n i n k o (plg. §§ 26, 50).

---

*) Rytų aukštaičių „piršlės“ beveik visiškai atstoja, rodos, kitų lietuvių *(žem...)* „piršlybos“. *J. R.*

§ 64. 1. Įnamė išėjo *vienu vaiku* n e š i n à, *antru* v e d i n a. Ir motyna (motina) atėjo *vaikais* v e d i n a. Kur jis nuėjo *šunimis* v e d i n a s? (Zosė), metusi varinį, išbėgo *duona* n e š i n a. Pasakiusi įbėgo į vidų *kibirù* vandens n e š i n a. Baltaragis, *palšiuku* v e d i n a s, ėjo su Cinoku greta šnekėdamas. *Žem., Že-tė.* 2. Nebeturiu kur palikti (vaiko), važiuosiu *vaiku* v e ž i n a. Atvyko ir tėvas *sūnumi* v e ž i n a s. Žmogelis važiavo rugių *pūru* v e ž i n a s. 3. Piemuo eina *žąsimis* g e n i n a s. 4. Įėjo ir vaikas *virbu* v e l k i n a s. Žąsiukas (nesveikas ž-kas) ėjo *sparnu* v e l k i n a s. 5. Įėjo (į. nuriebėlis) *pilvu* v a r i n a s, r i d i n a s. 6. Atplaukė ir laivas *kariuomene* v e ž i n a s. *Raš.*

D r a u g ẽ s į n-k a s (1 — 6). Jį plačiai vartoja, rodosi, ypačiai ž e m a i č i a i: visi šio skyrelio pavyzdžiai, išskyrus vieną (6), yra paimti iš jų kalbos ir raštų. Jį vartojame su keliais būdvardžiais palydovais: *geninas, nešinas, vedinas...* Jie vartojami kame-ne-kame, rodosi, ir vakarų aukštaičių šnekamojoj kalboj. Tarmėse, kuriose nevartojami šiam reikalui tie būdvardžiai su d r a u g ẽ s įn-ku, sakomas tam pat reikalui dažniausiai, rodosi, tiktai prielinksnis *su* su įn-ku arba kiti tos pat reikšmės posakiai; plg. „įnamė išėjo s u vaiku, i š s i n e š ė vaiką, išėjo n e š d a m o s i vaiką, išėjo d r a u g e s u vaiku...“

Šitų būdvardžių d a l y v i a i s vadinti lyg negalime: jie sudaromi tiktai iš k e l i ų, n e i š v i s ų, veiksmažodžių.

§ 65. 1. Jie v e r č i a s i dabar *kumelėmis,* linų *prekyba...* 2. Jie vis *ta žeme* n e g a l p a s i d a l y t i. 3. Sakyk man, *kuo* tu labiau m ė g s t i? *Žem.* 4. Šiokį metą žmonys (žmonės) braidė taškė po miestelį, parduodami, pirkdami ar m a i n y d a m i *kumelėmis* (prekymetyje). *Že-tė.*

Šitame įn - ko rūšių suskirstyme (§§ 55 — 65) daugeliui įnagininkų kaip ir neduota vietos: kurios čia yra rūšies šitie pavyzdžiai (1 — 4), apie tai mūsų lyg nekalbėta. Čia nutylim ir apie daugelį kitų šio linksnio mažmožių, neturinčių šio mūsų rašinėlio reikalui didesnės reikšmės.

Rašomojoj kalboj daugelio įn-kų vietoje pavartojami iš tarmių ir kiti linksniai arba tie patys įn-kai su p r i e l i n k s n i a i s: skai-

tytojas atskirus šios rūšies nekalbėtuosius dalykus arba bent geroką jų dalį pastebės, tikiuos, visą šį rašinėlį išskaitęs. Ypačiai daug čia jam galėtų padėti mūsų tautosakos tekstų skaitymai.

§ 66. K l a i d ų į n a g i n i n k a s. Mūsų raštuos ir mokytinių kalboj yra ir l a b a i t a i s y t i n ų įn-kų — tokių, su kokiais nėr man tekę susidurti mūsų žmonių kalboje ir jų tautosakoje. Šioms rašomosios mūsų kalbos ýdoms iškelti aikštėn, turiu čia pasižymėjęs kelis šios kalbos pavyzdžius:

1. Filosofija yra d a i k t ų m o k s l a s *aukštesnėmis jų priežastimis*. 2. Lenkų literatūrà yra *kančiomis* p a g i m d y t a, *kraujais* u ž u g d y t a (= tautos k a n č i o s ją yra pagimdę, kraujai užugdę...). 3. Ir jie t i k i b ū t *laimingais*. 4. Jis n o r i, man rodos, tik r o d y t i s *teisingu*.

Du šios vietos kalbos pavyzdžiu (1, 2) yra paimtu šiuo tarpu iš mūsų mókytinių (mūsų mokslo žodžio skelbėjų) kalbõs, v i e n a s (3) — iš rašytojo raštų, v i e n a s (4) — iš laikraščio kalbos. Duotųjų kalbos pavyzdžių vietoj lyg labiau sutiktų su gramatikos taisyklėmis šie sakiniai:

1. Filosofija yra mokslas, s k i r i a m a s a u k š t e s n i o s i o m s d a i k t ų p r i e ž a s t i m s t i r t i (aiškinti, žymėti); ji yra mokslas apie žymesnes (didesnes, aukštesnes) daiktų arba reiškinių priežastis... 2. L. lit-ra yra k a n č i ų pagimdyta, k r a u j ų užugdyta. 3. Ir jie t i k i s i l a i m i n g i b ū s i ą. Ir jis s a k ė s i a t e i s i ą s. Būk k o k s n o r i r o d y t i s — ir būsi man geras. 4. T e i s i n g a s jis r o d y t i s t e n o r i, bet t-gas jis nėra...

Vietininkai.

§ 67. 1. Ar daug y r a *Lietuvoje* lietuvių? 2. Y r a ir teisybė *pasaulỹ*, tik kad akla. 3. *Žmonėse* to n e i š g i r s i. Visaip e s t i *žmonėse*. 4. Ir gaidys savo *kieme* d r ą s u s. 5. Naktį *lovoje* g u l i u. 6. *Orìẽ* (lauke, ore, vok. *draussen*, plg. n a m i e) pavasaris. *Raš. (Ryt.)*.

E s a m a s i s v i d a u s v i e t i n i n k a s (1—6). Jį vartojame sakinyje daugiausia v i e t o s a p l i n k y b e i į klausimus: *kame, kurioje vietoje (kur)* kas daroma arba yra, atsitinka...? Čia turim galvoj k o v i d a u s, n e p a š a l i o, dalyką.

Kiti šio viet-ko pavyzdžiai. 7. Vargšas vienas, kaip pirštas, pasiliko *pasaulyje*. 8. Birstant (byrant) *dirvoj*, birs ir *jaujoj*. *Žem.* 9. Onelė vėl gano *pūdyme*. 10. Kunigas ir *pabaly* sėdėdamas badu nemirs. 11. *Vietoj* gulėdamas ir akmuo apželia. 12. Auksas ir *purve* (*pelenuos*) žiba. 13. Žmonės *gãtvėse* kalbės apie tai. *Raš.* 14. Vaikas *ratuose* (vežime), *rogėse* sėdėjo. *Ryt.* 15. Žvirblaičiai maudosi *smėlyje*, straksi *kelyje*. *Kelyje* nusmuko klumpė. Aš tokio *kely* radęs neimčiau. 16. Vařnas (juodvarnis, kranklys) susikrovė sau jūros *saloje* lizdą. 17. *Upėje* žmonės maudosi, *upėje* ir skalbinius skalbia. 18. Vieni patarė pasilikti *laive*. Du gaidžiu *viename kieme* nesutinka. 19. Nestovėk *lytuje*, *saulėje* (toj vietoj, kur lyja ar saulė kaitina). 20. Brangi žuvis nenardo visų *akivaizdoje*. 21. *Stotyje* prisikimšę (pr. žmonių). Vakar buvau *stoty* — brolio laukiau. 22. Jo sūnus buvo tuomet *trečiajame kurse* (*trečiojoj klasėj*). 23. Vaikai atsisėdo *šaly* ant kito kelmo. *Ryt.* 24. Srėbk srubą (sriubą), žuvį *gale* rasi. 25. Ką *danguj* beveikia mano tėveliai? 26. Kaip *danguje*, taip ir *žemėje*. *Sen.* 27. Peilis *žemėj* gulėjo. Negulėk *žemėj*. *Ryt.* 28. *Juodoj žemėj* balta duona auga. 29. Šarka dar *medy*, o (jis) jau iešmą drožia. Vakar *medy* varnėno lizdą pastebėjau. Sušlamo *medyje* jau rūstaudami lapai. Ko tu glūdėjai *medyje* (medžio šakose, įsilipęs į medį, ten prisiglaudęs)? Čia gužutis (gandras) *medyje* pernai savo lizdą turėjo. 30. Jie čia *kálne* gyvena. *Als.* *Žem.* 31. *Kalne* rugelių tu neriši, šieno *lankelėj* tu negrėbsi, *svirne* riešutėlius begvaldysi, *sode* obelėlius (obuolėlius) beraškysi. *Vid.* *Ryt.* 32. Mano močiutė *aukštam kalnely*, *naujam grabely*. 33. Broliai žmonėmis *viename kalne* gyvena. *Sl.* *Vid.* 34. Visi trys stovėjo to kalno *viršūnėje*. *Raš.* 35. Ėmė šiaudus šlavinėti *asloje*. 36. Žilas plaukas *galvoje*, velnias *uodegoje*. Kas tau *galvoj* (k. t. darbo)! To neturėjau *galvoj*. 37. Jo vardas buvo kiekvieno *lūpose*. *Raš.* 38. Mokinys ką (kažin ką) *lentoj* rašė, *žemėj* braižė. 39. *Pirmutiniam puslapy* parašyta. Prašo, kad *žemėlapyje* rastų miestą, vardu Peštą. *Raš.* 40. Atjok (at., berneli,) rudenį, kai bus rugeliai *želmenyse*, žalios rūtelės *garbiniuose*. *Vid.* 41. Kiaulė *lauke* dvokia, *stale* kvepia (kvėpi). 42. Per girią giružę saulė tekėjo, o mūsų brolelis *žirge* sėdėjo. 43. Keno (kieno, kano) *suole* sėdi, to ir giesmę giedi. Keno *vežime* sėdi, tam ir giesmę giedok. 44. Jei pinigų turėsi, *pačiame* Dievo *soste* sėdėsi. 45. O kodėl, dėl ko, jauna mergele, *jaunimėly* nebuvai (j-lio susirinkime)?

46. Kas tai? ar dar vis, kaip pratęs, *smarvėje* lindai? Tankiai mes *tvanke* (tvankoj) prastai maišydami skinkį ir vandens malkus iš klano semdami gėrėm. *Duon.* 47. Po to gražiai (vyras su pačia) *draugystėj* (draugėjė) gyvėno. Princas savo *valtelėj* sėdėdams mislyjo (manė, mąstė, galvojo)... Mano kasytės, žalių šilkelių, *sienoj* kabėste, mane virkdyste. *Pr.* 48. Dangaus *pakraštyje,* Jonienės *namuose,* sukliko gaidys. Tėvelio *vietoje* patėvį Onelė turėjo. Ožkelė gromuliuodavo, atsigulusi saulės *įkaitoje* (saulės a t k a i t o j e). Diena graži, šilta, nė vieno debesėlio *danguje* nematyti. *Kelyje* (geležinkeliu važiuodama) Zosikė džiaugiasi tokiu greitu važiavimu. *Prekymetyje* visokių valkatų, vagiušų (vagišių) iš visur prisirenka. (Jis) norįs čia naują dvarą statyti ant mūsų laukų, o mums *įmainoje* duoti senąją dvarvietę. (Moters) apdarė numirėlę, pataisė lentą... ir paguldė senolę trobos *gale.* Prie galvos pastatė kryžių, *dešinėje* uždegė žvakę. Kur *vėjyje* (vėjo pustomoj ar pučiamoj vietoj) — vilnija ir taškosi (lytus) į pakraščius, o kur *lomose* vėjas neįgauna — viršumi plūdura (plūduriuoja) burbulai. Kur *užvėjyje* purvynai patižo, o kur vėjo *atgairėse* — pačiu dienovidžiu liko žemė pastyrusi. Jono *pusėje* (Tamošius) paliko volas pagal griovio. (Žmogus) sušuko *asloje.* Nepariogsojai *vietoje* (toj pat vietoj). Baltaragis pamatė pirm savęs *take* kaži kokį šašėlį. Lauksiu *kelyje.* Privažiuojame pušyną... kiekvienas, pėsčias ar važiuotas, *papušynyje* (papušynėje) sustoja. Po mišparų *šventoriuje* apstojo Petronę daug bobų. Be to nėra *karvėse* pieno (b. t. karvės be pieno). Užpaliai *nebetolie,* skuba įpulti į sodą. Mes visi jos *akyse* užaugome. (Noriu), kad man šį vakarą nebebūtumei nė *akyse. Že-tė.* 49. Petkūniečiai piovė *pavasarėje* (pavasarėj, kur arti vasarojaus, pavasarės pievose). Pravirko *žemėje* sėdinti levutė. Palok da šunies *vietoj,* palok. Vieną naktį, *mėnesienoj,* išbėgo jis vienmarškinis iš svirno. *Vien.* 50. Lietuviai su medžiais vis *zgadoj* (sántaikoj, dermėj, sántarvėj) gyvenę, *jaunystėj* pasižinę ir *draugėj* pasenę. *Bar.* 51. Kirba kaip utis *apkaklėje* (apikaklėje). *Žem.* 52. *Anañ (anamˆ) lauke* árklas paliko. *Rok.* 53. Vaikiukas bėgioja *pašalėj* ir nagiukais palanges drasko. Visi jau sėdėjo *užstalėje (užustalėj). Palangėj* saulė tekėjo, *pašilėj* panelė linelius rovė; *palañkėj, palañkėj* (palankỹ) saulytė teka, *pašilėj* mergytė linelius rauna. Ėjau rytelį, raselę krėčiau, ieškojau tėvelio *aukštam kalnely. Ryt. Rok.* 54. Būk sveika, dukrele, *martelėse,* žaliuok, rūtele, *rankelėse. Ryt.*

Čia tarp duotųjų pavyzdžių rasit daugiausia įvairių esamųjų vidaus viet-kų, pasakomų sakinio vietos aplinkybėms.

Įsidėmėtina: jei sakome tam tikram kalbos reikalui *lovoje* (5), *kalne* (30, 31...), *stale* (41), *žirge* (42), tad nereik iš to manyti, jog šnekamojoj ar rašomojoj mūsų kalboj visai ar beveik visai nevartotini vienam kitam reikalui šie posakiai: ant lovos, ant kalno, ant stalo, ant žirgo... Spręsti šitas kalbos dalykas įvairiems mūsų kalbos reikalams lyginamai — man, šito rašinio žmogui, dabar nerūpi. Šiaip ar taip, patariu įsidėmėti čia skaitytojui ir šiuos mūsų kalbos posakius:

55. *Ant kalno* karklai siūbavo, pakalnėj vanduo liūliavo. Jo malūnas buvo *ant paties kalno* pastatytas. 56. Katė gulėjo *ant* mano *lovos*. 57. Jo knygos *ant stalo* gulėjo. 58. Žvirblis ar tupi kada (kuomet) *ant žirgo, ant arklio?...*

§ 68. 1. Papartis pražydo nakties *vidury*, našlaitėliai verkė *gaideliuose* (gaigyste, gaidyste, gaidykste, gaidžiagyste). *Ryt.* 2. Laikas *darbymety* ir už prekę brangesnis. *Darbymety* ir akmuo kruta. 3. *Prekymety* vakar nieko nelaimėjau. 4. Kas *rugiapiūtėj* pavėsio ieško, tas žiemą prikentės alkio. *Val.* 5. Ar penėsi mane *senatvėje?* 6. *Senovėje* kitaip būdavo. 7. Kalinys *dienoje* vieną kartą tegaudavo valgyti. Jie *dienoje* (dienos *būvyje*, per dieną) tris kartus valgo. *Raš. Žem.* ... 8. Laikraštis eisiąs tris kartus *savaitėje* (per savaitę). „Vaivorykštė“ eisianti tuo tarpu keturis kartus *metuose* (per metus). *Raš.*

Šį esamąjį vidaus viet-ką pasakome dažnai ir tam tikrai laiko aplinkybei, jungiamai sakinyje su vietos aplinkybe arba su tam tikra savaime suprantama vietos sąvoka (1—8).

Kiti šio viet-ko pavyzdžiai. 9. (Avelė), neturėdama kaip jau (kaip tik) vilnas, savąjį rūbą, pagailėk Dievė, nukirpusi pardavė *šaltyj.* Lakštingala ir nakties *čėse* (ir naktį), sau viena *tamsoj* budėdama, garbina Dievą. *Rudenyj* (rudenį) per purvus į baudžiavą joju. *Duon.* 10. Jis *rytmety* atėjo sermėgos (rudinės) pažiūrėt. *Pr.* 11. (Kas belieka) gývoliams (gyvuliáms) *šiokie* (šiokiu metu, š. laiku) sugreibti? *Šiokie* (šiokiu oru) neleisiu vežti. Kas norėsite grįžti, prašom susirinkti *sekmadienyje* (sek-nį, šventadienį). *Pirmadienyje* (p-nį) visi *ankstie* (anksti) sukilo. Meta

(m. aukas) ir samdytieji pusberniai, piemens, kurie savo *amžiuje* gyvo vabalo neturėjo, nebent apkaklėje (apikaklėje). Kas rytą *aštuntoje* (aštuoniomis, aštuntą valandą?) šiauliškių mišios, per tas jų kapelija bažnyčioje griežia. Šįryt rytmetį dvaro gaspadorius (ūkininkas), pašokęs *trečioje,* sužadino bernus. Kadái aš ten žūvu *sapne:* mėšlus vežu, šluojuos, žoles svadinu (sodinu)... Vakar *vakare* Juozapas pirmą kartą palikęs buvo nakties savo kumeles. *Audrotie* ir *lýtotie* reik namie lìndoti, ne medžioti. *Že-tė.* 12. (Miškas) *sunkioj dienoj* duodavęs slaptus (slaptų?) nuo baisybių, *liūdnoj dienoj* paveikslą visokių ramybių. *Vidūnaktyj* teip tyku. *Bar.* 13. Dirbkit dirbkit, pasilsėsit *naktelėj, vakarėly. Ryt. Rok.*

§ 69. 1. Saulė jau *dvylikoje* (pietuse, pietuose— toje dangaus vietoje, kurioj ją matom pačiu dienovidžiu, arba vidurdieniu, vidūdieniu). 2. Ir mes vakar buvom *vestuvėse, pakastuvėse, šermenyse (šermenise), pokylyje, puotoje* (toj vietoj, kur kurio nors žmogaus buvo keliamos vestuvės, švenčiamos pakastuvės, arba láidotuvės, kur kas láidojamas buvo...). 3. Aną dieną buvau *šv. Petre, šv. Onoj* (šv. Petro atlaiduose, šv. Onos atlaiduose, toj vietoj, — Naumiesty, Alvite, — kur ta diena yra tam tikrai švenčiama). 4. Loja kaip šuo *mėnesienoj* (mėnulio, arba mėnesio, nušviestoj naktį lauko vietoj). 5. Jie *draugẽj* (draugė) augo, jie *draugėj* paseno. *Bar.*

Čia esamasis vidaus vietininkas pasakytas ne tiek laiko, kiek vietos aplinkybei, susijusiai su tam tikru gyvenimo metu. Vienas šios vietos viet-kas (5) lyg labiau tiktų, tūlam pasirodys, būdo aplinkybei: „*kaip* jie augo, *kaip* paseno?“ Šio vidaus viet-ko reikšmė sakinyje, vadinas, ne visada leñgva pažymėti tam tikrai įvardijamajai sakinio aplinkybei.

§ 70. 1. Išėjo *laukañ* (į lauką), *miškañ, orañ* (vok. *heraus). Ryt.* 2. Nueik *krūman* ir, kai pamatysi atvarant *pievon* aveles, šok iš krūmo. *Raš. Ryt.* 3. Ką žmogus *žemėn* meta, ponas *kišenėn* dedas. 4. Iš tų padángių nusileiskime *žemėn. Raš.* 5. Sėskitės, jau *stalañ* (į stalą) neša (valgius, valgymus, pãtiekalus). *Ryt. Raš.*

Einamieji vidaus viet-kai (1—5) vartojami ypačiai rytų aukštaičių kalboje (įvairiose jų tarmėse). Plačiai jie, kaip ir

pašalio viet-kai, buvo vartojami ir senovinėje mūsų kalboje (senovės mūsų raštuose).

Ir dabar panemunės tarmėse, kad ir beveik nebevartojami ten šnekamojoj žmonių kalboj einamieji vidaus viet-kai, turime kiek išlikusių iš senovės šitos rūšies „prieveksmių“: „eik *šalin,* eik *laũkan*“... Bendrinėje raštų kalboje ir šitie viet-kai dažnokai pasakomi. Jais atsakom į klausimus: *kur, kurion vieton* (į kurią vietą) kieno einama arba šiaip nukrypstama?

Kiti šio viet-ko pavyzdžiai. 6. Žilė *galvõn,* velnias *uodegõn.* 7. Dalgelė *pievon,* žiburėlis *sienon* („Dalgė uždega, žagrė užpučia“). *Ryt.* 8. Akmuo *galañ* (į dugną) skęsta (grimsta). Nevaryk Dievo *medžiañ* (miškan), pãskum neparprašýsi. Išeik kiek *orañ:* juk šiandie dar nesi orie buvęs. Gaidžiukas *daržañ* skrenda, o vištytė *lãkton* lenda. Puldinėjo (puolinėjo) dùkterėlė močiutei *kẽliuosna.* Eikit *draugẽn* (ton vieton, kur visa draugė yra). *Ryt...* 9. Paleidžiau (paleidau) arklius *aliksnynėn* (ton pievon, kur yra alìksnių, arba alksnių, priaugę). Mano *balsañ* dainuok. Nuvažiavo *Kriaunõsna. Tan žodin* (sakant kam tą žodį) atidarė kažin kas duris. *Ryt. Rok.* ...10. Imk mano *galvõn* (aš atsakau). *Tan žõdin* (į tuos jo žodžius, į tai) tarė. *Tan žodin* tiek tetarė Jonas. Ką tu *tan žodin* tarei, atsakei? Jonas nuvažiavo *Šiluosen (Šiluosna). Ryt. Užul.* 11. Laumė Elenytę vadina kraujo *upėn* maudytųs (maudytis). Eik, mesk *dešinẽn, kairẽn.* Broliai išjojo *karañ.* Žvirblis tik dairosi į šalis, bene gaus ką *nagañ* imti. Nusikaltėlį *tiesõn* šaukė. Ir vėl gausi *tieson* (teisman) keliauti. Keleiviai subėgo *miškañ,* rado tokią trobelę ir suėjo visi *jon.* Pavasarį, kai išsiskirstys ledai, galėsit vėl pargrįžti *laivañ* Elenytė nuvažiavo *ton pusėn,* iš kur girdėjo žvengimą. *Raš.*

12. Sumojo ranka senis mano *šaliñ.* Girininkas nuvažiavo į uošvį *viešnãgėn* (kiemañ, paviešėti). *Pavakarėn* (vakarop) truputį atvėso. Laumės gaudo vaikus ir *balosna* murkdo. Dabar laumės nebevilioja vaikų *pirtysna.* Eikit *paežerėn,* kad kuri karvė *avižosna* nenueitų. Lapinas nulindo *krūmuosna. Kr.* 13. Sunkios dienos atėję (atėjusios), žmonės badu mirę, samanas *duonon* kepę, žieves *sriubon* virę. *Bar.* 14. Kartu vilkosi įlindusi jos (katytės) *krūtinėn* strėlė. *Bil.* 15. Laumė įsėdo Elenytės *rãtuosna. Raš. Ryt.* 16. Kiekvienas ūkininkas tik stengdavos neįsileisti mušeikų *vidun.* — Dievuliau! — *vienañ balsañ* (=vienu balsu) sušuko abi

Stašenytės. *Vien.* 17. (Jūs) *mišiõn* sudriskę bei skaroti nukaksit. *Duon.* 18. Mano tėvutis *namõ* neparėjo, svečiuose gulėjo. *Pr.* 19. Kita *šalin* pasitraukia. *Že-tė.*

Einamasis vidaus viet-kas Lietuvos rytuose vartojamas kartais ne tiktai tam tikrai vietos aplinkybei: jis pasakomas ten sakiniuose retkarčiais ir laiko aplinkybei *(pavakarėn...)* arba kitiems sakinio galams.

§ 71. 1. Greit nešk ližę, kad *kūmuõs* (= kūmuosna, į kūmus) paprašytų. *Ryt.* 2. *Pajauniuõs (pamergiuõs)* jie pakvietė ir Joną (Oną...). Nuvažiavo *Kamajuõs.* Rudenį važiuosiu Pabėržyčios *piršlės*)* (v-siu su jaunikiu, kurį jai ir jos tėvams teiksiu piršliaudamas). *Ryt. Rok.* 3. *Kūmystės* (kūmuos, kūmystėsna, į kūmus) ką prašysim? *Vien.*

Rytuos dažnoj tarmėj esamasis daugiskaitos vidaus viet-kas sakomas ir einamajam vidaus viet-kui. Šituose jų kalbos pavyzdžiuose turime tokį *einamąjį* be senovinės savo galūnės ne vieną viet-ką.

§ 72. Rašomojoje šių dienų kalboje iš duotųjų einamojo vidaus viet-ko kalbos pavyzdžių (žiūr. § 70) vartojami dažniausiai tiktai trumpi vienaskaitos posakiai. Atskiri tos rūšies viet-kai *(laukan, oran, šalin, namo...)* rašomosios kalbos tarmėse yra dabar virtę dažniausiai tik tam tikrais kalbos prieveiksmiais. Šito viet-ko vietoj rašomoji šių dienų kalba tenkinas dabar, matyti, daugiausia kitais kalbos linksniais su prielinksniais. Rytuose, kur plačiau vartojami įvairūs mūsų viet-kai, yra kiek kitaip: dažnai ir kitiems galams ten sakomi su jais keli mūsų kalbos prielinksniai *(į, prie, pas...).* Mūsų rytų rašytojai į bendrinę rašomąją kalbą, žinoma, kiek kitaip žiūri: savus vietininkus jie dažniau vartoja savo raštuose.

§ 73. 1. Mano žmuo (m. žmogus, vyras, pats), bernas, bernelis (vaikas, sūnus, sūnelis) jau *Dieviep* (pas Dievą, *Ryt.* ir „par Dievą"). Vakar buvau *kunigiep. Juosemp* visus gyvulius radau. *Laz.* 2. Jėzus parodės (pasirodė) Marijai Magdalenai *grabiep* (prie grabo). Ko *žmonėsemp* negausi, tatai gali per maldą įgyti. Elgeta gulėjo *vartuosemp. Sen.*

---

*) Rytų aukštaičių „piršles" beveik visiškai atstoja, rodos, kitų lietuvių *(Žem.)* „piršlybos". *R. J.*

Cia turim esamąjį pãšalio viet-ką. Jis sakomas dabar plačiai tiktai kurių-ne-kurių mūsų rytų aukštaičių. Rašomojoje mūsų kalboje retai jis teiškyla aikštėn. Didesnio supratimo apie jį ir jo vartojimą kalboje duoda mums tiktai senovės mūsų raštai. Jo liekanų yra šiuo tarpu ir atskirose mūsų tarmėse, tam tikruose jų kalbos posakiuose, virtusiuose jau beveik prieveiksmiais (*Žem.* šalip ar šaliep...). Jo vietoj mūsų raštuose dabar vartojami paprastai šiaip linksniai su prielinksniais.

§ 74. 1. Petras jau *Dievop* išėjęs (= numiręs). Brolis *kunigop* išvažiavo. *Laz.* 2. Paliekmi (palieku) tą pasaulį ir eimi (einu) *Tėvop. Sen.* 3. Negalime ateit *Viešpatiesp Dievop. Sen.* 4. Pridėjo galą vinies *rankosp. Sen.* 5. Ir tarė Jėzus *žydump* (kreipdamasis į žydus). *Sen.* 6. Jau viskas eina *galop, velniõp.* 7. *Rudenõp (Ryt.* ir rudeniop) tegausi parsivežti. *Rudenop* saulė mažiau įkaitina.

Čia yra einamasis pãšalio viet-kas. Tam tikram kalbos linksniui jis sakomas dabar plačiai tiktai kame-ne-kame rytų aukštaičiuos. Rašomojoj mūsų kalboj jis, kaip ir jo brólėnas (§ 73), beveik nebevartojamas.

Kiti šio viet-ko pavyzdžiai. 8. Kas dien *Dievop* našlių dūsavimai šaukia. Pons apjekėlis, *velniop* šuoliais besisukdams, ir tarnus sau išrinktus apjekti mokina (apakėlis, apakti, apžabáldo...). Sūdžia šio svieto (šio pasaulio teisėjas) tau pasirodys ir ponus taip, kaip ir mus, *sūdop* (tieson...) suvadinęs, algą kiekvienam, kaip pelnęs yr, sudavadys (sutvarkys, paskirs, duos). *Duon.* 9. *Rudenop* linkuo (linkui) stojo tikra giedra. *Že-tė.*

Žodžiai *Dievop, galop, rudenop (rudeniop), velniop,* būdami tam tikri einamieji senoviniai pašalio viet-kai, mūsų raštuos eina dabar paprastai tiktai tam tikrais vietos prieveiksmiais, jau atskilusiomis nuo tam tikrų daiktavardžių lytimis, nebe paprastaisiais kalbos (nebe einamaisiais pašalio) viet-kais (6, 7, 8, 9). Ši lytis dabar pavartojama vietomis tik tam tikram stiliaus rimtumui ar kalbos senoviškumui pabrėžti ir pažymėti. Lazūnuos ir kitose šių senovinių linksnių vietose šventovių pamokslai, rodos, lenkiškai tebuvo sakomi žmonėms: pamokslininkams netekdavo šituo mūsų kalbos linksniu kreiptis į savo klausytojus...

§ 75. Klaidų viet-kas. Ir paprastąjį savo viet-ką (žr. §§ 67—72) ne visada mokam žmoniškai vartoti: ir čia raštuose, leidžiamuose į žmones, darom nemaža klaidų. Taip skųsdamasis, turiu galvoj kelis šiuos mūsų rašomosios kalbos pavyzdžius:

1. Kai Dėdelė norėjo jau sėsti *vežėčiosna,* staiga į kiemą įėjo su pačia jo vyresnysis brolis Adomas. 2. Rinkinyje yra lenkų *kalboje* parašyta prakalba. 3. Savo išlaidų davė ir apyskaitą 5.000 litų *sumoje.* 4. Bankas garantuoja indėlių saugumą narių atsakomybe, paremta žeme ir miškais *sumoje* 50.000.000 litų. 5. Jį suėmė *girtame stovyje.* 6. *Tame* ir jis buvo kaltas.

Šitie pavyzdžiai yra paimti a) vienas (1) iš mūsų rašytojo apysakos, b) trys (2—6) — iš šių dienų dienraščių kalbos. Skaitytojas juos pasitaisys, tikiuos, ir iš šių žinomesnių man kalbos pavyzdžių:

1. Norėjo jau sėsti (buvo besėdąs) *vežėčiosna,* bet *kieman* įėjo jo brolis... Buvo besėdąs į vežėčias, bet į kiemą įėjo jo brolis, ir viskas sutriko (kitaip virto).*) 2. Rinkinyje, tuoj pradžioje, yra ir *lenkiškoji (lenkiška)* prakalba. Jo prakalba parašyta, žinoma, *lenkiškai.* 3. Davė ir 5.000 (penkių t-čių) litų *sumos* apyskaitą. Davė ir savo apyskaitą penkių t-čių lt. *sumai (sumos).* 4. Bankas garantuoja (laidúoja) indėlių saugumą savo narių žeme ir miškais — tų narių 50.000.000 litų *turtu* (banko nariai to dydžio turtu atsako prieš žmones, sudėjusius tame banke savo indėlius); indėlių saugumą jie laiduoja (garantuoja) žeme ir miškais — turtu, vertu 50.000.000 litų, 50.000.000 (penkių deš. m-nų) litų veřtės turtu... 5. Jį *girtą* suėmė. 6. *Tuo* ir jis buvo kaltas (nusikaltęs).

---

*) Įvairių tarmių ypatybės (sėdo *vežėčiosna*, įėjo *į kiemą)* vartoti kalboj vienam žmogui tam pačiam reikalui lyg netiktų ar nepriderėtų: ir čia reik laikytis vieno aiškaus kelio (sėdo *vežėčiosna,* įėjo *kieman* arba sėdo *į vežėčias,* įėjo *į kiemą).* *R. J.*

II. Prielinksniai.

Šalia linksnių (prieš linksnius, kartais ir po linksnių) yra vartojami tam tikri žodeliai, kurie prielinksniais vadinami. Ne visi jie vienaip yra sudedami su linksniais, ne visi jie ir vienodų linksnių privalo, ne visi jie vienaip su linksniais sutampa. Skaitytojams, norintiems sužinoti, su kuriais kada linksniais sutampa kalboje vieni kiti mūsų prielinksniai, duosiu čia paraidžiui (iš alfabeto, iš mūsų raidyno, alfabetiškai) surašęs mūsų kalbos prielinksnius: skaitytojas pats iš tų pavyzdžių turės suvokti, kurie kada prielinksniai ir kuriam galui sutampa su tam tikrais kalbos linksniais. Taip duodami čia yra iš eilės tiek senybiniai, tiek naujybiniai prielinksniai (priešlinksniai su pastùrlinksniais, arba pãlinksnėmis). Šio skyriaus gale, atskirų prielinksnių dalykui paaiškinti arba jų reikšmei ir vartojimui kiek žymiau nustatyti rašomojoj kalboj, duosiu ir kiek savų pastebėjimų.

§ 76. *Abipus.* 1. Mūsų miestas *abipus upės* pastatytas.

Anapus. 2. *Anapus upės* kitados čia giria didžiausia augo. *Pr.* 3. *Anapus* Prūsų *sienos* lietuviai pirma buvę baisiai vokietinami. 4. *Anapus ežero* jie bandą ganė.

Anàšal. 5. *Anašal miesto* yra gražus miškas. Eik *anašal upės. Pr.*

Anopus. 6. Jie *anopus upės* gyvena. *Ryt.*

Anot. 7. Jis, *anot tévo,* kvailas per visą pilvą. 8. Tu vis dėlto, *anot* (anote, nó) *jo* betariant, eisi šunų ganyti (šukuoti), šunims šėko piauti... *Žem.*

Ant. 9. *Ant kalno* karklai siūbavo, pakalnėj vanduo liūliavo. Mūsų vištos tupi *ant aũkšto.* 10. Užtikau vištą *ant kiaušinių* betupint. 11. Čia *ant stogo* pernai gandras (gužutis) savo lizdą turėjo. 12. Knygos guli *ant stalo.* 13. Svečias į vidų — akys *ant lentynos* (šeim-kės akys nukreiptos į lentyną). 14. Užsodino kaip velnią *ant* pinigų *puodo.* 15. Nunešė šuva (šuo) *ant uodegos.* 16. Eina *ant namų* (namų linkui, į namų pusę, į namus). 17. Kam šoki *ant jo?* 18. Kam dabar pyksti *ant manęs?* 19. Eik *ant nuomonės.* 20. Aš jį *ant akių* pažinau. 21. *Ant akių* jis žvalus, bet darbo nepadirba, ir gana. Jį motina *ant balso* pažino (plg. *iš). Ryt. Raš...*

22. Tūls žioplys kartais pusnuogis *ant apjuoko* rėplinėja. *Duon.* 23. Šiuodu su meitėliu ėjo vėl *ant* savo *namų.* Jis su savo pačia buvo šalin išvažiavęs *ant kelių dienų* (išvaž. kelias dienas, plg. § 53). *Pr.* 24. Žiūrėk, kol gerai saulė pakils, tol *ant klaniukų* tūrėsis ledukai. Kad Juozapas šokos *ant manęs!* Be to nėra karvėse pieno, o kaip (kai) suvarytų *ant svetimų mėšlų,* sausai užtrūktų. *Ant tų žodžių* (sulig tais žodžiais, tuos žodžius betariant) įėjo poni. Zosikė *ant pavakarės* (artinantis pavakarei, į pavakarę, vakarop) nubėgo pas Petronės motyną. (Už klėties šuo kaukia), mat, stačiai *ant Vicento trobos* (į jo trobos pusę, jo trobos linkuo). (Jis) nusisuko *ant sienos* (į sienos pusę) ir apsiklojo. Cinokienė, eidama *ant namų,* šaukė, net laukai skleidėsi. Palaidę visus arklius, (vyrai) paginė *ant namų.* (Zosikė) ėmė aplinkui žvalgyties ir traukties *ant miesto* (į miesto vidurį, į miesto pusę, miesto linkui). *Ant sausų miškų* (į tų miškų pusę) būtų sau nudardėję. *Že-tė.*

Antlink. 25. *Antlink Norvaišų* (N-šų linkui, į tą pusę) nuvažiavo.

§ 77. *Apie (ãpė).* 1. Apsirišk skepetą *apie kaklą* (kaklą skepeta apsirišk, ją aplink kaklą apsirišk). *Raš.* 2. *Apie* (aplink) *židinį* buvo išdžiaustyti visoki skarmalai. 3. *Apie* (aplink) *sodą* eglės žaliavo. 4. Ko čia vaikščioji *apie tvartus?* 5. Aš girdėjau labai negražiai *apie jį* kalbant. 6. Išgirdęs *apie* tavo *bėdą,* ir aš parašiau *apie ją* dėdei. 7. *Apie ką* jūs čia kalbatės? 8. *Apie tą dalyką* nieko jam nesakyk. 9. *Apie pietus* (apypiete) ir svečių atvažiavo. 10. Ir pernai *apie Velykas* nešilta buvo. 11. Ateik rytoj *apie šį laiką.* 12. Jis tiktai *apie Kalėdas* parvažiuosiąs. 13. Jis dabar *apie šimtą* rublių laimėjęs.

14. (Moters) sukinėjos *apie numirėlę,* žiūrinėjo rankas, kojas čiupinėjo, grabą veizinėjo. Klebonas atsigėręs ėmė kaži ką rokuoti, *apie kokią medžiagą* bažnyčiai (šnekėti *apie...*). *Že-tė.* 15. Autorius pasakoja *apie* helėnų, romėnų ir viduramžio *teatrą. Raš.*

Aplink. 16. *Aplink daržą* tvorą tvėriau. 17. *Aplink mane* jie stovėjo. Čia *aplink mane* sustokit. 18. Bėgo *aplink žárdieną* (kluoną). 19. *Aplink jį* giltinė jau sukasi. *Aplink bañdą* (kaĩminę) sukosi vilkas. 20. *Aplink visą svirną* sienos buvo nagais nudraskytos.

Apsukui (apsukuo). 21. Ko jie dabar eina *apsukuo* (apsukui) *pelkės? Žem.*

Arti (artie). 22. Gyvenau *arti (žem. artie) upės.* 23. Gavau *arti šimto* (apie šimtą) rublių. 24. Buvo jau *arti Velykų.* 25. Ar pilnas buvo? — Buvo *arti pilnio* (kone pilnas, artipilnis). 26. Šlitiniuodamas (jis) nukropė šiaip taip *artie darbininkų,* ir virto už karklyno. *Že-tė.*

Aukšt, aukščiau. 27. Rodo aũkšt *juostos, aukšt kelių. Žem.* 28. Kur pelkikėje, gývolio kojos klumpa mažne *aukšt kelių.* Aukščiau saulės spinduliai neprasimušė ligi žemės, bet *aukščiau miglos* šviesdami raitės padangėse. *Že-tė.*

Až, ažu (žiūr. *už* § 100). 29. (Miške) *ažu širdies* tveria. *Bar.* 30. Kelmas yra didesnis *ažu šaką. Až (ažu, už) tavęs* (per tave) nemačiau nė jo. *Až (už)* mano *galvos* (dėl mano kaltės) jis pasikorė. *Až (už)* tavo *galvos* (dėl tavęs) būčiau galą gavęs. Stovėjau *až (už) tvoros.* Buvau ažėjęs net *ažu* (užėjęs net už) *ežero.* Jau *ažu (už) kalno* jis buvo. *Ryt.*

§ 78. *Be.* 1. *Be galo* nebus galo. Barnių ten buvo *be galo.* Ilgas — *be galo,* gilus — *be dugno* (žiedas). 2. Amtsroto šykštumas buvo *be soties. Duon.* 3. *Be tavęs* negaliu gyventi. 4. Šitas šulinys *be vandens.* 5. Ligonis buvo jau *be žado.* 6. Paskum ir mirė tas žmogelis *be kunigo.* 7. Jį láidojo *be mišių.* 8. Jį išlydėjo *be varpų, be triukšmo, be kalbų.* 9. Svečiai išvažiavo *be pietų.* 10. *Be rudens* neparvažiuosiu. 11. Taisykis nesitaisęs, *be vakaro* vis neišvažiuosi. 12. *Be laiko* mirė; *be laiko* rugius suvežė. 13. Jo žodžiai *be paliovos* skambėjo. 14. Jis dirba *be atvangos.* 15. *Be auksino* neparduosiu; *be penkių rublių* negausi. 16. Tenai visas šimtas buvo; *be to,* nieko daugiau neturėjau. 17. Ir *be jūsų* bus daug svečių. 18. Tau ir *be to* bus namie ko skaityti. 19. Jis ir *be tų skaitymų* turįs daug darbo. 20. *Be Petro* buvo penkiolika vyrų. 21. Ar tu negausi žmonėse mergelės *be mūsų sesužėlės?* 21. *Be Jono* ar dár kas buvo?

§ 79. *Dėl (del), -dėl, dėliai.* 1. *Dėl jo* nei man skaudu, nei man graudu. *Dėl jo* tu čia dabar žudysiesi! *Dėl kito* jam galvos neskauda. 2. Jis atėjo *dėl manęs.* Aš *dėl tavęs,* vaikeli, visą amžį vargau, dirbau. *Dėl tavęs* aš neklamposiu tokį kelią. 3. Bernytis *dėl mergytės* skendo (plaukė mergytės vainikėlio ir jo beplaukdamas prigėrė). Be ne (bene) tas čia

gul bernytis, kuris mirė *dėl mergytės?* 4. Sudirgo mano žirgelis *dėl tavęs.* 5. Daryk gerai *dėl kitų,* tai bus ir pačiam gerai. *Kodėl* taip padarei? *To dėliai* ir jis nesirodo. *Todėl* ir jo nematyti. *Kodėl* tu taip elgiesi? 6. *Dėl Dievo* taip nedaryk! 7. Šviesi saulelė *dėl visų.* 8. *Dėl šito avino, dėl šitų niekų* jis mane dar tieson, žiūrėk, pašauks! 9. *Del kelių skatikų, del to nieko* tu čia gyvas lendi žemėsna (į žemes). *Del nieko būvio, del dyko galo* mes čia dabar plaukus vienas kitam rausma (rausim). *Ryt.* 10. Mėšlo lenkis ne *dėl baimės,* (bet) *dėl smarvės.* 11. Aš jį *dėl skolos* skundžiu. Niekas tavęs *dėl to* nekaltina. *Dėl ko* (kodėl) tu nesakei? 12. Ir ėmė *dėl tos žemės, dėl tų pinigų* bylinėti. 13. Nereik *dėl to* dūkti. *Dėl tokių dalykų* nereik bartis. *Dėl šito dalyko* jis mane baisiai išbarė. Nebarkit mane, neišjuokit *dėl šito niekniekio.* 14. Klumpa smunka žirgelis *dėl neteisių žodelių.* 15. Netekau rūtelių žaliųjų *dėl* tavo, berneli, *žodelių meiliųjų.* 16. Ne *dėl skaistaus veido,* ne *dėl riešutų* tave jauną žiūrėjau. 17. Ne *dėl pieno* aš esmi balta. 18. *Dėl to* jį pakorė, kad jis ėjo vogti nemokėdamas. 19. Ar geras?— *Dėl gerumo* jis geras (gerumo jis geras), bet visai kvailas. 20. Ar jis išmintingas? — *Dėl išmintingumo* jis nėr peiktinas, bet šiaip dorõs maža tėra iš jo.

21. Ne, mes *dėl mėsos* tiktai jūsų (gaidžių) giriame balsą. Kiti *dėl kiaulių numuštų* bylinėti pradėjo. *Dėl bėdos* juk kartais daug dyvų nusiduoda (atsitinka). Tuo (tuoj) po Velykų, *maisto dėl,* triūsinėti pradėjom. Ak mano kaimynučiai, ak širdingi broleliai, aš *dėl Dievo* jus meldžiu, n'užmirškite Krizo. *Duon.* 22. (Giñkit) nors dangumi *dėl manęs* (man vis tiek, man nerūpi)... Tur būt, *dėl pamokslų* tuodu barasi? *Dėl drąsos* dar išmausiu burną (išgersiu taurelę ar stiklelį). Kas čia do per mada po biesais taip tolie mus varinėti *dėl tų trijų dienų* (=tris dienas teturim atsėdėti, o taip tolie dėl to mus varo)! Kam, pone, mus taip tolie varinieji *dėl menko nieko* (dėl menkniekio)? Maža vargo teturėjau *dėl* jų (d. savo dukterų) *darbo:* ką tik ima, tą padirba. Mamaitė *dėl* mūsų *darbo* (dėl savo darbo, mums dirbto) paršelį pardavė: nebuvo laiko šerti, žoles rinkti. *Dėl raudonumo* (kad karštimas raudonesnis būtų) apipila alksnių žirginius. Žiūrėk, *dėl kokios* teks mudum su ponu susispirti. *Že-tė.* 23. Ko tu čia *del mūsų* rūpinies? *Vien.* (žr. § 106).

§ 80. *Greta, gretim.* 1. Jonas sėdėjo *greta teisėjų.* 2. Juodu *greta vienas antro* buvo. 3. Pirmoj vietoj sėdėjo jo sūnus, *gretim jo,* iš dešinės — vietinis girininkas lãtvis. *Vien.*

Iki, lig, ligi. 4. Vanduo man priteko *iki kelių.* 5. Bėgo žirgelis *iki* srovės *upelio.* 6. Garsas parėjo *iki manęs.* 7. Laukiau *iki vakaro, ligi vakaro.* 8. Būkištikimas *iki mirties.* 9. Buvo *ligi galo* metų, *ligi pietų, iki pietų.* 10. Ražančius *ligi kelių,* liežuvis *ligi žemės.* 11. Buvo vandens *ligi juostos* (ligi juostai). 12. Eik *lig ežero, lig tvoros* (lig ežerui, lig tvorai). 13. *Ligi pievai* ark; nekelk vartų *ligi galui.* 14. Pupa augo augo *ligi lango, ligi stogo.* Pupa su žirniu vėl augo ir priaugo *ligi dangaus.* 15. Jo miškas traukėsi tuomet *ligi upės.* 16. Vos priėjau *ligi vietos*).*

17. Parodyk mą (man) tavo kūną *iki kẽlių, iki bámbos.* Jo kojos *iki kẽlių* į akmenį įlindo. *Pr.* 18. Nuo pat pušyno *iki bažnyčiai* kupinai visur svieto (žmonių) — juda, kruta, mirguliuoja. Taip giedodami nutraukėm *iki bažnyčios.* Dėl to ir čia neraginos (nesiragino), *iki dugno* išmaukė stikliuką. Tytuvėniškiai išlydėjo *iki užtaisytųjų vartų.* Nuo vainiko baltos juostos kỹburiuoja *iki žemės. Iki* atlaidų *pabaigos* dar daugumo atsitikimų galėtumei žmogus prisistebėti. Giedojo, giedojo vėl mažˇ *iki pusnakčio. Že-tė.* 19. Pareina karvės, purvinos *ligi pusės* šonų. (Ten) *ligi valios* yra alksnių. Keleiviai, purvini mažˇ *ligi kelių,* supleškėjo į bažnyčią. Kas čia nori važiuoti, purvynai *ligi stabulių* (l. stebuliũ). Kirmėjot visi *ligi pat šiol* (l. pat šio laiko, l. p. šiolei)... *Že-tė.* 20. Nuo Puntuko *lig Šlavei* (lig Šlavės) ąžuolų daugybę laikė žmonės lyg kokią didžią šventenybę. (Medžias) nuo šaknies *lig viršūnei* (lig v-nės) buvęs visas doras. *Bar.*

§ 81. *In, ing* — žiūr. *į* (§ 83).

Iš (iž). 1. *Iš tų šiaudų* nebus grūdų. 2. Ką dirbsi *iš* mano *šakelių?* 3. *Iš miego* (ryt. ir *iž miego)* sviesto nesuksi. 4. *Iš lentų* (ryt. ir *iž lentų)* kibirą pasidirbdinau. 5. *Iš to aukso* žiedą nusikaldinsiu. 6. *Iš tų pačių* šventieji, *iš tų pačių* prakeiktieji. 7. Tiek tos mantõs, kaip *iš epušės (drebulės)* lentõs. 8. Nenor keltis, kaip lokys *iš laužo* (ryt.

---

*) Sakinys „priėjau *vietą*“ reikia, žinoma, skirti nuo sakinio „priėjau *ligi vietos*“. *R. J.*

ir *iž laužo).* Ką darai *iš alksnio* (ryt. ir *iž alksnio)?* 9. Varna *iš vietos,* kita į vietą (kita jos vieton, k. į jos vietą). 10. Iškirto rankas *iš pečių.* 11. Gražus, kaip *iš pieno* plaukęs. 12. Šviesus mėnesėlis patekėjo *iš* rūtų *darželio* o aušros žvaigždelė *iš* pat *vainikėlio.* 13. Laukiau senos motinėlės *iš kalnelio* pareinant. 14. *Iš sėna* gimsta jáuna. *Ryt.* 15. Vaikas krito *iš medžio.* 16. Ar *iš tolo* parėjai čia gyventi? 17. *Iš kur* tu žinai? — *Iš jo, iš kitų...* 18. *Iš tenai (iš Pilviškių)* parėjo. 19. Parėjau *iš Keblaičių* (plg. „ėjau *į* Keblaičius"). 20. Vėjas pučia *iš rytų, iš vakarų.* 21. Ar *iš galvos* išėjai? 22. Tiek tu *iš jo* begausi, kaip *iš žąsies* avižas. 23. Imk *iš kito (iš* kito žmogaus). 24. Visi týko *iš to vargšo artojaus.* 25. Aš laiško *iš jo* laukiu. 26. *Iš Antano* laišką turėjau. 27. Bene ką *iš jo* laimėsi! 28. Ir už darbą *iš savęs* jam mokėjau. Ką siūdiniesi, vis reikia mokėt *iš savęs.* Visa *iš šitų pinigų* reikia taisytis. Tau reikia menko daikto — vis *iš pinigų.* Marškinius duodi skalbti — vis mokėk *iš savęs.* 29. *Iš dūmo* (dėstis, kiek yra gyvenamų trobų) mokama. 30. *Iš āpmaudo* nusviedė pėdą į šalį. 31. *Iš gerų* dienų ir dienas pamiršo. 32. *Iš bado* ir varškė gardu; *iš bado* ir varškę be duonos valgo; *iš bado* bet kuo be bado. 33. *Iš didelio* rašto išėjo *iš krašto.* 34. Jis verkia *iš džiaugsmo.* 35. Per dienų dienas ūžė, *iš to* ir serga dabar. *Iš ko* ji susirgo? — Ir ji *iš obuolių* bus apsirgusi. *Žem.* 36. Taip darė jis, žinoma, *iš bėdos, iš meilės, iš širdies.* 37. Žinoma, kad ne *iš gero* taip darė. 38. Gieda *iš ausies* (be gaidų); rėžiau *iš akies* (kaip akis man rodė). 39. Sakyk, kaip buvo *iš tiesų.* Ar *iš teisybės* sakai, ar meluoji? Ar *iš tikrųjų* taip buvo? Ar *iš tikro* nežinojai? 40. Visus teisia jisai *iš sąžinės* (kaip jam sąžinė rodo). *Raš.* 41. Ir sūrius dabar *iš knygų* (kaip knygos rodo) darom. 42. Šimtą (100) dalijam *iš penkių* (5) — taip, kaip tie penki (5), daliklio skaičius, mums rodo. Padauginę 6 *iš 3,* gausim 18. 43. *Iš akių* ir *nasrų* jis—kálnavertis, bet *iš tikrųjų, iš savo darbo,* gero pusbernio neatstoja lauke.

44. *Iš mažų dienų, iš mažens, iš mažumės* papratęs dykauti. 45. Jį *iš netyčių* užklupo. 46. Kiek buvo *iš viso?*

47. Lapė, kaip *iš pasakos* mūsų mandagiai girdim, *iš klastos* įpuvusius kaulus siūlyjo (s-lijo) gandrui. (Didgalvis)

ypačiai *iš paselų* (pasalų), nei uršdams neigi belodams, išplėšdavo žmogų. Krizas *iš nežinių* labai nešvánkų kvapą padaro. Vėl *iš naujo* verkt nesiliausim. *Iš viso* tikt vos gals tvoros pasiliekti. Tūls *iš jų* susvilino namą. *Duon.* 48. O jis antrąją kláusė, dėl ko ji tur tokias storas lūpas, o ji sakė: „Ponuži, tai yr *iš to didelio verpimo;* kad jau vis verpi ir šlapini, dėl to lūpos taip storos pastó (pastoja, randas)". Jis buvo labai pailsęs *iš to didelio darbo.* Jis *iš tiesos* ir vagis buvo. Vienam *iš tų* jo *šunų* apie kaklą užrišo ir jį siuntė pas karalių. *Pr.* 49. (Tekorienės priėmėja), drebėdama *iš paskubos,* rinko išmėtytus popiergalius *iš trobos* ir *iš kamaros.* (Jis) *iš nelaimės* nuskendo. (Ji) net pamėlynavo *iš skausmo.* Bene aš *iš didelio turto* (dėl to, kad daug turiu) duodu? *Iš to apmaudo* ėmė dvaro gaspadorių keikti. Vanagas *iš nejučių* gali abudum akis iškapoti. Buvo vyras ir *iš stuomens* ir *iš liemens.* (Jį) gal raštininkas *iš* savo *galvos* taip tolie varo? (Reikalingus mokesčius) jis *iš savęs* dės į paštą. Zosikė neturėjo nė skurlelio doro *iš ko* nusipirkti (buvo visai be pinigų). Vieni spiaudėsi *iš* valdžios *darbų,* kiti niekino, juokėsi, nenorėjo tikėti. Tik reikia dirbti, visiems eiti *iš vieno,* tada viskas bus. *Iš jaunesniųjų klausytojų* nevienas griežė dantimis, kumsčias gniaužė. *Iš mužikų* nė vieno doro nerasi, visi vagys... nebegalì (n. žmogus, nebegãlim) gyventi! Serga kas *iš jūsiškių? Že-tė.* 50. Medžiai, mat, *iš daugybės* visiškai atpigę. Tūlas, ligos suspaustas, *iš įžodžio* (juos) lanko. *Bar.* 51. Visi jau buvo sotūs ir tik *iš dyko buvimo* gėrė alų ir rūkė. *Vien.* 52. Eik *iš* mano *akių,* kad tavęs nematyčiau! *Rok. d.* 53. Vieni skina *iš pašaknėlių,* kiti skina *iš viršūnėlių. Iš didžių mislių (iš* sunkių minčių, galvojimų) sopa galvelę. Ant altoriaus pristatyta vaškinių žvakelių: eina garbė Ponui Dievui *iš pilkų bitelių. Skap. d.* 54. Juos *iš bado* ben žievėm papenėk. Ji čia *iš* (savo) *galvos* audžia. *Ryt. (Rok.).* 55. Du kartu sakysiu, o *iš trečio* smertį (mirtį) padarysiu. Mes tau naują vainikėlį *iš rūtų* nupinsim. *Pan. d.* 56. Kiaušinis per žiemą neišeina *iš trijų kapeikų. Pan.* 57. Euriklėja bemazgodama pažįsta Odisėją *iš rándo.* Kalbà *iš viso* (,aplamai imant,) yra nepastovus dalykas. Jis kaltinamas *iš* Baudž. Stat. *543 straipsnio.* Ji čia, tur būt, *iš raštų* (iš knygų) audžia, ne *iš* savo *galvos.* Visiems reikia *iš vieno* dirbti (eiti, elgtis...). Lipk *iš medžio* (plg. „lipk *į* medį"). *Raš.*

Iš anapus, iš po, iš užu. 58. *Iš anapus miško* vanagas pakilo. *Iš anapus upės* ėmė kas rėkauti, bet *iš šios pusės (iš šiapus, iš šiapus upės)* mes niekas neatsakėm. 59. Išlindo *iš po suolo (iš pasuolės). Iš po manęs* driežas šmurkštelėjo. 60. Elenytė *iš tolo, iš užu šimto mylių,* išgirdo devynių kumeliūų žvengimą. *Raš. (Ryt.).* 61. Brakšt, *iš po pat nosies* ir nutraukė du sijonus ir du skepetukus. *Že-tė.*

§ 82. *Išilgai, išilgui (išilguo), ištrižai.* 1. Eik *išilgai griovio (iš. griovį).* Plaukia *išilgai ežero (iš. ežerą).* Vaikščiojo *išilgai trobos...* Važiavom *išilgai dirvos, išilgai pievos...* 2. Ėjau *išilgui (išilgai) rėžių, išilguo (žem.) rėžių, upės, dirvos.* 3. Eik *išilgai šito upelio. Pr.* 4. Eik čia *ištrižai lentų* (žiūr. *įstrižai,* § 84).

§ 83. *I (in, ing).* 1. Dóvanai *į dantis* nežiūrėk. 2. Aš nueisiu *į kalnelį* pas senąjį tėvelį *(Ryt.* „kalnelin *in, un sen. tėv.“).* 3. Gyvą jį pakarčiau *į žaliąjį berželį.* 4. Lipk *į medį.* Vaikas buvo įsliuogęs vakar *į šitą berželį.* 5. Rasi įspįs saulelė ir *į* mūsų *langą.* 6. *I ką* tu čia dabar žiūri (žiūrai)? 7. Jis *į Onelę* žiūri, kaip katinas *į lašinius.* 8. Kepuraitę *į gémbę* pasikabink. 9. Vagį *į sieną, į rąstą* kala. 10. Taisos ir taisos, kaip *į vestuves,* kaip varna *į dausas.* 11. Jau daugiau nebetelpa *į tą kibirą.* 12. Šnekėjo ir nušnekėjo *į pūdymus.* 13. Trobos galas atkreiptas *į rytus, į šiáurę (į žiemius).* 14. Rašiau vakar *ing tave. Raš. (Ryt.).* 15. Vyrai rašė (leido) ir prašymą *į ministerį.* 16. Duktė *į* savo *tėvūs, į Gudaičiūs, į Jonūs...* išėjo. 17. Eik *in kunigą, in Gudelį (an kunigą, an Gudelį, un G-lį,* eik kunigop, Gudeliop, eik pas kunigą). *Ryt.* 18. Eime *į Keblaičius* (į Keblaičių šeimą, į tos pavardės šeimą). 19. Nueik *į kaimynus,* ir gausi (plg. „buvau ir kaimynuose“). 20. Gavau ir batus (pušnis), bet dar reikia *į juos* pridėti. *Ryt.* 21. Daug medžių sukūreno *į plytas.* 22. Susirinko *į tūkstantį* (apie t-tį, arti t-čio) žmonių. Sakai daug buvę, — ar bus *į šimtą?* 23. Šitą arklį *į dalį, į skolą* (mokant dalies arba skolos dalį) ji gavo. 24. *I senatvę (į galą* savo amžiaus) jis ėmė kuo sirgti. *I rudenį* (rudenop, *in rudenį, un rudenį...*) vėl ėmė lyti. 25. Ar žinai, *į ką* jis panašus (pavėdus)? Jis *į tave* nepanašus (žiūr. § 103).

26. Štai, poryt mūsų pons mus bėgt *į baudžiavą* siunčia. Būrs *į baudžiavą* slenka. Turėsim su vargais *į bau-*

džiavą t r a u k t i s. (Didgalvis) naktyj (naktį) *į žvaigždes* dangaus, *į mėnesį šaltą,* dienos viduryj *į saulę* l o d a v o *šiltą.* Ir putodams sniegs visur *į nieką* (v. nieku) p a v i r t o. *Duon.* 27. Jis p a b a r š k i n o *į duris* ir tuo (tuoj) greitai b ė g o *į* savo *valtį.* S a k o karalius *į* savo *tarnus:* „Ar jau apsiūksta?“ Tuodu numirėliai jiedvi kone *į smertį* (negyvai) n u š o k i n o. Aš tave p a v e r s i u *į utėlę,* o save *į blusą.* Aš eisiu pas šitą malūninninką ir *į malūninninkus* m o k į s i u o s (mókysiuos malūninku). Jis vieną (v. sūnų) leido *į dišeres,* antrą *į račius* m o k į t i s (leido vieną stalium, antrą račium mókytis). *Pr.* 28. Saulutė kildama kaitino iš aukšto ir baltąją šalną v e r t ė *į tankią miglą.* Jūs savo ganyklą p a s i d i r b o t *į dirvas* (p. d i r v o m i s). Kunigai juos k r i k š t i j a *į katalikus* (kr. k a t a l i k a i s). Tekorienė, išgirdusi riksmą, visa *į stabą* p a v i r t o. *Į ką* tatai žmogus g a l i p a v i r s t i! Jau atmarmėjo (atm. maldelę) maž *į pusę.* Ne *į kokius pokylius, váišes* a t ė j o t e, ne *į kokius rūmus* poilsio ieškodami. Boba į s i v e d ė Zosę *į* didelių mūrų *sieną — mažą kambarėlį, į kurį* r e i k ė j o kelerius láiptus l i p t i *į žemę.* Ir kunigai šįmet (šie metai, šiais metais) v e d a žmonis *į maldas, į atlaidus,* nesigaili savo vargo. Kiek sykių n u l e i d o m ir *į talką.* Gaidienė, a t s i s u k u s i *į mergaitę,* tarė. Žydas, a t s i ž v e l g ę s *į kelią,* pamatė, jog žandarai privažiuoja. Kaip (kai) į k i b o Rukinienė *į galą,* aš Palapienę kurstau: nepasiduok, nepasiduok! Vyrai visi s t e b ė j o s *į gývolius.* Nešuos džiaugdamos t u r į s v a d o v ą *į dangų.* Dar p a v ė p s o s i u, tariau sau, *į visokias gražybes.* Visi žmonys arbatinėje a t k r e i p ė a k i s *į Batutį,* s t e b ė j o s i *į jį,* kur drąsesni — m a i š ė s i *į kalbą.* Bedievis, netikėlis, t e g a l taip bliuznyti, tokias brangias apeigas, tokias šventenybes, gražybes l y g i n t i *į komedijas,* tėvus dvasiškus (dvasios tėvelius, dvãsininkus), avelių vadovus, l y g i n t i *į artistus.* Ta nubalusi kaip drobė, s u s t i n g u s i *į kaulą,* nei akimis bemato nei nuomonės beturi. Cinokas ėjo *į kuprą* s u s i m e t ę s. (Cipras jiems) pigiai ar visiškai *į skolą* p a l i k d a v o r a š t ų. *Že-tė.* 29. S u v y n i o j a u visus popierius *į pipirus* (v. p. suvartojau pipirams vynioti). S u p y l i a u visus maišus *į rugius* (visus maišus rugiais užėmiau, rugiams pilti suvartojau). *Pal.* 30. P a d u o s tau *į rūpą* (surūpins tave kuo, tau tiek rūpesčio p a d a r y s). *Als.* 31. Jis a t s i g r į ž o (atsigręžė) *į ketvirtaklasius.* Alfonsas išlindo iš ūksmės ir, i š t i e s ę s *į ją* rankas, pašnibždoms pašaukė. Vėžiovėžiečiai a t i d a r ė karčiamos l a n g u s

į gatvę (iš tos pusės). *Vien.* 32. *Un rudenį* (į rudenį) pradėjo lyti. *Rok.*

§ 84. *Įkypai, įstrižai, kiaurai.* 1. Troboje keleivis *įkypai lovos* pavirtęs knarkė. Didžiausias būrys, daugybė... vyrų su juostomis *įkypai pečių*. Saulelė *kiaurai vandens* skaitė upės dugne akmenėlius. *Že-tė.* 2. Patiesk čia *įstrižai (ištrižai, istrižai) šitų lentų* (ne skersai, ne išilgai).

§ 85. *Lig, ligi,* žiūr. § 80 *(iki, lig, ligi).*

Linkuo, linkui, linkai, linkais, linkan, link. 1. Eina *Kelmės linkuo, Telšių linkuo. Rudenop linkuo* saulė mažiau kaitina. *Ten linkuo* bus geresnis kelias. Einu *ant Kalvarijos linkuo. Žem.* 2. Jis važiavo *ant Kuršo, ant Prūsų linkui.* 3. Eik *ant Trakų linkais, linkai* (į Trakų pusę, Trakų tiesumu). Eik *ant šen linkai. Žem. Raš.* 4. *Šen linkai* traukia vėjas ugnį. Kyla *danguñ linkaĩ,* eina *šiáurėn linkaĩ. Raš. Pr.* 5. *Tilžės linkan, Tilžės link* pasuko.

6. Juozapas nudrožė *vieškelio linkuo,* stačiai eže (ežia) per lauką. Slenku ir aš, lygiai su kitais, tuo taku *krotų linkuo.* Juozapas svyravo *pievų linkuo. Rudenop linkuo* ir lytus tankiau lankyties pradėjo. *Že-tė.*

§ 86. *Netoli (netol,* žem. *netolie).* 1. Gyvuliai buvo *netoli (netol,* žem. *netolie) namų.* 2. Aš gyvenu *netoli tavęs.* 3. Saulelė jau *netolie laidõs.* Jaunieji grūdos tekini gývolius jau *netol namų. Že-tė.*

Nuo. 4. Žiedą *nuo piršto* numovė, nutraukė. Jis bėga *nuo manęs.* 5. Obuolys *nuo obels* netoli teriieda. 6. Čia ramus vėjelis *nuo žolynų* pūtė. 7. Lipo *nuo ryto* ligi vakaro, bet... nieko neprilipo. Jojau *nuo ryto* lig vakarėlio, kolei prijojau uošvio dvarelį. 8. Žadėjo stomenį (stuomenį) *nuo nosies* ligi lūpos (tokį ilgumo). Jų lapais *nuo ligų* gydė žmones. *Bar.* 9. *Nuo šermukšnėlio, nuo putelėlio* (putinėlio) girelė raudonavo, *nuo pikto vyro* veidelis mėlynavo. 10. *Nuo ko* raudonas tavo veidelis? *Nuo ko* (dėl ko) rasotas tavo žirgelis? 11. *Nuo jo* (iš jo) vakar laišką turėjau. *Ryt.*

12. (Nenáudėliai susibastę) *nuo kunigų* bei *nuo darbų* jų pradeda zaũnyt (= apie kunigus ir jų darbus pr. z., nuo kunigų ir jų darbų pradeda savaip apie viską zaunyti?). *Duon.* 13. Ji atsigulė po vienu medžiu, ir atbėgo vilks ir vieną *nuo jos*

(=iš jos) vaikų atėmė. Vėl sutiko jis tą senuką, *nuo kurio* (kuriam, kurio, iš kurio) jis buvo pavogęs tą ožką. *Pr.* 14. (Savo dukteris), nors mažos paliko *nuo motynos,* našlys paauginau. Tur būt, prižadėjo karalius atimti *nuo pono* medes? Šią naktį akių nesudėjau, negal atsikratyti *nuo snaudulio.* Dėl ko tu neatsikratai *nuo tų palkusų* (ištvirkėlių, išdykėlių...), *paleistuvių?* Atsikratysiu *nuo tų utėlių!* Ponaitis — norėdamas nusikratyti *nuo gėrimo* — ėmė neraginamas kiaušius mušti. Jis turi valią (v. žmogų, tave) *nuo pusės* dienos atstatyti. Poni žiūri į medžių šakas, nusvirusias *nuo sunkumo* vaisių. Batučio rankos drebėjo *nuo šalčio.* Obelių (obelų) šakos paramstytos raudonavo, geltonavo *nuo apkibusių obuolių.* (Ji) tarnavo prie svetimų *nuo pat mažumės* (iš pat mažens). Šalia jo sukrauta sūrių málka ir krepšas gal *nuo* poros pūrų *meto,* kiaušių pridėtas (krepšas gal poros p. meto...). *Že-tė.* 15. (Miškas) sušukęs: „Broliukai, ginkitės *nuo bado!*“ *Bar.* 16. Ponas pardavė savo dvarelį turtingam mužikui *nuo Raguvos. Vien.* 17. Kai *nuo bičių* vilnas kirps, *nuo avelių* vašką dirbs, tai tada, motinyte, aš pas tave sugrįšiu. *Pan. d.* 18. Gieda lakštingala vėlai ir *nuo ryto. Ryt. (Pand.) d.* 19. Išblykš veideliai *nuo rūsčių žodelių,* išbrinks akelės *nuo gailių ašarėlių.* Budinau mergelę *nuo* (iš) *saldaus miegelio. Skap. d.*

§ 87. *Pagal.* 1. Eik *pagal tvorą* (patvoriu, žem. *pagal tvoros), pagal pat upę* (pačiu paupiu). 2. Uošvis tave mylėjo; *pagal tave* jis ir mane, tavo draugą, pamylėjo. 3. *Pagal* savo *metus* jis gerokai paaugęs. 4. Jie tau išsimokės *pagal darbą, pagal* tavo *nuopelnus.* — 5. Ne arė, tik arklą vilko *pagal žeme.* Katalikai jį *nakčia pagal* palaidojo; vilko jį *žeme pagal;* jie plaukė *jūra pagal;* nuvežė laivu *jūra pagal.* Ar suvažinėsi *nakčia pagal* į Kauną (naktį išvažiuosi į Kauną ir tą pat naktį sugrįši iš Kauno)? *Žem.*

6. Dabar ji važiavo viena *pagal tą vandenį* ilgą laiką. Razbaininkai (galvažudžiai) pareina viens *pagal kitą* (tuoj po vienas kito, beveik kartu) ir sako: „Čia žmogena (žmogiena) smird...“ *Pr.* 7. Cinokas ėjo tylomis, kojas auliniuose klumpiuose vilkdamas *pagal žeme.* Balta miglelė tyliai *pagal žeme* storą rasą klojo. *Že-tė.*

Paliai. 8. Tiesiai *paliai daržais* lėkė namõ (tiesiog per daržus). *Ryt.*

§ 88. *Par.* 1. Buvau *par jį, par kunigą, par tėvą* (pas jį, pas kunigą, pas tėvą; prie jo, prie kunigo, prie tėvo); stovėjau *par tvorą, par ežerą. Ryt., Kup., Rok....* 2. Kalytė, stovėdama *par vartus*, kiauksėjo. *Ryt.* 3. Kolei mylėjo, *par saũ* (ir „par savi", pas save, savo namuos) turėjo; kai nemylėjo, lauku lydėjo. *Rok. d.*

Pas. 4. Aš gyvenu *pas jį (Kup., Rok....* par jį). 5. Dirbau *pas kunigą* tris dienas. 6. Pasilik *pas mane* (žem. *pas manęs);* eikš *pas mane* (žem. *pas manęs,* ryt. į mane, „in mani, un mani, un mañ..."). 7. Sėskis *pas krosnį* (žem. *pas krosnies,* ryt. ir *par krosnį).* 8. Kad tu mane vesi, tu *pas mane* du kubilu vyžų rasi (žr. § 103, c).

9. (Jis) liepė mums pasikirsti tame piauniuke *pas* sendvariškių *sieną.* Poni, metusi jai ant stalo piningus, rūsčiai tarė: „Še savo algą, še, kiek buvai *pas mane!* Man tokios nereikia". (Tėvas) mamaitę paliko *pas senolę* mažoje trobelėje. Rukinienė ant suoliuko *pas krosnį* ištisai jau krankė. Gaidienė, apklosčiusi *pas krosnį* miegantį piemenuką, išėjo prie ugnies. Šeimininkai... išvarė mane (m. gyventi) *pas senolę.* Jis nusigandęs tenkinos *pas mane* į trobą įpuolęs. Važiuosiu *pas mamą* valandėlę (v. pabūti). (Zosikė) nubėgo *pas* Petronės *motyną* (į P. motynos namus...). Parginęs kiaules, vakare nubėgau *pas mamaitę* (gyvenusią pas senolę). Taip noriu *pas senolę* (n. eiti p. sen.). Prašom į trobą *pas mane!* Kartais senolėlė ateis *pas mane,* iššukuos galvelę, paverks, paverkusi ir vėl paliks mane vieną. *Pas Baltaragį* (B-gio m-kės, B-gio namuos, B-giuos) mergikės sukos apie pusrytį ir apyvoką. *Že-tė.*

Pasak. 10. Jūroje dabar, *pasak* laikraščių *pranešimo,* pavojinga plaukyti. *Pasak laikraščio,* ir Gudai norį dėtis su Lietuviais. Ir Petras, *pasak jo,* nieko priešingo neturėsiąs. *Raš....*

Paskui (paskuo). 11. Jis eis *paskui mane* (žem. *paskuo manęs).* 12. Sek *paskui bitę* (žem. *paskuo bitės),* įseksi į medų. 13. Kaip aš *paskui jį* ėjau, nebesižinau. Šuo seka *paskui piemenį.* 14. *Paskuo jo* styrino karvės. *Že-tė.*

§ 89. *Per.* 1. Ėjau *per lauką.* 2. Plaukiau, bridau, pérvažiavau *per upę.* 3. Lipau *per tvorą* į kiemą;

per tvoros *viršų* aušros ž i ū r ė j a u. 4. T e k a saulelė *per beržynėlį, per žaliąją girelę.* 5. Kam v a ž i u o j i *per vartus* (per parverstus, gulinčius vartus)? 6. Arklys *per tvorą, per vartelius* š o k o. 7. M u š ė *per galvą.* 8. Kvailas *per visą pilvą.* 9. Yra pavargėlių, kurie b e e i d a m i *per bažnyčias* daug pinigų prisirenka. 10. Ė j o *per žmones* (nuo vieno prie kito...). 11. Kokią p ū g ą (pusnį) v e r t ė jis *per mergas* (kur girdėdamas, važiavo — mergõs sau ieškojo)!

12. *Per naktį, per visą naktį, per kiaurą naktį* b u d ė j a u. 13. *Per visą tą laiką* jis prie manęs b u v o. 14. Jis g i m ė *per Kalėdas, per Sekmines, per šv. Joną, per Lenkmetį, per mėšlus (per mėšlaveži, per mėšlaveži), per rugius (per rugiapiūtę), per marus* (kai maras buvo). *Pr. Žem.* 15. Į s r i g a i (įstrigai) man į akį *per mėšlaveži.*

16. Jis b u v o tenai *per berną* (ten bernavo). 17. Tave jie *per beprotį* l a i k ė. 18. N u š o v ė ją *per gegužėlę* (gegužėle palaikę). 19. Kad būtų žvieję, b ū t ų s u ž v i e j ę *per margą lydekėlę.*

20. Aš jo *per tvorą, per duris* n e m a č i a u (tvora, durys man kliudė). 21. *Per tave* aš nieko n e m a t a u (tu man kliūvi). 22. *Per jus* mes dabar nė savo vaiko n e g a u s i m p a m a t y t i. 23. *Per juos* nieko n ė p i r k t i n e b e g a l i m a (jie čia mums kliūva, kliudo). 24. Ta merga *per žodį* (mano žodžio tereikėjo) b ū t ų už manęs t e k ė j u s i. 25. *Per jį* visa (viską) g a u s i (jis patarpininkaus, padės).

26. Čia n ė r a *per jį* (už jį) geresnio. 27. N ė r mėsos *per kiaulieną* (geresnės už kiaulieną). 28. *Per Varšuvą* nesu mačiusi gražesnio miesto. *Žem.* 29. G a v a u *per du šimtu* (daugiau kaip 200). 30. M o k ė j o *per dvidešimt* rublių (daugiau ne 20 rublių, 20 r. su viršum, d. negu 20 r., nekaip 20 r.). 31. *Per aštuonias valandas* žmogui d a u g i a u n e r e i k m i e g o t i. Aš niekad n e m i e g u d a u g i a u *per šešias valandas* (žr. § 104).

32. Žinom juk, k i e k s y k i ų ją (bandelę, kaĩminę) *per dieną* r e i k i a p a g i r d y t. Eik, tinginy, eik dirbt, pelnykis viežlybai duoną ir, ką pats pelnei, l a i k y k *per savo dalyką.* (Aužuols, ąžuolas) gyrpelnys, save vieną tiktai *per drūtą* (p. stiprų, tvirtą) l a i k y d a m s, nendrei taip besikloniojant (besilinkčiojant) tikt (tik) juokias, tikt juokias. Vókiečiai lietuvninką *per drimelį* l a i k o. (Au-

žuols) gluosnius ir egles, pušis ir liepų viršūnes, o labiaus karklus ir krūmus laikė *oer nieką*. Rudikį... laikė *per vagį*. (Tu) *per rugius* (kada?) ir momą mano suplėšei. *Duon.* 33. O kasgi judu *per vieni*? — kláuse jį. Karalius pažadėjo jam dukterį *per pačią* duot. Karalius ją jam duod *per pačią*. Princas sakė, kad jis ją (tą mergą) nor (norįs) *per pačią* palaikyt. Jie lietuvininką (būrą) *per vyžą* laiko. Jie žmogų *per šunį* laiko. Tu galėtum jį klaust, bene jis pasiliktų pas mus *per gaspadorių* (per ūkininką). Ji įėjo į vieną dvarą ir pasisamdė pas to dvaro žiūponę *per pelendrūsę* (p. pelenę, šlavinėtoją...). *Pr.* 34. Tik revolveris pliáukš ir iššovė... Man nekliuvo, o žandarui *per žandą* kiaurai! Tu neturi téisės be manęs nė *per nago júodymę*. Kad aš norėčiau jūsų žemės užimti *per vieną pėdą* (bent vieną pėdą), ar jūs man duosit? *Per mus* (dėl mūsų) nė paršelio negalėjo (n. motyna) užsiauginti. Matai, ponaiti, kiek aš turiu vargo, kiek *per juos* (per Cinokus) nukentėti! *Per ašaras, per širdies skausmą* nė žodžio nebegaliu išdaužti. (Jis buvo) įstabus žmogus — aukštas, maž už visą bažnyčią (už visus jos žmones) *per visą galvą* aukštesnis, *per aukštumą* net į kuprą susimetęs. *Per kelis žingsnius* tolumo negalėjai atskirti žmogaus nuo stuobrio. (Ji) *per septynias dešimtis* daugiau neturi. Visi *per vieną* (visiteli...) taisė keliuką. Koplyčioje mišios *per mišias* eina, langai atdari (atidari). Pavasarį *per pat darbymetį* išvarė tą kvailį į Šiaulius. *Per laiką* ponui piktumas páreis. Klebono šeimyna nevalios tiek kiaušynės (kiaušinienės, paũtienės) nė *per mėnesį* suvalgyti. Būtų galėjęs (Gaidys) *per kiaurą naktį* taip ilsėties. (Per sapną) mėšlus vežu, šluojuos, žoles svadinu... *per naktis* (kiekvieną naktį) ten ir ten... Daugiau kaip iki pusės koplyčios vainikas žmonių eina kẽliais apie altorių, *per daugumą* vos tik pakruta. Jaunieji tolie jau *per karklynus* dvalakavo. Saulelė, kildama kas kartas aukštyn, plėšės *per miglą* ir kas kartas karščiau kaitino, bet miglos niekaip neperveikė. Šeimininkė išleis jas *per prieangį* — nepajus nė šeimyna. Išlindęs *per žmonis,* kol gavau nusiprausti, apsivalyti, pradėjo į varpą mušti. Prie sienos *per kareivių eilas* (p. k. eiles) jam pereiti kaip *per tvorą* peršokti buvo. Čia dygulys pervėrė *per krūtinę,* mergelei ašaros pašoko. Kóšė žodžius *per dantis* gaspadorius. *Že-tė.* 35. Tai toks

miškas traukęsis *per* Lietuvos *žemę*. (Žmonės medžius) slapta pardavinėjo ir *per naktis* skynė. *Bar.* 36. *Per* savo dukters *bylą* (dėl tos bylos) apygardos teisme senis Stašenis sėdėjo kalėjime. Kartą viename prekymety *per muštynes* pataikė arkliui *per galvą* ir užmušė (nudėjo...) jį negyvai. Gerulavičius dar kartą šėrė (sudavė) šuniui *per galvą* ir trenkė jį į duris. *Per naktis* su visais dūko vakaravo. Prisirišė (prisirišo) ji mergytę *per pusiau* (per pusiáują) skarele ir ėjo toliau. Žmonės... žiūrėjo *per langus* (= pro langus) vidun ir visi šaipėsi. *Vien.* 37. Ko nuliūdai, sesutėle, *per šį vakarėlį*? *Pan. d.* 38. Girdžiu girdžiu *per miegelį* gegutės balselį. *Ryt.*

§ 90. *Pirm, pirma.* 1. Aš *pirma tavęs* (pirmiau už tave) baigiau darbą. 2. Jonas čia bus *pirma jo.* 3. Banda eina *pirma piemens, pirm piemens.* 4. Jis kelias *pirm aušros* (prieš auštant). 5. Negirk *pirm ryto* mergą nei *pirm vakaro* dieną.

6. Mes lietuvninkai, *pirm to* nepažindami svietą, dingojom vis (kitaip dingojom). *Duon.* 7. Ar girdi, turi ateiti *pirm saulėtekio.* Rytas išaušo šiltas, *pirma saulotekio* šilta jau buvo, o pakilus saulelei labai ėme kaitinti. Baltaragis pamatė *pirm savęs* take šašėlį (šešėlį). (Jie) apveizėjo visus kelmukus, kurie ir *pirm kelių savaičių* buvo nukirsti. *Že-tė.* 8. Trečias (tr. policistas) nutvėręs už apikaklės stūmė jį *pirma savęs. Vien.*

§ 91. *Po.* 1. *Po Velykų* bus Sekminės. 2. Ateik *po pietų*, ir gausi. 3. Kas bus *po* tavo *galvos* (tau numirus)? 4. Susiprato, bet jau *po laiko.* 5. Ir jis žadėjo parvažiuoti *po trijų dienų, po dvejų metų.* 6. Jis sakėsi būsiąs čia tiktai *po Šv. Petro.* 7. *Po manęs* kitas ateis. 8. Netrukus, *po kelių minučių,* viską sužinosi. 9. *Po viso ko, po sumos* (ir *po visam, po sumai)* išėjo visi iš bažnyčios. 10. *Po viso ko* ėjo šokiai (buvo šokama) lig išauštant. 11. Eikit *po kits kito (po vienas kito)* laukan.

12. Taip atsitiko *po* mano *akių* (mano akyse, man bematant). 13. *Po kojų* pamynė. 14. Tas niekniekis *po galvų* (lovos galvūgalyje), *po kojų* (kojūgalyje) buvo padėtas. 15. Atėjo žmogelis pasibraukęs *po pažasties* (*po p-tės*) ryšiuką (žr. § 102, b, c).

16. *Po puodu* pasivožęs pačios nerasi. 17. Višta nupešta, *po tvora* (žem. *po tvoros)* pakišta. 18. Kojas *po stalu* laiko. 19. Sviestą *po užraktu* (sv. užrakintą) laikom dabar.

20. Paeik *po stogu* (žem. *po stogo),* ir nesulis. 21. Ir jis *po manim* kalbėjo (mano pusę laikė).

22. Nardos (nardo) kaip žuvis *po vandenį.* 23. Ir jis yra valkiojęsis *po visą pasaulį.* 24. Ji lakstė *po visus pašalius,* būsis ką dirbanti. *Žem.* 25. Vakar čia *po girią, po laukus* daugybė žmonių vaikštinėjo. 26. Jie ėjo *po vieną, po du, po tris.* 27. Jie gavo kiekvienas *po skatiką, po centą, po tris litus.* 28. Vyrai parsinešė iš jų *po kepalą* duonos.

29. (Kurpiūns) suvadinęs dvylika šulcų orderį davė (išleido įsakymą, įsakė) *po penkių dienų* pasirodyt. Jis, *po Mikielės* (po Mykolo dienos) tuo klojimą bemušdams, laižos vis. Mūsų gadynė, ašaras išverktas *po kojų* mindama, šypsos. Žagarai *po stogais* jų stovėdami dreba. *Duon.* 30. Ne *po ilgo* (po kiek laiko) tas razbáninks (galvažudys) vėl atėjo pas tą mergą. *Po to* jie čia neilgai užtruko. *Po valandos* (po kiek laiko) vėl ėjo į stubelę (į trobelę, į priešinę, į menę). Tą sermėgą (rudinę) laumė radusi suplėšė *po vieną gįją.* Paskuĩ juodu prapuolė *po jų akių* (jų akyse, jiems bematant...). Tai mergai jis paženklino, kad ji jotų vis keliu, kol tiltą prijos, už to tilto *po kairės* pasineštų (kairėn pasuktų)... *Pr.* 31. (Tu) turi ateiti pirm saulėtekio, o namo (= n. turi išeiti) *po saulolydžio. Po to* praėjo daugiau kaip savaitė. (Zosė) susirengė kerčioje ant pliko suoliuko, savo apsiaustą pasibraukusi *po galvų.* Rukinas susilankavo kailinius ir, pasidėjęs *po galvos,* išsitiesė ant suolo užstalėje. Šalia manęs vyras *po nosies* marma. (Žandaras) pagrūmojo (savo įnagiu) Tekorienei *po nosies.* Įlindęs *po lapinės,* prarijau porą stiklinių karštimo. Pasidžiaustė čia pat *po langų.* Nenorėdamas páinioties *po kojų* moteriškoms (moterims), lindau į lovą. Tėvas atsigulė *po patalų.* Kam dabar klius *po eilos* (= iš eilės)? Sodoje gyvendami, ganyklas *po teisybės* (= g., tiesą sakant, tikrai, iš tikrųjų...) turėjom prastas. Dainiavau (dainavau), šokinėjau *po kiaules* — įmaniau visas išbučiuoti. Tuo tarpu policija *po durimis* (prie pat durų, čia pat) sužvangėjo. Kiti, *po pastogėmis* sustoję, su tolimais pažįstamais šnekučiavosi. *Že-tė.* 32. Ko čia stovi *po kojų* — nesimaišyk! Dar ne tuoj grįš: ar *po metų,* ar *po antrų... Ryt.* 33. Nupirko vaikam ir *po kepurę.* Juoda čigonė *po auksą* šokinėja (žarsteklis po žarijas...). Raudona vištytė *po žemėm* (žemėse) gieda (morkva, morka, jos gumbas auga žemėje). *Ryt. Rok.*

§ 92. *Prie* (žem. *pry).* 1. Jis gyveno *prie* (žem. *pry) manęs.* 2. Kaip (kai) nujosi pas mergelę, apsistoki *prie vartelių.* 3. Jis man vis *prie šalies.* 4. *Prie Aleksandro II* (prie Al. Antrojo) kiek palengvėjo ūkininkų gyvenimas. 5. *Prie jo* ir mums buvo gerėliau gyventi. 6. Petras, kur bus buvęs, vis *prie jų* prisistojęs. 7. Glauskis *prie krosnies* (ryt. in krosnį, un krosnį...). 8. Kopėčias *prie medžio* (ryt. in medį, un medį...) pristatė. 9. Prišoko *prie Jurgio* (ryt. in Jurgį..) ir ėmė skeryčióti. 10. Kad kas prispaustų *prie darbo* (ryt. in darbą...), supliukštų jos lašiniai. 11. Reiks *prie daktaro, prie kunigo* (ryt. in d-rą, in k-gą, daktarop, kunigop) važiuoti. Žadėjau įsisėdęs važiuoti *prie Antano* (ryt. in Antaną...). *Žem.*

12. (Jie) girti, kits kitą *prie galvos* (už galvos...) nusitvėrę, néi (kaip) razbaininkai ant aslos (asloje) vemdami tąsos. *Duon.* 13. Aš viską, kas *prie gyvatos* (kas ūkyje, gyvenime) reikia, išmanau. *Pr.* 14. Verkiau verkiau, galvodama, kaip išbėgti *prie senolėlės.* Dilgilienė išsivedė mane atgal *prie kiaulių* (kiaulių ganyti, k. šerti). Man *prie kiaulių* (buvau pristatytas prie jų) šalta buvo, galvelė (g-lę) skaudėjo, kosulys daužė. Gaidys pašokęs pažadino savo berną, kurs tuojau išbėgo *prie arklių.* Eiksau namõ *prie vaikų.* Tamošienė prisiartino *prie vyro.* Zosės nereikėjo daug raginti: *prie Jono* (gyvendama su juo) vakarais buvo pripratusi išmaukti po keletą stikliukų. Aš žinau ir toliau kelią — nesiklausiu *prie paties karaliaus* (patį karalių pasieksiu). Aš jam akis išbadysiu už nepašaukimą jūsų *prie pono.* Puldamas *prie Baltaragiuko,* medininkas suriko. Žandaras vėl puolė *prie senutės.* Kaip čia šilta *prie tamstų* (tamstų troboje)! Mat, (jis) buvęs *prie Baltaragio* (jo bute ar namuos). Vanagas, tur būt, prisigrūdo *prie jo* (vargais negalais priėjo). Baltaragis pro duris bėgo *prie Cinokų* šaukdamas. Bėgsiu *prie sargienės.* Drožk stačiai *prie tárpininko* (ir pasiskųsk). Tetulėlis parleido laišką, klausinėjo, kas *prie mūsų* (ryt. *par mum)* girdėti, netrukus žadėjo piningų parsiųsti. Baltaragis su Cinoku keliavo *prie pono* dėl ganyklų rokuoties. Artinantíes (art. su Cinoku) *prie dvaro* Baltaragis prašneko. (Ir jis) žino kelią *prie karaliaus.* Po to mamaitė siuntė laišką *prie tetulėlio.* Čia sukasi jai galva, kur eiti, *prie ko* šauktíes? Galėsi, ponaiti, *prie kiekvieno darbo* (į k-ną darbą) mano mer-

gikes varyti — jos nieko nebijo. Žmonys, priprate *prie purvyno,* braidė taškė po miestelį. *Že-tė.* 15. Žmonės rinkosi *prie karčiamos* (prie smuklės), stovinėjo *prie prieangio.* Per naktis su visais dūko vakaravo, o jis čia dabar *prie mūsų* kabinas! *Vien.* 16. *Prie karklyno* paklupdysiu, karklo žiedais apmaustysiu. *Ryt.* 17. Koks ten buvimas *prie vaikam, prie jai, prie jam* (kada ji, jis yra...)! *Prie žirniais* avižos pasėtos. *Ryt. Rok.*

§ 93. *Prieš, priešais* (žem. *pryš, pryšais).* 1. Ateik *prieš* (žem. *pryš) vakarą, prieš gaidžius, prieš Sėkmines, prieš pietus;* atsikelk *prieš dieną* (prieš auštant). 2. Negirk dienos *prieš vakarą* (be vakaro). 3. *Prieš Velykas,* pačiu paleidimu, įsigeidė (įsimanė) ji kadugių (kadagių, ėglių) dažyvėms (dažams). *Že-tė.* 4. *Prieš trejus metus* ir jis čia gyvenęs.

5. *Prieš vėją* nepapūsi (neatpūsi). 6. Nespiauk *prieš vėją* — pats save apspiausi. 7. *Prieš srovę* irtis sunku. 8. *Prieš ji* neįsténgsi (nieko nepadarysi, n. neveiksi). 9. Ne visi nori *prieš juos* sténgtis. 10. Ir jie dabar *prieš vyriausybę* eina, galvas kelia. 11. Kada (kuomet) jūs sukilsit *prieš* savo *nenáudėlius?* 12. Ėjo *prieš mane* priešais (žem. *pryš mane* pryšais). 13. Šiaušias, kaip katinas *prieš šunį.*

14. Tu *prieš ji* (palyginti su juo) tik dulkė. 15. Pelė *prieš žiurkę* (žvynę) labai maža. 16. Kas tu *prieš kunigą!* 17. Mes *prieš ji* būsim dabar labai mókyti. 18. Jie *prieš tave* visai kvailučiai.

19. *Prieš gaidgystę* (prieš gaidžius, prieš gaĩgystę...) vis jam Bilduks pasirodo. (Jo pons) drebėdams *prieš gaidžius* iš patalo šoka. Ar gal bloga (menka, silpna) varlė *prieš liūtą didelį* stengtis? *Duon.* 20. Kas jūsų per tavors *prieš* mano (per prekė prieš manąją, prieš mano prekę)! *Pr.* 21. Tarp debesų, *priešais saulės,* žibėjo puiki orarykštė (laumės juosta, straublys). Nusigrúdau *priešais didžiųjų durų* bažnyčios. Juokės ponas, stodamas *priešais mẽdininko* (imdamas m-ką kaltinti, jam į akis spiginti...). Šiaurys vėjas, pagavęs valią (įsigalėjęs), dūmė ir dūmė pakilęs *priešais saulės.* Šiauliškiai su kapelija ėmė rengties giedoti... *priešais bažnyčios. Že-tė.* 22. Kas aš *prieš jį! Ryt. Rok.*

§ 94. *Pro.* 1. Jis man *pro šalį* praėjo. 2. Ir jam būtų ne *pro šalį* (ir jam būtų pravartu, įdomu). 3. Paukštis

pro jį p r a l ė k ė. 4. J o j o *pro* mergužės *šalelę, pro* rūtyčių *daržėlį.* 5. *Pro* mano *šalį* upužis t e k a. 6. Tiesus kelias *pro pupas, pro žirnius.* 7. *Pro tamsą* (jau temstant, jau tamsoka buvo) išvažiavau. 8. *Pro tvorą* (pro tvoros tarpą, pro jos spragą) ž i ū r ė j o. I š m e č i a u *pro tvorą.* 9. Ž i ū r i kaip žvirblis *pro tvorą.* 10. Aš esu vilko neštas ir pamestas; esu matęs ir žąsiną *pro tvorą* vandenėlį l e i d ž i a n t. *Žem.* 11. Saulelė į s p i n d o *pro langą,* ir mums ramiau radosi. 12. *Pro* stiklo *langą* aušros ž i ū r ė j a u. Ko ž i ū r i *pro langelį?* Ir p a r o d ė obuolį *pro* stiklo *langelį.* 13. Į kiemą *pro vartus* į v a ž i a v o. 14. T e k a r i e d a saulelė *pro* vario *vartelius.* 15. *Pro duris* v i r t o, kaip iš kamino, dūmai. 16. T e k a saulaitė *pro debesėlį.* 17. Visi velniai i š l i n d o (išl. iš trobos) *pro kaminą.* 18. I š s i k a s ė *pro pamatą* s k y l ę ir pabėgo. 19. *Pro urvą* p r i l i n d o pelių. 20. Man peilis i š k r i t o *pro vežėčias* (pro jų tarpelius). 21. Ašaros *pro akis* i š b ė g o. 22. Pro *vieną ausį* į ė j o, *pro antrą* i š ė j o. *Žem.* 23. Keiksmas *pro burną* i š e i n a, *pro ausį* p a r e i n a. 24. Kai pasenau, akis įgijau, *pro tas akis* pati i š l i n d a u (a g u o n a, žr. § 104).

25. Juos *pro duris* i š m e t ė. *Pr.* 26. Jus (bobas) p e r z o k r a s t i j ą (= p r o zokr.?) įleidžia, nes *pro* kitas *duris* nebegal p e r s i m u š t i (įsigrūsti). Baltaragis pats visu pirmu (pirmiausia) *pro duris* b ė g o prie Cinokų šaukdamas. Jūs bėkite tiesiau, o aš *pro jaują* už akių. *Že-tė.* 27. Persigando Stašenytės, p a m a t ę (pamačiusios) *pro langą* jų kiemañ suvažiavusius ponus. — P r a š o m *pro šalį,* — atsakė jam senis Gerulavičius (valgytojas). *Vien.* 28. Ž i ū r i *pro langą,* ž i ū r i *pro antrą,* ar dar brolio nėra. *Skap. d.* 29. Tos rūtelės buvo *pro ledą* d ý g ę (dygusios), *pro šerkšną* ž y d ę (žydusios, pražydusios). *Ryt.* 30. Vidun lokys į l i n d o *pro duris* ar *pro langą. Laz.*

§ 95. *Pusiáu, skersai.* 1. Pasitikau ją *pusiau kelio.* 2. Buvo *pusiau pamokslo,* kai atėjai. 3. Ė j o, š v i e t ė *skersai mišką.* 4. Kai gausi *skersai nugarą,* tai žinosi. 5. Eik čia *skersai* (eik p e r) *kelią,* ir tiek. 6. Guli *skersai lovos.* Suguldė visus *skersai lankos. Žem.*

§ 96. A. *Su.* 1. *Su vištomis* e i n a g u l t ų (ryt.), *su gaidžiais* k e l i a s i. 2. *Su saule* g u l ė, *su saule* k ė l ė s. Rugius n u p i o v ė m *su saule.* 3. Ar nuskendo, ar išplaukė, ar *su našle* s u d e r ė j o (susižadėjo). 4. Dar n e s u d ū r e i *su Dievu* p i r š-

t a i s, tai dar nežinai, kaip bus toliau. 5. Ar jau s u t a r e i *su juo?* 6. *Su Dievu* n e s i b a r s i. 7. Bene vilką *su lokiu* s u v e s i? 8. *Su kokiu žmogum,* tokia ir kalba. 9. Neduok Dieve *su gyvais velniais* muštis. 10. G y v e n a kaip k i r v i s *su akmeniu.* 11. Ir *su juo* p a s i s v e i k i n a u.

12. *Su medžiu* l y g u s (plg. *sulig),* niekad saulės nemato (šerdis). 13. *Su slenksčiu* aukštumo (daiktas). 14. *Su saule* negyvensi. 15. Sudauginę 6 *su 3* gausim 18; sudėję 6 *su 3* gausime 9.

16. Buvo jau *su žiburiu.* Atidūrė Ponas Dievas kaip *su žiburiu* (kaip tūrėdamas, laikydamas žiburį, k. žiburiu nešinas) į akis. 17. *Su dalgiu* (pasiėmęs, tūrėdamas dalgį) giedros nelauk. 18. Ko jis atėjo *su kártimis?* 19. *Su tokiais arkliais* (turėdamas tokius arklius) gali árti. 20. Visur duona *su pluta.* 21. Ar *su kunigu, su Dievu* mirė Petras? 22. Ar *su mišiomis* jį láidojo? 23. Jį, sako, *su varpais, su kalbomis* s u t i k ę. *Raš.* 24. Jį vakar *su triukšmu* i š v a r ę. 25. Ar jį *su noru* (nóringai, mielai, nóromis) ima? 26. Kur lendi *su kepure* (kepurėtas)? 27. Kiti nesisveikina *su pirštinėmis* (pirštinėti). 28. Žiūrėk, ir jis *su kailiniais* (kailiniuotas), *su pušnimis* (pušnėtas, žr. § 105, b)! 29. *Su adata* siuvo. *Su kuo* duosi — *su tuo* suduosi; rėžė jam *su pagaliu* (žr. 105, a).

30. Smuikai tau ir kanklys t u r *su gėda* n u t i l t i. (Žmogus) *su tinklais* glupiems (kvailiems) draugams i š k a d ą (žalos) padaro (jiems pakeñkia). (Dievas) *su pilnoms saujoms* mus vis š e r t n e ž a d ė j o. *Su viena diena* žiedelis dar nesirodo (jam pasirodyt ir išaugt daugiau reik laiko). Kregždės *su lengvais sparnais* aukštai pasikėlė (kregždės lengvais...). Ne visiems valia penėtą pilvą parodyt ir *su poniška* (ir p o n i š k a) *marga karieta* v a ž i u o t i. Sako juk visur, kad būrs į baudžiavą slenka ir kad kartais *su piktu (su piktumu, su pykčiu...)* jį r e i k i a p a j u d i n t. (Selmas rūpinas, kad jo vaikai) tuo *su giesmėmis saldžioms* (tuoj g-mis s-mis) linksmai p a s i d ž i a u g t ų. Mes lietuvninkai dingojom vis, kad tik šveisteris irgi prancūzas žmones *su svetimais* savo *mokslais* m o k a s u p a i n i o t. *Duon.* 31. Jis apstabdė savo šėpį (s. laivą) ir *su valtele* (ir v-le) p r i s i y r ė p r i e k r a š t o. *Pr.* 32. Tetulė į p u o l u s i *su vytimi* ėmė mane raižyti. Dėdė davė davė... ir *su kojomis* spardė, *su kumsčia* per galvelę. Mūsų ordinarčikai gauna supuvusius kelmus arba virbelius

su dalgiu nupiaunamus. Taip šnekučiavo du žmogeliai: abudu kailinėti, naginėti, *su pirštinėmis, su lazdelėmis.* Ir aš mokiau tave tik *su* jo *patarimu* (tik jo patartą) pradėti bylą. Panelė Švenčiausioji Šidlaviškė *su atverta širdimi* (ir „širdį atverta"?) laukia. — Teisybę tavo pati sako! Čia *su malda* nieko nepaveiksi (nelaimėsi, nepadarysi). (Turit ją) *su vėzdu* išváišinti ir apsiundyti (varyte išvaryti). Atėjo kunigas *su visu* bažnyčios *apdaru. Že-tė.* 33. Apstriegė *su silke* meškerį. *Pal.* 34. Atėjo ponas *su devyniais žiponais (su trim žiponais);* kol aš jį nuvilkau, pati pravirkau (= svogūnas). Petras *su saule* rugius nupiovė (lygiai su...). *Ryt. Rok.* 35. Kam tu, panele, dabinais, *su muilu* burnelę prauseis? *Pand.* d.

§ 96. B. *Sulig (su lig).* 36. Taksiukas bus *sulig kate* didumo. Kiškis buvo *sulig šunim, sulig kate* didumo; jis buvo *sulig manim, sulig juo* didumo, *sulig stalu* (žr. *su).* 37. Vandens buvo mažne (kone, kuone) *sulig lieptu.* 38. Ji nori stengtis *sulig kitais,* bet negali. 39. *Sulig tuo kartu, sulig ta diena* (lygiai su ta diena, lygiai nuo tos dienos) ligonis ėmė vis silpnyn eiti. *Žem.* 40. *Sulig sutema* būsim namie. 41. Petras *sulig* jo *žodžiais* nutilo; *sulig tuo apskelbimu* visi žinojos į kokias pinkles patekę. *Raš.* 42. Jų ir pašaras *sulig Kalėdoms* pasibaigė. *Sulig Šv. Jurgiu* pasibaigė žiema. 43. Šiandien atsikėliau *sulig pusryčiais* (lygiai tuo metu, kada reik pùsryčiauti).

44. Sakau: pasitrauk *sulig gerumu.* Su žmogumi kiekvieną dieną gali susieiti, o pono malonė *su ligi vartais...* nepasijusi ir išlėkęs... Išvarė tą kvailį į Šiaulius, prižadėjo padėti namie darbuoties — *su ligi tuo kartu* prižadai. Tokį ryta, *su ligi pirmuoju vivirsėliu* (vėversėliu, vyturėliu, ryt. vėv-liu, voversėliu, vieversiu, -sėliu), Juozapas svyravo pylimuku. *Že-tė.* 45. Tai kas, kad auksiniais — juk *sulig kursu* (iš kurso, plg. „iš širdies darė, iš įžodžio lankė"). *Vien.*

§ 97. *Šalia (šaly), šalip, šiapus (šiopus).* 1. Sėskis *šalia (šaly) manęs.* 2. *Šalia kelio vieškelėlio* trys liepelės augo. 3. *Šaly jo* stovėjau. *Ryt.* 4. *Šalip tavęs* pastovėsiu. *Žem.* 5. Jis gyvena *šiapus (šiopus) miško, šiapus upės.* 6. Pati, pavirtusi ant šapų *šalia ugnies,* užsnūdo. *Že-tė.*

§ 98. *Tarp (terp).* 1. *Tarp* (terp) *medžių* nieko nebuvo. 2. *Tarp dviejų áuklių* vaikas be galvos. 3. Šičia eina tuo tarpu

siena *tarp* mūsų ir Lenkų *žemės*. 4. *Tarp žmogaus* ir *kitų padarų* (gývių) yra daug skirtumo. 5. Sėskis *tarp mūsų*. 6. Nekišk piršto *tarp durų*.

7. Tūls (dažnas) *tarp jūs* (plg. *iš*), mano sėbrai, vos baudžiavą slenka ir atsivilkęs, kad reik suktis, vos rėplinėja. *Duon.* 8. Nebeuliósi *terp jaunimėlio. Skap. d.*

§ 99. *Ties*. 1. Vorai *ties* jo *gálva* tinklus mezga. 2. *Ties manim*, *ties* mano *galva* jau vanagas ar juodvarnis skraido. 3. Čia, *ties* mūsų *langu*, vienas žmogelis ilgai stovėjo ir ko laukė. 4. *Ties pačiu langu* meitėlis gulėjo (g. kieme). *Pr.* 5. Anapus upės, *ties* mūsų *bažnyčia*, kupli graži liepa augo. 6. Su kitais man nerūpi, galvos neskauda (patys su jais žinokitės, jie man nerūpi, dėl jų man nerūpi — nėra rūpesčio...), aš tik žiūriu *ties savim* (savim, savais tesirūpinu dalykais). Dėl kito nei jam skaudu nei jam graudu: jis tik žiūri *ties savim*. 7. Buvau *ties medžiu*, *ties ežeru* (tiesiai priešais, pas medį, pas ežerą). *Ryt. (Rok., Užul.)*. 8. Pamačiau jį *ties vartais* bešnekant. 9. Stovėjau *ties ežeru*, *ties tvora*.

§ 100. *Už (užu)*. 1. Jis daugiau gavo *už mane* (nekaip aš, negu aš, kaip aš). Tu geriau rašai *už* savo *brolį*. 2. Ar atiduosi karvę *už* mano *arklį*? 3. *Už pinigus* visko gausi, tik meilės neįgysi. 4. Aš *už vieną pažiūrėjimą* daviau šimtą raudonųjų. 5. *Už tokį padarymą* gero žodžio iš jo neišgirsi. 6. *Už šitokį pasielgimą* jis tave tikrai bartų. 7. Padirbėk *už mane* (mano vietoj); pabark jį *už mane* (pabark jį mano vardu; pabark jį, padirbėk ir tuo mane pavaduok). 8. Nenoriu aš *už tave* klampoti (pats klampok). 9. Jis kovoja su jais *už mane* (kovoja mano vietoj, mane pavaduodamas)*); *už mane* jis visą laiką kalbėjo (kalb. mano vietoje, kalbėdamas mane pavadavo, mane ir gynė, po manim kalbėjo). *Raš.* 10. *Už jį* (dėl jo) įmanytų ji savo galvą padėti.

11. *Už akių* lojate, į akis nieko nesakote. 12. Stovėjau *už jo*. 13. Svečias (žiema) jau *už durų*. 14. Saulė slinko

---

*) Reikia skirti čia prielinksnis *dėl* nuo *už*: „Taip jis vis *dėl* savo *krašto* kovojo, *dėl* savo tėvų *žemės*, *dėl jos*, ją gelbėdamas, kovojo ir mirė. Et, ar aš čia *dėl jo* žudysiuos?!“ *R. J.*

už debesų. 15. Vaikai bėgo *už kits kito* namoliai. *Ryt.* 16. Nusitverk jį *už rankos, už plaukų.* 17. *Už metų* (= po metų), matysit, bus kitaip. Ateik *už* (= po) *trijų dienų.*

18. (Būrs), *už pyvą* (alaus, to „pyvo", vietoj) skinkį vos ar vandenį šliurpdams, iš bėdos néi (kaip) žydas jau priviliot pasipratin. *Duon.* 19. Tai má (man) porą vištelių duok *už ką* tave... išgelbėjau (už tai, kad tave išgelbėjau). *Pr.* 20. Tolie nuo bažnyčios, *už to aptvaro* aplink kryžių, pardavinėja žmogus knygeles. Ne, *už* (= po) *ketverių metų* užgims (Antikristas), yra knygose aiškiai parašyta, ar neskaitėte? *Že-tė.* 21. Ė *už visus* viršesnis (= visų didžiausias, visų žymiausias, pats didysis...) lakštingalės (l-los) balsas. (Viskas taip linksmina žmogų), *ažu širdies* tveria. *Bar.* 22. Kumeliukas bėgo kumelei *už akių. Pan. d.* 23. Davė žinią giminėlėm (g-ms) bent *už kelių mylių.* Jie (broliai) perves mane *už rankelės.* Anksti rytą kėliaus, *už darbelio* tvėriaus. *Skap. d.* 24. Pirkau *až penkius rublius. Až darbą* iš savęs reikia mokėti. Jis lupa *ažu sena, ažu nauja* ir *ažu trejus metus* pirma. *Ryt. (Kup., Kam., Rok., Sal....).*

§ 101. *Valik (v-g), viduj, vidur, viršuj, viršum.* 1. *Valik* Onos *darbo* (= pagal darbą...) daugiau nereiktų mokėti (nedaug tedirbo). *Ryt. Rok...* 2. (Ten) auga baravykas (tikrinis), *valig* dainuškos *žodžių (anot tos dainelės* betariant) — grybų pulkaunįkas (kremblių pulkininkas). *Viduj miško, viduj pušynėlių* jauti kvapą dirvų ir pievelių. *Bar.* 3. Skiedra plūduriavo *vidur balos, vidur kūdros.* 4. *Viršuj mūro* uogos kabėjo. 5. *Viršum vandens* bernelis plaukė.

„Prielinksniai" *viduj, viršum* ir kiti tolygūs, žinoma, ir patys eina žodžių linksniais: jiems čia, gali būti, nė patekt nereikėjo.

Pažymėjimai prielinksniams.

Ne visur lietuviai įrašytuosius prielinksnius (§§ 76 — 101) vartoja lygiai taip, kaip čia (prielinksnių pavyzdžiuos) iškelta aikštėn skaitytojui. Be tų kalbos skirtumų, kurie trumpai susakyti pačiais pavyzdžiais, čia — kiek leisdamasis į kelis rašomosios kalbos dalykus (ir į jos tarmes) — dar ką-ne-ką pažymiu (§§ 102 — 108).

§ 102. a) Šalia *abipus, abišal* rašoma kartais iš tarmių ir *abypusiai, abyšaliai;* šalia *anapus, šiapus* yra sakoma rašoma ir *anopus, šiopus* (plg. *šalia* ir *šaly).* Žemaičiai sako ne *apie, nuo, prie, prieš,* bet *apei, aplei, nū, pry, pryš,* nors jų raštuose, skiriamuose įvairiems šių dienų skaitytojams ir parašytuose bendrine kalba, šių dienų skaitytojas teranda paprastai, tų žemaitiškumų vietoje, žodelius *apie, nuo, prie, prieš...* Šalia *dėl* vienas kitas parašo iš tarmių ir *del.* Parašoma kartais iš tarmės ir *„lyg* ežero, *sulyg* manim“ ar be kokio reikalo iš piršto išlaužtas posakis „ką gavai *virš* (= be...) to?“

Prielinksniai *iki, ligi, liki (ik, lig, lik)* vartojami raštuose mišrai, be kokio įžymaus skirtumo; jie visi yra vienos reikšmės, tik vienoje vietoje įprasta labiau sakyti *iki, ik,* kitoje — *ligi, lig,* kitoje ir — *liki, lik.* Raštuose jie *(ligi, lig...)* sudedami dažniau su kilmininku, nekaip su naudininku.

Labai įvairiai yra tariamas ir prielinksnis *linkuo* (žem.), *linkui* (aukšt.), *linkan, linkai, linkais (link);* rytuose vietomis yra sakoma ir *sa, salig (= su, sulig).*

b) Keli prielinksniai, sudėti su vienaskaitos žodžiais, gauna dažniau naudininką, su daugiskaitos žodžiais — beveik visada kilmininką. Taip antai, iš tarmių kartais yra rašoma: *iki vakarienei* ir *iki pietų, po Sekminių, po pietų* ir *po sumai, po vakarienei, po Šv. Petrui.* Prielinksnį *prie* kurie-ne-kurie rašytojai (ryt.) pavartoja raštuose ir su naudininku *(prieg tam, prie sodžiui).* Rašome paprastai: *iki (ligi) pietų, iki ežero, iki upės, po pietų, po vakarienės, po pamokslo, po to, po visko, po viso ko, prie to, prie kaimo...*

c) Žemaičiai ir kame-ne-kame aukštaičiai prielinksnį *pas* vartoja su kilmininku, kiti aukštaičiai (dauguma) jį sudeda su galininku. Rašome dažniausiai: „pakišk *po puodu,* guli *po lenta“,* bet sakome rašome iš žmonių kalbos ir — „pakišk *po galvų,* guli kas *po galvų,* stovi *po akių* (akise, akyse, akivaizdoj)“; žemaičiai sako ir — „pakišk *po puodo,* guli *po lentos, po suolo* susirangė“ (jie prielinksnį *po* deda paprastai ir šitam reikalui su kilmininku). Prielinksnius *aplink, apsuk (aplinkui, apsukui), pagal, paskuo (paskui)* žemaičiai ir kurie-ne-kurie jų kaimynai aukštaičiai vartoja su kilmininku *(pagal tvoros, paskui* arba *paskuo manęs...),* visi kiti aukštaičiai su galininku.

Šitos įvairių vietų kalbos ypatybės (a, b, c) išeina aikštėn — vienos rečiau, kitos dažniau — ir raštuose.

§ 103. a) Rytų aukštaičiai žodžius *ant* ir *į* taria vietomis vienodai. Rytuose yra sakoma ir „einu *in* kunigą, žvirblis tupi *in* stogo“ arba „einu *ant* (= *unt, ont, un*) kunigą, žvirblis tupi *ant* stogo“. Prielinksnis *į* tariamas rytuose dažniausiai *in (int)*. Tariame vietomis iš senovės ir *ing*. Tas nevienodumas atsiliepia kartais ir mūsų raštuose.

b) Rytų aukštaičiai kalbos reikalui turi beveik visur vienu linksniu daugiau („eina *miškan*, eina *miškuosna, miškuosen, -sin*“). Kur sakome rašome — „einu *į mišką, į miškus*“, ten rytų aukštaičiai tuo savo senoviniu linksniu *(miškan, miškuosna)* tebesinaudoja. Prielinksnį *į (in, int, unt...)* jie vartoja kiek kitaip: ten, kur žemaičiai ir kiti aukštaičiai, klausiami *kur* (kurion vieton), vartoja posakius su prielinksniais *linkan, linkai (linkui, linkuo)*, *pas, prie*, tie rytų aukštaičiai reiškia savo tos rūšies mintis visai ne taip. Kur kiti sako: „einu *pas Onos* (žem.), *pas kunigo, pas tvorõs* (žem.), *pas tvorą*, eisiu *prie kunigo, prie jų* pridėsiu, eina *Telšių linkan, antlink Telšių*“, — tie rytų aukštaičiai sako paprastai: „einu *in (int, unt, un...) Oną, in kunigą (kunigop), in tvorą; in juos (in jas), int (in) juos* pridėsiu, eina *in (un) Telšius*“.

Šitą prielinksnį *(į)* ir kiti aukštaičiai iš dalies tebevartoja taip, kaip jų rytų kaimynai. Jie sako ir šiaip: „rašo *į brolį*, leidžia prašymą *į ministerį*, eina *į Keblaičius* (į vietą, kur tos pavardės šeima gyvena, į tos šeimos namus), *į Jonus*, pareina *į tėvùs*“. Ir čia rašomojoj kalboj nėra tuo tarpu visiško vienodumo.

c) Kur sakome rašome dažniausiai „buvau *pas kunigą, pas kaimyną*“, rytų aukštaičiai sako vietomis „buvau *pas kunigą, pas kaimyną*“, vietomis „buvau *par kunigą, par kaimyną*“, rečiau „buvau *kunigiep, kaimyniep*“. Kur sakome rašome „einu *per upę, per žmones*“, ten ir rytų aukštaičiai sako „einu *par (per) upę, par (per) žmones*“.

d) Žemaičiai sako: „važiuok *par* lauką, *párvažiuok.*“ Rytų aukštaičiai dažnai sako tam pat reikalui: „važiuok *par* lauką, *pérvažiuok*“, vietomis — „važiuok *per* lauką, *pérvažiuok*“, vietomis ir „važiuok *par* lauką, *parvažiúok*“.

Rašomosios kalbos prielinksnį *per,* žemaičių ir dažniausiai rytų aukštaičių tariamą *par,* raštuose skiriame nuo to rytų *par,* apie kurį kalbame pavyzdžiais skyrium (žr. § 88).

§ 104. Lietuvos žmonės beveik visur griežtai skiria *per* nuo *pro.* „*Per* tvorą" (neparverstą) žiūrėti tegali Lietuvoje didelis, aukštas padaras (gyvulys), ne žvirblis, ne mažas vaikelis; „*pro* tvorą" žiūrėti ir ką kita pro ją daryti gali ir žvirblis ir žąsis, ne tiktai žmogus, ne tiktai arklys. Dauguma „*pro* vartus" tevažiuojam į kiemą, nors vietomis dėl įvairių priežasčių jau ir „*per* vartus" yra važiuojama. Čia ir raštuose ne visi tuo tarpu sutinkam (žr. §§ 89 ir 94).

§ 105. a) Pasakymų „rėžė jam *su* pagaliu, *su* adata siuva" turim kalboje dėl to, kad tarp posakių „rėžė jam kas *su* pagaliu (= rėžė jam p a s i ė m ę s *pagalį)*" ir „rėžė jam *pagaliu*" (k u o, k u r i u o į n a g i u jam rėžė?) yra mąža skirtumo (žr. § 96). Prūsuos ir mūsų paprūsėje čia kiek prisideda ir vokiečių prielinksnis *mit.*

b) Sakydami tam tikruose sakiniuose „*su* kepure, *su* pirštinėmis, *su* pušnimis, *su* švarkais...", sakome betgi dažniausiai: „Tie kareiviai buvo *baltomis* kepurėmis (be *su);* ir jis atėjo *ilgais* švarkais; *tokiomis* pirštinėmis aš ir dilgėles, ne tiktai rugius mokėčiau griebti (imti, rišti); *tokiomis* pirštinėmis ir linai gėra būtų šukuoti; *tokiais* batais *(tokiomis* pušnimis) nesunku būtų ir purvynas klampoti; *baltais* kailiniais čia beveik nematyti žmonių". Čia daug kas pareina ir nuo p a ž y m i n i o, lydinčio sakinyj daiktavardį.

§ 106. Yra rašoma: „*dėl* jo *(dėl* savo tėviškės, *dėl* savo žemės, *dėl* savo tautos, *dėl* būvio, *d.* būties...) ilgai vargau, žudžiausi, dirbau, kovojau". Vartodami šitoj vietoj prielinksnį *dėl,* arba *del,* norime, tarytum, pasakyti: „Kad ne jis, kad ne sava tėviškė, ne žemė, ne tautos, ne būvio (būties) reikalai, tad nebūčiau, gali būt, nei vargęs tiek, nei žudęsis, nei dirbęs, nei kovojęs (jis, tėviškė, tauta, jų reikalai... buvo mano vargo priežastis)". Kas sako: „*Dėl* jų čia vargstu, *dėl* jų dabar kovoju, *dėl* jų žmonės miršta", tas nori lyg pasakyti ir šiaip: „Jie mane čia vargina; jie mane stumia verčia kovoti; jie (jų reikalai, bėdos, vargai) į kapus nuvaro žmones, jie (savo reikalais, darbais, padarymais) žmones žudo, galą jiems padaro; k o v a d ė l j o, k o v a d ė l b ū v i o (b ū v i o, b ū t i e s k o v a)". T i k s l o

aplinkybei sakinyje šitas prielinksnis, rodosi, nevartojamas žmonių kalboj ir tautosakoj...

§ 107. Žodžiai, kurie eina prielinksniais, yra vartojami dažnai ir prieveiksmiais: *aplinkui, paskui (aplinkuo, paskuo), šalia, skersai...* (žr. §§ 76, 77...). Prieveiksmiais (dalelytėmis) eina ir senybiniai prielinksniai, plg.: „reikėjo lig laiku pasakyti, dirbo lig auštant; per sunkiai dirba; atsikėlė prieš švintant...“ Žodelis *ligi (iki...)* kalboje eina, kaip žinom, ir jungtuku. Prielinksnių „kaslink, kai dėl, užuot, virš...“, šiaip ar taip, mūsų žmonių kalboje, bent jos tautosakoje, nėra.

§ 108. Šį prielinksnių raštą baigiu paprastaisiais man kalbos dalykais, jų taisymu. Mūsų laikraščių ir šiaip mokytinių kalboj ir prielinksniams nemāža yra nusidėjimų. Toj kalboj mano užeiti yra ir šie sakiniai:

1. Tenai nuvažiuodavau du kartu *ant nedėlios, į savaitę...* 2. Rašytojai knygas rašo *del* žmonių *skaitymo.* 3. Prisiųsk Tamsta galimai kuo greičiausiu laiku savo nuomonę Komisijai *kai del jų* (dėl šitų vertimų) *tinkamumo* ar *netinkamumo* mūsų mokykloms ir mokyklų knygynams. 4. *Kaslink to* jam nieko nesakyk. 5. *Pas jį* vakar šoną skaudėjo. Ar ir *pas tave* jau dantys genda? 6. Užbėgęs atsisveikintų *pas Januulis* rado Dėdelė visus keturis brolius besėdinčius už stalo. 7. Derybų pasekmės priklauso *nuo pačių lėnkų* ir *nuo* jų *norų* susitarti. 8. Lenkai yra *nuo prancūzų* priklausomi. 9. Matot, kokioj didelėj priklausomybėj *nuo prancūzų* yra lenkai. 10. *Per skylutę* jis čia ko į vidų žiūrėjo. 11. Įkišo jam (į vidų) ir paršą *per* trobos *langą.* 12. Kareiviai žygiuoja *sulig* pulko vado *parėdymo.* 13. *Už šitą priežastį (už šitą atsitikimą)* jūs patys esat kalti: ji, ta priežastis, yra atsitikusi tik dėl jūsų tėvo nerangumo. 14. Vietoj to, kad rašyti, jis ėmė skaityti. 15. Tenai buvo daugiau 200 pavyzdžių. 16. *Virš to* ar ką gavai? Buvę *virš šimto* žmonių.

Šitie pavyzdžiai yra čia suimti daugiausia iš mūsų laikraščių ir mókytinių mūsų žmonių (įvairių šio laiko valdininkų) raštų kalbos (1, 2, 3, 4, 5, 7... 16). Vienas pavyzdys (3) paimtas iš oficialinių mūsų valdininkų susirašinėjimų. Vienas pavyzdėlis (6) paimtas iš vieno mūsų rytų rašytojo kalbos. Prielinksniai tų žmonių yra dažnai sakomi ir ten, kur jie visai nereikalingi, bet tie

patys prielinksniai jų nepasakomi kartais raštuos arba šnekamojoj kalboj ir tada, kada jie yra tikrai reikalingi spaudiniuose (15), skiriamuose mūsų žmonėms skaityti ir pasimókyti iš jų to, kaip „tikrai reikia“ mums lietuviškai savo mintys reikšti.

Skaitytojas duotuosius kalbos pavyzdžius (1 — 16) galės prireikus pasitaisyti ir iš šių sakinių:

1. Nuvažiuodavau du kartu s a v a i t ė j e (p e r s a v a i t ę). 2. Knygas jie rašo ž m o n ė m s s k a i t y t i. 3. A t s i ų s k, meldžiamasis, ko (kuo) veikiausiai, ko greičiausiai, kiek galėdamas veikiau savo nuomonę dėl šitų vertimų — d ė l jų tinkamumo ar netinkamumo Lietuvos mokyklai ir jos knygynams (bibliotekoms). 4. D ė l to (apie tai) jam nieko nesakyk. 5. J a m vakar šoną skaudėjo. Ar ir t a v o d a n t y s jau genda? 6. Užbėgo atsisveikinti į J a n u l i u s*). 7. Derybų v a i s i a i (padariniai...) p a r e i s nuo pačių lėnkų. 8. Lenkai p r i k l a u s o P r a n c ū z ų (yra Prancūzų globoj...). 9. Matot, kiek Lenkai y r a P r a n c ū z ų g l o b o j a m i (kiek jų valstybės būtis p a r e i n a n u o P r a n c ū z ų). 10. P r o s k y l u t ę jis čia ko į vidų žiūrėjo. 11. Įkišo jam ir paršą p r o trobos l a n g ą. 12. Kareiviai žygiuoja pulko v a d o į s a k y m u (iš v a d o į s a k y m o, v a d o į s a k y t i...). 13. D ė l š i t o d a l y k o (š i t u o d-k u) jūs patys esat kalti. K u o jis čia kaltas? 14. U ž u o t r a š ę s, jis ėmė skaityti. 15. Tenai buvo d a u g i a u k a i p 200 pavyzdžių, buvo p e r 200 pavyzdžių. 16. B e to, ar dar ką gavai? Buvę daugiau k a i p š i m t a s žmonių (nekaip š., negu š.), b. p e r š i m t ą ž m o n i ų...

Priedėlis l i n k s n i ų p a v y z d ž i a m s. § 109. Parašęs šitą rašinėlį, gavau netyčia dar kelis sakinius linksnių pavyzdžiams iš V i l k a v i š k i o a p s k r i t i e s ir r y t ų k r a š t o. Šit jie:

1. Šuvà s e k a zùikio *pėdas* (uostinėdamas tam tikroj lauko vietoj, stengias patirti ar susekti, kur buvusio ten kiškio nubėgta). *Vilk.* 2. P a s e k *vištą* (pažiūrėk, kur ji nueis, kur pasislėps kiaušinio dėti). *V.* 3. Mūsų šuva m o k a ir *kurapkas* s e k t i (moka uosle susekti, kur lauko višteláičių nueita...). *V.* 4. Ir tu s e k mano *pėdomis* (eik mano einamuoju ar eituoju keliu). *V.* 5. Tu čia visai savo *tėvuku* (senoliu, seneliu) p a s e k e i (padarei ar nu-

*) Sugretinimas čia s i e k i n i o su prielinksniu *pas*, rodos, visai netinka r y t ų a u k š t a i č i ų k a l b a i. *R. J.*

galvojai visai taip, kaip tavo tėvuko daroma ar galvojama). *V.* 6. *Tavim* aš neseksiu. *V.* 7. Jie *čigonais* seką; jis *tavim* sekęs. *Užp.* 8. Žiema *vasara* (ryt. „vasaru“, įnag.) seka (kokia buvo vasara, tokia ar šiuo tuo panaši į ją esti ir žiema); vasara *žiema* (įnag. „žiemu“) seka, paseks. *Rok. Užp.* 9. Pažiūrėk *vištą* (p., ar ji su kiaušiniu). Ar jau žiūrėjai (veizdėjai) *vištas?* Susek vištą (paž., kur ji nueis dėt). *Rok.*

Turinys.

Dešiniojoj šio teksto paraštėj skaičiais pažymėti rašinio puslapiai, jo viduryje — teksto §§ (paragrafai, teksto atskirybės).

Paaiškinimas prakalbos vietoje 3

I. Vardininkas 6

Jo įvairybės ir rūšys: vard-kai — veiksnio (1), nebuvėlis (2), įprastinis tarinio (3, A—D), krypties (4), antrininkėms sakinio dalims (aplinkybėms...) reikšti (5); vard-kai su bendratimis ir padalyviais (6, 7). V-ko vartojimo klaidingumas (8).

Šauksmininkas ir vardininkas 18

Š-kas krypties daiktui ar vardui (9). Š-kas ar vard-kas (10, A—E)? Páiniavos sprendimas (11). Š-ko vartojimo klaidingumas (12).

Kilmininkas 24

Jo įvairybės ir rūšys: k-kai — kilmės ir savybės (13), veikėjo ir veikiamojo dalyko (14), nederinamojo pažyminio (15), daikto ypatumo, arba d. kokybės (16), kiekybės, kiekio (17), pilnio arba daugio (18), nežymybės arba dalies (19), išskirties (20), siekinio (21, A ir B) — vieno k-ko (A) ir k-ko su siekiniu arba bendratim (B), stokos ir nebūvio (22), neiginio (23), vardo, arba paaiškinamasis (24), tos pat rūšies, arba įžymio (25), nusakomasis (26), k-kas su neveikiamuoju dalyviu

(27, **A** ir **B**), dvejybinis (28, **A** ir **B**), atskirties ir kelių kitų galų (29), kiti įvairių galų (30) ir klaidų (31) k-kai.

Naudininkas 47
Jo įvairybės ir rūšys: n-kai — naudos arba nenaudos (32), paskirties (33), laiko (34), tikslo (35), n-kas su bendratim daugiausia sakinio tikslui reikšti (36), nutinkančio arba esančio kam dalyko (37, **A** ir **B**), lėmėjo (38), vãlios (39); tarinio n-kas dažnai beasmeniame sakinyje su bendratim (40), pažymimasis ar paaiškinamasis n-kas su bendratim (41); savaiminis n-kas su padalyviu (42, **A** ir **B**); įvairių galų (43) ir klaidų (44) n-kai.

Galininkas 63
Jo įvairybės ir rūšys: gal-kai — tiesioginio papildinio, arba objekto (45), tokio pat tiesioginio papildinio gal-kas su negaliniuotiniais veiks-džiais (46), dvejybinis (47), tiesioginio papildinio g-kas su neigiamaisiais veiksmažodžiais (48), g-kas po šiaip žodelių (49), nusakomasis (50), laiko (51), ilgio tolio ir braukõs traukõs (52), póbūvio (53, **A** ir **B**) ir klaidų (54) g-kai.

Įnaginininkas 78
Jo įvairybės ir rūšys: įn-kai — įnagių (55), kelio (56), laiko, arba meto (57), priežasties (58), būdo (59), skìrtumo (skiřto, 60), nederinamojo pažyminio (61), tarinio (62, **A, B, C**), atžvilgio, arba nusakomasis (63), draugẽs (64). Kitos įn-ko įvairybės (65) ir klaidų (66) in-kas.

Vietininkai 95
Jų rūšys: esamasis vidaus viet-kas (67, 68, 69), einamasis vidaus v-kas (70, 71, 72), esamasis pãšalio (73) ir einamasis pašalio (74) v-kai; klaidų v-kas (75).

II. Prielinksniai 104
Abipus, anapus, anašal, anopus, anot (anote), ant, antlink (76); apie (ãpė), aplink, apsukui (apsukuo), arti (artie), aũkšt, aukščiau, až, ažu (77); be (78); dėl (del), -dėliai (79); greta, gretim, iki, lig, ligi (80); iš (iž), iš anapus, iš po, iš užu (81); išilgai, išilgui (išilguo), ištrižai (82); į, in, ing (83); įkypai, įstrižai (ištrižai, istrižai), kiaurai (84); lig, ligi (žr. § 80); linkai, linkui, linkuo, link, linkan, ant... linkui, linkai, linkais (85); netoli (netolie), nuo, nuog (86); pagal, paliai (87); par, pas, pasak, paskui, paskuo (88); per (89); pirma, pirm (90); po (91); prie (žem. pry, 92); prieš (žem. pryš), priešais (93); pro (94); pusiau, skersai (95); su, sulig, su lig, su ligi (96); šalia (šaly), šalip, šiapus, šiopus (97); tarp, terp (98); ties (99); už, užu (100, žr. až, ažu, § 77); valik, valig, viduj, vidur, viršuj, viršum (101).
Pažymėjimai prielinksniams (§§ 102—108) 127
...Kelios klaidos mūsų prielinksnių posakiuose (108).
Priedėlis linksnių pavyzdžiams (109).

Atitaisymai.

Psl.	Eilė (viršui, apačioj)	Išspausdinta:	Turi būti:
69	7 ap.	tenai	tenai.
76	7 v.	*Gali*	Gali
93	11 v.	(užkuriais)	(ūžkuriais)
94	1 ap.	prielinksniais:	prielinksniais;
103	13 v.	trys	penki
106	8 ap.	*be mūsų*	*be* mūsų
109	4 v.	*darželio*	*darželio,*
112	4 ap.	tau tiek	tau kiek

„SAKALO“ B-vės

išleistos knygos:

1. Didelis praktiškas **Rusiškai-Lietuviškas žodynas.** *J. Barono.* 576 pusl. Kaina Lt. 15.—. Perkantieji **Barono rusiškai-lietuvišką žodyną** gauna **dovanai** priedo už Lt. 3,50 **Įvardus,** arba **terminus.** Pirkusieji Barono žodyną anksčiau, **Terminus** gaus atsiuntę 25 cnt. pašto ženklą.

2. **Įvardai, arba terminai,** 1) Akcizo, 2) Teisės, 3) Kelių, 4) Geografijos, 5) Švietimo ir 6) Politiškosios ekonomijos reikalams, redaguoti A. Vireliūno. Kaina Lt. 3,50.

3. **Kelionės po šiaures I d.** Garsingos žemėtyrių kelionės po žiemių šiaures. Sudaryta *A. Vireliūno.* Kaina Lt. 4.

4. **Kelionės po šiaures II d.** Pietų šiaurė. Sudaryta *A. Vireliūno.* Kaina Lt. 1,50.

5. **Vandens ir vėjo galybės,** su daugybe paveikslėlių. Didžiai nuostabūs pasaulio apsireiškimai: kriokliai, upės, ežerai, balos, požemių rūmai, smiltynų ir vandenynų darbai. Sudarė *A. Vireliūnas* ir *P. Šinkūnas.* Kaina Lt. 6.

6. **Krašto Mokslo Vadovėlis.** III-am pradžios mokyklos skyriui. *A. Vireliūno.* Pirmosios geografijos žinios ir atskirų Lietuvos vietų apžvalga. Sutrumpintasis III-asis leidimas. Kaina Lt. 3,50.

7. **Vaikų draugas.** Didis Šveicarijos mokytojas *Jonas Enrikas Pestalocis.* Knygelė skiriama mokykloms ir šiaip jaunimui. Parašė P. Šinkūnas. Kaina Lt. 1,—.

8. *P. Klimo* **Lietuvių Kalbos Sintaksė.** Šeštasis leidimas. 52 pusl. 1927 m. Kaina Lt. 1,50.

9. *P. Šinkūno* **Lietuvos Geografija.** Platus vadovėlis vidurinėms ir aukštesniosioms mokykloms ir šiaip visuomenei su Lietuvos kraštu susipažinti. Gausiai iliustruota, su žemėlapiais. Kaina Lt. 8,—.

10. *Rygiškių Jono* redag. **Pasakėčios.** Rinkinėlis kalbos ir literatūros mokslui. Trečiasis papildytas, dvigubai padidintas ir pataisytas leidimas. Kaina Lt. 1,20.

11. *Vyskupo Valančiaus* **Vaikų Knygelė.** L. Kuodžio naujai perredaguota, su dailininko K. Šimonies naujomis spalvotomis ir grafiškomis iliustracijomis. Kalbos ir literatūros mokslui. Taip pat labai gera vaikams švenčių dovana. Kaina Lt. 4,—.

12. *Sven Hedin'o* **Kelionės po Tibetą.** Stud. Kazėno vertimas. Su iliustracijomis. Ši knyga Švietimo Ministerijos pripažinta tinkama visų mokyklų bibliotekoms. Kaina Lt. 4,—.

13. *Šekspyro (Shakespeare)* **Venecijos pirklys.** *J. Talmanto* vertimas. Su iliustracijomis.

14. *Rygiškių Jono* **Linksniai ir prielinksniai, jų vartojimas mūsų kalboje.** Duota kiek pavyzdžių, iš kurių matyti ir tai, kaip nereikia kurio linksnio ar prielinksnio vartoti raštuose. Kaina Lt. 5,—.

Išspausdintosios knygos gaunamos visuose knygynuose ir

„SAKALO" B-vėje

KAUNAS, Muziejaus g. 5, b. 9.